

T.C
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KİLİKYA BÖLGESİ'NDE TAPINAKLAR (TYKHE) VE KÜÇÜK
BULUNTULAR IŞIĞINDA İNANÇ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

Hazırlayan
Hacer DEĞİRMENCİ

Danışman
Doç. Dr. Mahmut AYDIN

Haziran-2023
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Hacer DEĞİRMENCİ tarafından hazırlanan “**Kilikya Bölgesi’nde Tapınaklar (Tykhe) ve Küçük Buluntular Işığında İnanç**” adlı tez çalışması 05. 06. 2023 tarihinde jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan/Danışman

Doç Dr. Mahmut AYDIN

Üye

Doç. Dr. Barış GÜR

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Esra KAÇMAZ LEVENT

Yukarıdaki sonucu onaylıyorum.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that as required by these rules and conduct. I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Hacer DEĞİRMENCİ

Tarih: 05. 06. 2023

İmza:

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
KİLİKYA BÖLGESİ'NDE TAPINAKLAR (TYKHE) VE KÜÇÜK BULUNTULAR
IŞIĞINDA İNANÇ

Hacer DEĞİRMENCİ
Batman Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mahmut AYDIN
2023, 115 sayfa

Jüri
Doç. Dr. Mahmut AYDIN
Doç. Dr. Barış GÜR
Dr. Öğr. Üyesi Esra KAÇMAZ LEVENT

Kilikya Bölgesi'nin doğusunu Kinet Höyük, batısını Alanya, kuzeyini Toros dağları ve güneyini Akdeniz oluşturmaktadır. Antik tarihçiler ile coğrafyacılar eserlerinde Kilikya Bölgesi'ni ikiye ayırmış ve bu iki bölgeden Kilikya *Trakheia* (Dağlık) ve Kilikya *Pedias* (Ovalık) olarak bahsetmişlerdir. Kilikya Bölgesi; verimli toprakları, bol su kaynakları, antik limanları ile farklı toplumların ilgisini çekmiş ve tarih sahnesinde iz bırakmıştır.

Farklı toplumların ilgisini çekmesiyle istilaya uğrayan ve ticaret ile uğraşan Kilikya Bölgesi'nde, kültür harmanlanması meydana gelmiştir. Bu harmanlanmayla birlikte yabancı tanrılar ile yerel tanrılar birleştirilerek yeni tanrı epitetleri ve formları ortaya çıkmıştır. Bu tanrılar; Athena Oreia, Artemis Perasia, Aphrodite Kasalitis, Demeter Karpotrophos, Tykhe, Hygeia, Zeus Olybris, Zeus Olympios, Zeus Hypsistos, Zeus Kolonaios, Zeus Soter, Zeus Theos, Zeus Kasios, Poseidon Asphaleios, Hephaistos, Apollon Patroos, Apollon Epekoos, Asklepion, Hermes, Dionysos Kallikarpos, Lares Penates ve İmparator kültürüdür.

Farklı tanrı kültleri, farklı tapınak yapılarını da doğurmuştur. Dağlık Kilikya Bölgesi'nde, Kelenderis antik kentinde yer alan, form ve buluntular ışığında Tykhe'ye ait olduğunu düşündüğümüz tapınak yapısı, Uzuncaburç (Diokaisareia) da tespit edilen Tykhe ve Zeus Olbios tapınak yapıları, Korykos'da yer alan Büyük ve Küçük tapınak yapıları, Eleiussa Sebaste'de yer alan tapınak yapısı ve Çatıören Hermes tapınağıdır. Ovalık Kilikya Bölgesi'nde Tarsus'ta yer alan Donuk (Dönük) Taş tapınağı ve Magarsus antik kentinde yer alan Athena Magarsia tapınakları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dağ, İmparator, Kilikya, Kült, Ova, Tanrı, Tanrıça, Tapınak.

SUMMARY

Master's thesis
FAITH IN THE LIGHT OF THE TEMPLES (TYKHE) AND SMALL FINDS IN THE CILICIA
REGION

Hacer Değirmenci
Batman University
Social Sciences Institute
Department of Archeology

Advisor: Assoc. Dr. Mahmut AYDIN
2023, 115 pages

Jury
Assoc. Dr. Mahmut AYDIN
Assoc. Dr. Barış GÜR
Dr. Instructor Member Esra KAÇMAZ LEVENT

Kinet Höyük is on the east, Alanya on the west, the Taurus Mountains on the north and the Mediterranean Sea on the south. Ancient historians and geographers divided the Cilicia Region into two in their works and mentioned these two regions as Cilicia Trakheia (Mountains) and Cilicia Pedias (Plain). Cilicia Region; With its fertile lands, abundant water resources, ancient ports, it attracted the attention of different societies and left a mark on the historical scene.

Cultural blending occurred in the Cilician Region, which was invaded by the attention of different societies and engaged in trade. With this blending, foreign gods and local gods were combined and new god epithets and forms emerged. These gods; Athena Oreia, Artemis Perasia, Aphrodite Kasalitis, Demeter Karpotrophos, Tykhe, Hygeia, Zeus Olybris, Zeus Olympios, Zeus Hypsistos, Zeus Kolonaios, Zeus Soter, Zeus Theos, Zeus Kasios, Poseidon Asphaleios, Hephaistos, Apollon Patroos, Apollon Epekios, It is the cult of Hermes, Dionysus Kallikarpos, Lares Penates and the Emperor. Different god cults gave birth to different temple structures. The temple structure, which we think belongs to Tykhe in the light of form and finds, located in the ancient city of Kelenderis in the Mountainous Cilicia Region, the temple structures of Tykhe and Zeus Olbios identified in Uzuncaburç (Diokaisareia), the Great and Small temple structures in Korykos, The temple structure in Eleiussa Sebaste and the Catiören Temple of Hermes. In the Plains Cilicia Region, there are the Donuk (Dönük) Stone temple in Tarsus and the Athena Magarsia temples in the ancient city of Magarsus.

Keywords: Mountain, Emperor, Cilicia, Cult, Plain, God, Goddess, Temple.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamız Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Bilimleri 2021/2023 yılları arasında yürütülen Yüksek Lisans öğrenimi kapsamında hazırlanmıştır.

Tezi hazırlamamda desteğini esirgemeyen başta değerli danışmanım Doç. Dr. Mahmut AYDIN'a, çalışmam da beni destekleyen Dicle Üniversitesi Dr. Öğr. Görevlisi Enver AKIN'a, eğitim süreci boyunca gelişmemize ve öğrenmemize katkıda bulunan, derslerini gördüğüm saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Can Yümni GÜNDEM, Dr. Öğr. Üyesi Esra KAÇMAZ LEVENT, Dr. Öğr. Üyesi Ümit GÜNDOĞAN ve Prof. Dr. Gülriz KOZBE'ye canı gönülden teşekkür ederim.

Tez araştırmam için gittiğim Kelenderis kazısında tapınak alanının ölçüsünü almamda bana yardımcı olan Uzm. Arkeolog Mehmet Reşit KONDUKÇU'ya, drone ile çekim yapan Mustafa ÜLKER'e ve kazı ekibine, Uzuncaburç ziyaretim sırasında bana destek olan, alana ulaşmamı sağlayan ve en misafirperver hali ile beni karşılayan müze görevlisi Mehmet Bilal ÇELİKAL'a, Kelenderis tapınak çizimini yapan arkadaşım mimar Sevda ALTUNTOP'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Eğitim sürecim boyunca beni hem destekleyen hem de bilgileriyle donatan, öğretmenim ve babam Celal DEĞİRMENCİ'ye, annem Songül DEĞİRMENCİ'ye, nişanlım Arkeolog Abdulkerim ÇELİK'e, aileme ve arkadaşlarıma desteklerinden dolayı en içten duygularıyla teşekkürü borç bilirim.

Hacer DEĞİRMENCİ

2023, Batman

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1. 1. Amaç	1
1. 2. Kapsam.....	1
1. 3. Literatür ve Survey.....	2
1. 4. Araştırmaların Tarihçesi	2
1. 5. Metodoloji ve Malzeme	3
1. 6. Kilikya Bölgesi'nin Sınırları ve Coğrafyası.....	4
1. 7. Kilikya Bölgesi'nin Tarihi	6
2. KİLİKYA KÜLTLERİ.....	9
2. 1. Tanrıça Kültleri	10
2. 2. Tanrı Kültleri	17
2. 3. Yerel Kültler	25
2. 4. İmparator Kültü.....	27
2. 5. Kilikya Kent Sikkeleri Işığında Kült	27
3. KİLİKYA BÖLGESİ'NDE KÜLT İLE İLİŞKİLİ TAPINAKLAR VE ANTİK KENTLER.....	31
3. 1. Kelenderis	31
3. 2. Uzuncaburç (Diokaseria)	33
3. 3. Korykos.....	34
3. 4. Elaiussa Sebaste	35
3. 5. Çatıören.....	36
3. 6. Tarsus	36
3. 7. Magarsus	37
4. TAPINAKLAR.....	38

4. 1. Megaron	38
4. 2. Tapınak Formları.....	39
4. 3. Tapınak Düzenleri.....	40
4. 3. 1. Dor düzeni:.....	40
4. 3. 2. İyon düzeni:.....	40
4. 3. 3. Korinth düzeni:	41
4. 4. Dağlık Kilikya Bölgesi.....	41
4. 4. 1. Kelenderis Tykhe? Tapınağı	42
4. 4. 2. Uzuncaburç (Diokaisareia) Tykhe Tapınağı	45
4. 4. 3. Uzuncaburç (Diokaisareia) Zeus Olbios Tapınağı.....	45
4. 4. 4. Korykos Büyük Tapınak	46
4. 4. 5. Korykos Küçük Tapınak	47
4. 4. 6. Elaiussa Sebaste Tapınağı.....	48
4. 4. 7. Çatıören Hermes Tapınağı	49
4. 5. Ovalık Kilikya Bölgesi.....	50
4. 5. 1. Tarsus Donuk (Dönük) Taş Tapınağı.....	50
4. 5. 2. Athena Magarsia Tapınağı	52
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	54
6. KAYNAKÇA.....	61
7. ŞEKİLLER.....	68
8. ÖZGEÇMİŞ.....	102

KISALTMALAR

BKZ: Bakınız

Cm: Santimetre

Km: Kilometre

M: Metre

M²: Metrekare

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

VB: Ve Benzeri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Kilikya Bölgesi'nin Sınırları (Girginer & Uygur, 2014)	68
Şekil 1.2. Ovalık Kilikya ve Dağlık Kilikya Bölgesi'nin sınırlarını gösteren harita (Hacer DEĞİRMENCİ)	68
Şekil 2.1. Athena yazıtı (Şahin, Şahin, 2008 Resim 1)	69
Şekil 2.2. Antiokheia Tykhesi (Ed. Özfirat, Özdilek, 2014, s. 168)	69
Şekil 2.3. Tarsus'ta tespit edilen Jupiter başı çizimi (Barker, 2021, No. 5)	70
Şekil 2.4. Tarsus'ta bulunan at bacağının çizimi (Barker, 2021, No. 32)	70
Şekil 2.5. Tarsus sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 4)	71
Şekil 2.6. Nagidos sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 13)	71
Şekil 2.7. Tarsus sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 20)	72
Şekil 2.8. Epiphaneia sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 57)	72
Şekil 2.9. Mallos sikkesi üzerinde kuğu betimi (Durukan, 2017, Fig. 12)	73
Şekil 2.10. Kelenderis antik kentinde tespit edilen Athena Minerva sikkesi (Zoroğlu, 1992, Resim 5)	73
Şekil 2.11. Aigeai sikkesi üzerinde Asklepion ve Hygeia betimi (Tahberer, İlter, 2005, Res. 1)	74
Şekil 2.12. Tarsus sikkesi Mithras kültü (Arslan, 1999, Fig. 26)	74
Şekil 3.1. Günümüz haritası üzerinden tapınak yapılarının bulunduğu konumu gösteren harita (Hacer DEĞİRMENCİ)	75
Şekil 3.2. Kelenderis antik kenti haritası (Kelenderis Kazı Katalog)	75
Şekil 3.3. Silifke kentinin 1845 dolaylarında çizimi (Langlois, 2021, s. 113) ...	76
Şekil 3.4. Elaiussa Sebaste çizimi (Langlois, 2021, s. 210)	76
Şekil 3.5. Elaiussa Sebaste antik kentinin genel plan görünümü (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 1)	77
Şekil 4.1. Megaron plan çizimi (Hacer DEĞİRMENCİ)	77
Şekil 4.2. Kallimakhos'un akanthus bitkisini keşfi (Vitruvius, 2021, s. 142) ...	78
Şekil 4.3. a: Dor sütunu b: İyon sütunu c: Korinth sütunu (Bridge, 2022, s. 40) 78	

Şekil 4.4. Dağlık Kilikya Bölgesi'nde incelenen tapınak yapılarının günümüz haritası üzerinden gösterimi (Hacer DEĞİRMENCİ)	79
Şekil 4.5. Ovalık Kilikya Bölgesi'nde incelediğimiz tapınak yapılarının günümüz haritası üzerinden gösterimi (Hacer DEĞİRMENCİ)	79
Şekil 4.6. Kelenderis tapınak yapısının çizimi (Sevda ALTUNTOP)	80
Şekil 4.7. Kelenderis tapınak yapısının çizimi (Sevda ALTUNTOP)	80
Şekil 4.8. Kelenderis tapınak yapısının çizimi (Sevda ALTUNTOP)	81
Şekil 4.9. Kelenderis tapınağının tahrip olmuş güneybatı kısmı (Hacer DEĞİRMENCİ)	81
Şekil 4.10. Kelenderis tapınağın tahrip olmuş güneybatı kısmındaki taşların numaralı gösterimi (Hacer DEĞİRMENCİ)	82
Şekil 4.11. Kelenderis tapınak yapısının kavisli alan üzerindeki sütunu (Hacer DEĞİRMENCİ)	82
Şekil 4.12. Kelenderis tapınak yapısının kuzeydoğu bölümünün resmi (Hacer DEĞİRMENCİ)	83
Şekil 4.13. Kelenderis tapınak yapısı deforme alan içerisinde ki organik madde ile kaplanmış sütun (Hacer DEĞİRMENCİ)	83
Şekil 4.14. Kelenderis tapınak yapısı organik madde ile kaplanmış sütun (Hacer DEĞİRMENCİ)	84
Şekil 4.15. Kelenderis tapınak yapısı korinth sütun başlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)	84
Şekil 4.16. Kelenderis tapınak yapısı korinth sütun başlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)	85
Şekil 4.17. Kelenderis tapınak yapısı korinth sütun başlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)	85
Şekil 4.18. Kelenderis tapınağının Kuzeydoğu köşesindeki alan üzerindeki sütun yapısı (Hacer DEĞİRMENCİ)	86
Şekil 4.19. Kelenderis, tapınağın Kuzeydoğu köşesindeki alan üzerindeki sütun yapısı (Hacer DEĞİRMENCİ)	86
Şekil 4.20. Kelenderis tapınağı sütun oyuklarının görüldüğü resim (Hacer DEĞİRMENCİ)	87
Şekil 4.21. Kelenderis tapınak yapısı ya tahrip olmuş ya da yapılırken yarım bırakılmış sütun başlığının resmi (Hacer DEĞİRMENCİ)	87

Şekil 4.22. Kelenderis tapınak yapısının etrafına serpilmiş sütunlar (Hacer DEĞİRMENCİ)	88
Şekil 4.23. Kelenderis tapınak yapısı sütun altlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)	88
Şekil 4.24. Kelenderis kule taçlı Tykhe başı (Zoroğlu, 2011, Resim 6)	89
Şekil 4.25. Kelenderis kule taçlı Tykhe başının bulunduğu sikke (KL22. ODN. DD50. L6. C1, 2022)	89
Şekil 4.26. Kelenderis tapınak alanının drone ile çekilen resmi (Mustafa ÜLKER)	90
Şekil 4.27. Uzuncaburç ayakta kalan sütun yapısı (Hacer DEĞİRMENCİ)	90
Şekil 4.28. Uzuncaburç Tykhe tapınağı cella duvarı çizimi (Wannagat, Westphalen, Kramer, Koch, 2005, çizim 9).	91
Şekil 4.29. Uzuncaburç Tykhe tapınağı, Korinth başlıkları (Hacer DEĞİRMENCİ)	91
Şekil 4.30. Uzuncaburç Zeus Olbios tapınağı (Hacer DEĞİRMENCİ)	92
Şekil 4.31. Uzuncaburç Zeus Olbios tapınağı (Hacer DEĞİRMENCİ)	92
Şekil 4.32. Uzuncaburç Zeus Olbios tapınağı (Hacer DEĞİRMENCİ)	93
Şekil 4.33. Kavak köyü MS 1. yüzyıl Zeus'a adanmış adak siteli (Full, 2019, resim3)	93
Şekil 4.34. Korykos tapınağının plan önerisi (Kaplan, 2008, figür 9)	94
Şekil 4.35. Korykos küçük tapınak yapısı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 69 resim 2)	94
Şekil 4.36. Elaiussa Sebaste tapınak yapısı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 4).	95
Şekil 4.37. Elaiussa Sebaste tapınak planı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 2).	95
Şekil 4.38. Elaiussa Sebaste tapınağı yer altı sığınağı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 8).	96
Şekil 4.39. Çatiören Hermes tapınağı (Mörel, 2017, fig. 10a)	96
Şekil 4.40. Çatiören Hermes tapınağı kerykeion kabartması (Mörel, 2017, fig. 10d)	97
Şekil 4.41. Çatiören Hermes tapınağı kuş kabartması (Mörel, 2017, fig. 10f) ..	97
Şekil 4.42. Çatiören Hermes tapınağı boğa başı kabartması (Mörel, 2017, fig. 10e)	98
Şekil 4.43. Dönük Taş mezar yapısı (Baydur, Seçkin, 2001, Levha XXX 72) ..	98

Şekil 4.44. Dönük Taş tapınağı sütun yapısının çizimi (Held, Kaplan, Burwitz, Brunn, 2014, Resim 4).....	99
Şekil 4.45. Dönük Taş I. ve II. İnşa süreci (Held, Kaplan, Burwitz, Brunn, 2014, Resim 9).....	99
Şekil 4.46. Magarsus antik kenti haritası (Erhan, Gülşen, 2015, Harita 2).....	100

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Kilikya Kronolojisi (Hacer DEĞİRMENCİ).....	100
Tablo 4.1. Dağlık Kilikya Bölgesi tanrı ve tapınakları gösteren şablon (Hacer DEĞİRMENCİ).....	101
Tablo 4.2. Ovalık Kilikya Bölgesi tanrı ve tapınakları gösteren şablon (Hacer DEĞİRMENCİ).....	101

1. GİRİŞ

1. 1. Amaç

Tez çalışmamızda, öncelikli olarak Kilikya Bölgesi'nin sınırlarını oluşturan coğrafi yapısı, tarihi, Kilikya Bölgesi'nde tapınım görmüş tanrılar ve dinleri araştırıp, tapınak formları ve tapınakların inşasında kullanılan düzenleri açıklayıp, kült ile ilişkili olan tapınakların tespitini yapıp, tapınakların tespit edildiği alanların tarihini inceleyerek, çevresinde tespit edilen buluntular ışığında değerlendirerek, tapınakların mimari özelliklerinin yazılması ve incelediğimiz kült tapınaklarının benzer ve farklı özelliklerini değerlendirerek sonuçlandırmak amacımızı oluşturmuştur.

1. 2. Kapsam

Tez çalışmamızdaki kapsamımız; Kilikya Bölgesi'nin günümüzden, bilinen tarihine kadar inerek, bölgede bulunan kült ve mitosların kökenini araştırıp, inşa edilen tapınakların; hangi amaçla, hangi tarihler arasında, kimler için yapıldığını, mimari özellikleri ve bölgede tespit edilen envanterler ışığındaki maddi kalıntıları kapsamaktadır.

Tezimizin ilk bölümünde; metodoloji ve malzeme, Kilikya Bölgesi'nin sınırları ve coğrafi yapısı ile Kilikya Bölgesi'nin tarihi detaylı bir şekilde yazılmıştır. Bölgenin bilinen tarihinden günümüze kadar geçirdiği süreç anlatılmıştır.

Tezimizin İkinci bölümünde; tarih sahnesi boyunca görülen tanrılar ve inanç biçimleri yazılmıştır. Bölgede görülen kültler ışığındaki tapınakların bulunduğu antik kentler açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde tapınak düzenleri ve formları açıklanmıştır. İncelediğimiz tapınak yapıları detaylı olarak yazılmıştır.

Çalışmamızın son kısımlarında ise; tespit ettiğimiz tüm veriler ve araştırmalar değerlendirilerek sonuca varılmıştır. Tezimizi destekleyen resimler eklenip kaynakçalar ile sonlandırılmıştır.

1. 3. Literatür ve Survey

Tez çalışmamızda öncelikli olarak içerik başlıklarımız belirlenmiş ve içerik başlıklarımız doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır.

Konu ile ilgili literatür taraması yapılarak ilgili kitaplar, tezler ve makaleler okunmuştur. Ana konumuzu oluşturan yapıların çoğunluğu yerinde incelenerek, ölçüleri alınmış ve resimleri çekilmiştir.

Tezimizin konusunu yakından ilgilendiren ve içerikte destekçimiz olan yayınlar bulunmaktadır. Antik kentlerdeki çalışmaların ve buluntuların detaylı olarak yazıldığı ve yayınlandığı 1987 senesinden günümüze kadar olan Kazı Sonuçları Toplantısı yayınları buluntulara ulaşmamızda bize destek olmuştur.

1. 4. Araştırmaların Tarihçesi

Kilikya Bölgesi'nin tarihi, inanç biçimi ve antik dönemdeki yaşam biçimleri hakkında bilgi veren kronoloji sırasıyla; MS 18-19 yılları arasında antik coğrafyacı Strabon'un yazdığı *Geographika* kitabı, bölgenin antik dönemde nasıl tanındığına ve yapılarına ışık tutmaktadır. Victor Langlois'in 18. yüzyılda Kilikya'ya seyahatinden yazmış olduğu kentler, tespit ettiği buluntular ile *Kilikya'ya Yolculuk* kitabı, W. B Barker; 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz Konsolos yardımcısı olarak Tarsus, Adana ve Samandağ bölgesinde görev yapmış bölgedeki tarihi alanlarda kazılar gerçekleştirerek ülkesine götürmüş ve *Kilikya'nın Tanrıları ve Yöneticileri* kitabında da bunlara değinmiştir. K.Serdar Girginer ve S. Haluk Uygur'un *Kilikya* kitabında bölge ve antik kentler tanıtılmıştır. H. Elton, E. Equini-Schneider, D. Wannagat'ın *Tapımdan Kiliseye* kitabında; pagan tapınaklarının ne zaman ne sebepten Kiliseye dönüştürüldüğü ve mimari özellikleri yazılmıştır. Fotoğrafçılığı ile ön plana çıkan Hulki Muradi'de *Antik Bir Rüya Kilikya* kitabında, Ovalık Kilikya ve Dağlık Kilikya'yı, tarihi alanlarını resimler ile birlikte açıklamıştır. Oğuz Tekin'in *Helenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu* kitabı derleme makalelerden oluşmakta ve ismi gibi Helenistik ve Roma dönemlerinde Anadolu hakkında bilgiler vermektedir.

Mitolojik kaynak olarak Grek ve Roma mitolojisinde yer alan tanrı, tanrıça ve yaratıkları sözlük olarak açıklayan Azra Erhat'ın *Mitoloji Sözlüğü*, Grek ve Anadolu tanrılarını açıklayan Halikarnas Balıkcısı'nın *Anadolu Tanrıları* Kitabı, Grek tanrılarının nasıl doğduğunu, antik dönemdeki günlük yaşamı anlatan Hesiodos'un *İşler ve Günler*

Tanrıların Doğuşu kitabı. Yine Grek ve Roma tanrılarını anlatan ve mitolojiyi okumak isteyen için giriş kitabı gibi olan Kathleen Sears'ın *Mitoloji 101* kitabı kaynak alınmıştır.

Antik Çağ'da mimarinin babası olarak bilinen ve mimari düzenleri, yapıların nasıl olması gerektiğinin kitabında detaylı olarak açıklamış olan MÖ 90-20 seneleri arasında yaşamış Vitruvius'un *Mimarlık Üzerine* kitabı, mimariye giriş niteliği taşıyan ve önemli mimari yapıları açıklayan Nicole Bridge'nin *Mimarlık 101* kitabı, Adnan Turani'nin içerisinde mimariyi, sanatı detaylı olarak açıkladığı *Dünya Sanat Tarihi* kitabı vb. yayınlar tezimizi hazırlamamızda bize öncülük etmişlerdir.

1. 5. Metodoloji ve Malzeme

Tezimizi yazarken belli başlı metodoloji ve malzemelerden yararlanılmıştır. Çalışmamız üç aşamada gerçekleşmiştir.

1. Tez konumuz ile alakalı literatür araştırmalar ve veri temini sağlanmıştır.
2. Konumuz ile ilgili alanlar, birinci gözden gözlemlenmiş; fotoğraflamaları ve çizimleri yapılarak belgelenmiştir.
3. Elimizde bulunan veriler ışığında değerlendirilmeleri yapılarak yazılmıştır.

Kilikya Bölgesi; köklü bir tarihe ve inanç biçimlerine ev sahipliği yapmıştır. Bölgede yoğun olarak; Zeus, Athena, Tykhe, Hermes ve İmparator kültü ile alakalı tapınaklar yer almaktadır.

Bu tapınakların çeşitli mimari unsurlarından ve tespit edilen yazıtlarından hangi tanrıya ya da hangi imparatora ait olduğunu anlamaktayız. Yazıtların ele geçmediği tapınak yapıları da bulunmaktadır.

Ağırlıklı olarak çalıştığımız; Mersin ilinin Aydıncık ilçesinde bulunan Kelenderis antik kentindeki tapınak yapısının; mimari özellikleri ve alanda ele geçen buluntular ışığında şehrin koruyucu ve şans tanrıçası Tykhe'ye ait olabileceği Prof. Dr. K. Levent ZOROĞLU tarafından belirtilmiştir (Zoroğlu, 2011, s. 97).

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan tapınakları detaylı olarak yazmadan önce, kazı alanları ve tapınakların çoğunluğu gözlemsel olarak incelenmiştir. Özellikle Kelenderis antik kentinde tespit edilen tapınak yapısının ölçüleri alınıp, malzemesi tespit edilip, fotoğraflanması yapılmıştır.

Tapınak yapısının çevresinde tespit edilen yapılar, gözlemlenerek antik kent hakkında yazılan bilimsel kaynaklar okunmuştur. Kazı alanında bulunan ve tanrıça Tykhe'yi işaret eden buluntular incelenerek belgelenmiştir.

Diokaesaria antik kentinde bulunan; Tykhe ve Zeus tapınakları yerinde gözlemlenmiş ve incelenmiştir. Alanın fotoğraflanması yapılarak hakkındaki kaynaklar okunmuştur.

Korykos, Elaiussa Sebaste, Çatıören, Donuk Taş ve Magarsus antik kentleri hakkında da günümüze kadar yapılmış olan yüzey araştırmaları ve kazı sonuçları tek tek okunmuş. Kentler hakkındaki yazılmış kaynaklar tespit edilerek çalışılmıştır.

1. 6. Kilikya Bölgesi'nin Sınırları ve Coğrafyası

Kilikya Bölgesi günümüzde Çukurova olarak adlandırılmaktadır. Doğuda Kinet Höyük (Hatay), batıda Alanya, kuzeyde Toros dağları ve güneyde Akdeniz'in sınır oluşturduğu bölgeyi kapsamaktadır. Adana, Mersin, Osmaniye, Hatay (bir kısmı) illerini içerisine alır (Şekil 1). Kapadokya ve Kilikya arası geçişi sağlayan yere Kilikya kapıları ya da Gülek Boğazı denilmektedir. Gülek Boğazı Kilikya Bölgesi'nin önemini arttırmıştır (Girginer ve Uygur, 2014, s. 12 & Langlois, 2021, s. 143).

Kilikya Bölgesi antik coğrafyacı Strabon tarafından ikiye ayrılmıştır. Bu bölgelerden ilki *Trakheia* (Dağlık), ikincisi *Pedias* (Ovalık) 'tır. Strabon; Dağlık Kilikya Bölgesi'ndeki kıyıları dar iken, düz alanlarının daha az olduğunu ve verimli alanların bulunmadığı, Ovalık Kilikya'nın ise ovalardan oluştuğundan ve verimli toprakların olduğundan bahsetmektedir (Strabon, 2021, s. 253).

Mersin, Silifke dolayları Dağlık Kilikya'da yer almakta ve bölgenin doğusunu oluşturmaktadır. Alanya ve Anamur arası, Tarsus, Adana, Antakya dolayları ise Ovalık Kilikya'da yer almakta bölgenin batısında bulunmaktadır. İki bölge arasında yer alan Lamas (Limonlu) Çay'ı, Dağlık Kilikya ile Ovalık Kilikya arasında sınır olarak kabul edilmiştir (Şekil 2) (Langlois, 2021, s. 212).

38-36 boylamları, 39-34 enlemleri arasında bulunan Kilikya Bölgesi'nin, yaz aylarında sıcak, kış aylarında soğuk bir iklim tipi bulunmaktadır. Sıcaklık dereceleri Dağlık Kilikya ve Ovalık Kilikya'da farklılık göstermektedir. Özellikle antik dönemde bataklıkları bolca bulunan bölge sağlıklı bir yer olarak atfedilmiştir. Sıtma hastalığı da bölgede yaygınlık kazanmıştır. Makedonya kralı Büyük İskender'in Tarsus'ta hasta

olmasının sebebi, kimi tarihçi ve düşünörlere göre Berdan Çay'ında yıkanmasından kaynaklı, kimilerine göre ise sıtma salgınından dolayıdır (Langlois, 2021, s. 31, 34).

Su kaynakları bakımından zengin olan Kilikya Bölgesi'nde; Göksu, Limonlu, Tarsus, Seyhan ve Ceyhan akarsuları bulunmaktadır. Bölgede bulunan yerleşimlerin çoğunluğu su kaynaklarına yakın olan alanlara kurulmuştur (Kaya, Yetiş, 2020, s. 1347).

Kilikya Bölgesi'ne tarih boyunca karadan, denizden ve ırmaklar üzerinden ulaşım sağlanabildiği için; Anadolu, Mezopotamya, Akdeniz'in doğu kesimleri arasında bağlantı noktası olmuştur. Farklı toplumların birbirleri ile olan etkileşimi, ulaşımındaki çeşitlilik ve verimli toprakları ile bölgeye olan ilgi çeşitli toplumlarca artmıştır (Girginer, Uygur, 2014, s. 12, 13).

Kilikya Bölgesi'nin iklim yapısı ve iklim yapısına bağlı olarak gelişen bitki örtüsü ile kereste yapımında kullanılan ağaçlar bulunmaktadır. Buradan elde edilen kerestelerin oldukça sağlam ve kullanışlı olduğu, bu dayanıklı kerestelerle de gemilerin yapıldığı bilinmektedir (Girginer, Uygur, 2014, s. 15).

Kilikya Bölgesi'nde yer alan ve ticaret yapıldığı bilinen limanlar aracılığı ile Mısır, Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Ege ile ticaret yapıldığı, bağlantılı oldukları bilinmektedir. Bölgede "İskenderun, İssos, Yumurtalık-Aigaea, Karataş-Magaros, Tarsus, Mersin-Yümüktepe, Anamur, Soloi Pompeiopolis, Lamas, Elaiussa Sebaste, Korykos, Silifke-Holmoi- Taşucu, Aphrodisias, Nagidos ve Kelenderis" gibi önemli liman kentleri bulunmaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 23, 24).

Bölgenin uygun iklim koşulları ve denizin bolluğu sebebiyle envai çeşit yabani hayvanın varlığı da bilinir. Çeşitliğin fazla olması da bölgede avcılık ve balıkçılığın gelişmesine önayak olmuştur. Hatta öyleki hayvan üzerinden gelişen fal bakma ritüelleri de görölmektedir. Örneğin Toy kuşu kesilerek iç organlarına bakılıp kehanetlerde bulunulmuş. Bu uygulama Hititlerde de görölmekte kuş ciğerinin yanında yılan üzerinde de falcılık yapılmaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 14 & Dinçol, 1982, s. 90).

Kilikya Bölgesi maden açısından da oldukça zengindir. Hitit kaynaklarında demir, gümüş, kalay, bakır madenlerinin varlığı bilinir. Bölgede MÖ 5. binin başlarında izabe (Ergitme) ve döküm tekniğinin kullanıldığı bilinmekle beraber, Anadolu'nun bilinen en eski uygulamasıdır (Girginer, Uygur, 2014, s. 20, 21).

1. 7. Kilikya Bölgesi'nin Tarihi

Kilikya Bölgesi, tarih boyunca çeşitli işgallere ve talanlara maruz kalmış bir bölgedir. İşgal edilen bölgenin yerel halkı ve işgalciler karışık homojen bir dil ve inanç biçimi meydana getirmişlerdir. Bölge Grek ve Roma hâkimiyetinde, Kilikya olarak adlandırılmıştır. Orta Çağ'da Ermeniler bu bölgeye “Küçük Ermenistan” ismini vermişlerdir. Çukurova'nın; hiyeroglif Luvice ve Fenike yazıtlarından “Büyük Ova” olarak adlandırıldığı bilinmektedir (Langlois, 2021, s. 30, 31 & Girginer & Uygur, 2014, s. 282).

Kilikya Bölgesi'ne ilk yerleşenlerin ticarete ön planda olan Fenikeliler olduğu düşünülmektedir. Kilikya Bölgesi; Assurlular, Medler, Kaldeliler, Persler, Grekler, Makedonlar (Büyük İskender), Romalılar, Ermeniler, Memlükler (Mısır), Timurlenk, Tatarlar ve Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Langlois, 2021, s. 39, 40).

Kilikya toprakları Assur egemenliğinde Medler tarafından yönetilmiş. Medler; Babil ve Persler ile savaş halinde iken Lidya Kralı Krezüs, Halys (Kızılırmak) nehri kıyısındaki tüm halkları egemenliği altına aldığını fakat Kilikya ile Likyalıların bağımsız oldukları MÖ 504 senesinde kendi kralları tarafından yönetilmiştir. Kilikya bağımsız olsa da Pers Kralı Darius'a yıllık olarak 360 beyaz at, 500 talant gümüş vergi verdikleri bilinmektedir (Barker, 2021, s. 61).

Pers kralı Darius'un oğlu Serhas, Salamis deniz savaşına hazırlanırken, Salamis savaşı öncesinde gerçekleşen toplantıda (MÖ 480), Kilikya halkı hakkında Halikarnas Kraliçesi Artemisia; korsanlığa alışkın olduklarını ve güven olmayacağını söylemiştir. MÖ 410 senesinde Serhas'ın ölümü ile Kilikya kendi krallarının yönetimine geçmiştir. MÖ 460 senesinde Sparta ile Ahamenis imparatorluğunun Pers Kralı Artaserhas arasındaki mücadelede Kilikya, Greklerin yanında olmuş, “Antalcidas Antlaşması” (MÖ 387) ile Tarsus Anadolu'nun diğer kentleriyle birlikte Pers yönetimine girmiş ve bağımsızlığını yitirmiştir (Barker, 2021, s. 62, 63).

Helenistik dönemde (MÖ 330-30) Büyük İskender MÖ 334 senesinde Granikos savaşı ile Persler'i mağlup edip Küçük Asya'ya girmiş ve Kilikya'yı da sınırlarına dâhil etmiştir. İskender ölümünden sonra ardından bir varis bırakmayarak kargaşaya sebep olmuş ve krallığın sınırları komutanları tarafından paylaştırılmıştır. Bu döneme de “*Diadokhlar*” yani İskender'in ardılları denilmektedir. MÖ 280- 220 yılları arasında kalan zamana da “*Epigonlar*” yani daha sonra doğanlar dönemi denilmektedir. Bu paylaşımda Kilikya, komutan Laomedon'a kalmıştır (Tekin, 2022, s. 2, 7, 8).

Takip eden süreçte Kilikya Antigonelerin yönetimi altına girmiştir. Suriye Kralı Seleukos Nikator'un işgali üzerine bölge Seleukosların yönetimine geçmiştir. Bu olaylar üzerine Antiokhos ile Seleukos savaşa tutuşurken Ermenistan Kralı Tigran (Dikran) da savaşa dâhil olmuştur. Mısır Kralı III. Ptolemaios Evergetes MÖ 245 senesinde Kilikya'yı işgal etmiştir. Kilikya bölgesi Suriye Kralları Seleukos Kalinikos ile Seleukos Ceracenos döneminde de Mısır'a vergi vermeye devam etmiştir (Langlois, 2021, s. 64, 65 & Barker, 2021, s. 69).

MÖ 78 yılına kadar yoğunluklu olarak Grek ve Romalılar; Kapadokya, Girit ve Kilikya'nın korsan yatağı olduğundan bahsetmişlerdir. Korsanlardan kurtulmak üzere görevlendirilen ilk kişi, Publius Servilus üç yıl mücadele ederek Pamphylia, Likya ile Kilikya'dan korsanların büyük bir kısmını temizlemiştir. MÖ 67 senesinde korsanlar ile mücadele etmesi için geniş yetkiler verilen Pompeius 500 gemi 120.000 adam ile korsanların üzerine yürümüştür. Üç ay devam eden mücadele sonucunda Kurkass (Coracesium) da yapılan meydan muharebesinde korsanları yenmiştir. Savaş sonucunda 90 tane savaş gemisi ile 20.000 esiri ele geçirerek Soli'ye (Pompeiopolis) yerleştirmiştir (Langlois, 2021, s. 222-224 & Barker, 2021, s. 72,73).

Kilikya'nın korsanlardan temizlenmesi ile birlikte, Roma tarafından MÖ 65 senesinde Suriye Kralı ile Ermenistan Kralı Dikran Kilikya Bölgesi'nden çıkarılmıştır. Suriye ve Kilikya Bölgesi'nin Roma hâkimiyetine geçmesi ile birlikte 257 sene süren Seleukos Hanedanlığı son bulmuştur (Barker, 2021, s. 73).

Roma egemenliği altında Kilikya eyaletinin başkenti Tarsus olmuştur. Tarsus'un kuruluşu ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Kral Davut zamanında (MÖ 1326) deniz ticareti ile ünlü olarak buraya Tarşış denildiği bilinmektedir. Roma mitolojisine göre ise Kilikya'yı kuran Danae ile Jupiter'in oğlu Perseus'dur. MÖ 1326'da Gorgon'u öldürmek için yola çıkan Perseus tarafından kurulduğu söylene de kuruluşunu Argos'a dayandıran da vardır. Kutsal kitaplar da Nuh'un torununun torunu Tarsus (Tarşış) kıyılarında yerleşmiş ve ticaret ile uğraşmışlardır. Hatta kutsal kitap tarihçileri "Tarşış'e gitmek" sözünün denize açılmak anlamına geldiğini söylemektedirler (Barker, 2021, s. 54, 57, 58 & Girginer, Uygur, 2014, s. 137).

Sasani hükümdarı I. Ardeşir, MS 226 senesinde Part Krallığını yıkmış, Propontis ve Ege denizine kadar olan Asya toprakları ile Mısır topraklarına savaş ilan etmiştir. MS 259 dolaylarında Sasani hükümdarı I. Ardeşir'in oğlu İmparator Şapur tarafından Antakya alınmış MS 261 senesinde de İmparator Valerian esir alınarak, Kilikya Bölgesi talan edilip yağmalanmıştır. Bölge yüz sene Tarsus'taki konsül önderliğinde yönetilirken,

Theodosius zamanında ikiye ayrılmıştır. İlerleyen dönemlerde Abbasi halifeleri tarafından yönetilirken, Tarsus'un 935 senesinde ele geçirilmesi ile birlikte bölge Bizans hâkimiyetine girmiştir. 1087 senesinde Selçuklular Ovalık Kilikya'yı ele geçirmişlerdir (Barker, 2021, s. 86 & Langlois, 2021, s. 66, 67).

1097'de Haçlı seferleri sırasında Haçlılar, Tarsus başta olmak üzere Kilikya şehirlerini de ele geçirmişlerdir. Ermeniler bölgeyi istila ederek, II. Levon, I. Hethum ile Kilikya'ya zengin bir dönem yaşatmışlardır. 15. yüzyılın başında da bölge tamamen Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altına girmiştir (Tablo1) (Langlois, 2021, s. 68, 69).

2. KİLİKYA KÜLTLERİ

Kilikya Bölgesi tarih boyunca saldırılara uğrayarak pek çok kez işgal edilmiş, deniz ve kara ticaretlerinin göbeğinde bulunuşundan kültür harmanlanmasına sebebiyet vermiştir. Bu harmanlanma ile birlikte bölgenin yerel tanrılarının yanında farklı inanç biçimleri de ortaya çıkmıştır. Bölgede; Pagan, Hristiyan, Müslüman, Nusayri, Yahudilik, Yezidilik, Dürzüler, Metualiler, İsmamililer gibi farklı inançlar var olmuştur (Langlois, 2021, s. 47).

Özellikle ilk yazılı tabletlerin ele geçtiği Hitit toplumu ile alakalı Hurri-Kizzuvatna, Babil etkisindeki dini, mitolojisi, tıp ve falcılığın varlığı görülmektedir. Babil, Hurri etkisinde kalan ve Hitit metinlerinde karşımıza çıkan Hitit politeist özelliğe sahip olan inançları ile Hitit tanrıları karşımıza çıkmaktadır. Mısır saldırıları ve işgalleri ile birlikte bölge Mısır panteonunda etkisi altında kalmıştır. Barker, Tarsus'ta tespit ettiği Apis'in boğa başı Mnevis, bu etkiyi ispatlar nitelik taşımaktadır. Bu boğaya tanrı Osis'in ruhunun geçtiğine inanılmaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 32 & Barker, 2021, s. 265).

Antik dönemde Kilikya Bölgesi'nde coğrafi özelliklere bağlı olarak inanç da şekillenmiştir. Dağlık ve Ovalık olarak iki coğrafik alanda incelenen Kilikya Bölgesi'nde dağ tanrıları, doğa tanrıları, bereket tanrıları, nehir tanrıları, sağlık tanrıları, tanrıça Roma, Lares ve Penates, Tykhe, Apollon (Sol), Artemis (Diana), Asklepion, Hygeia, Zeus (Jupiter), Hermes (Merkür), Athena (Minerva), Dionysos (Bacchus), Hephaistos (Vulcan), Hera (Juno), Aphrodite (Venüs), Pan, Cupid (Aşk tanrısı) ve Herkül'dür. Bölgede imparator kültürünün varlığı da bilinmektedir (Sayar, 1999, s. 131, 151 & Barker, 2021, s. 279, 306, 310, 311).

Bu tanrı ve tanrıça kültlerinin yanında bölgedeki akarsular ve nehirler kutsallaştırılmış tanrı olarak tapınılmıştır. Bu tanrılar; Pyramos (Ceyhan nehri), Oresibelos, Arasibelos, Aneinos, Kalykadnos'tur (Sayar, 1999, s. 144, 145).

2. 1. Tanrıça Kültleri

2. 1. 1. Athena (Minerva)

Grek mitolojisinde Zeus ile Metis'in kızı olarak karşımıza çıkan Athena'nın trajik bir doğum hikâyesi vardır. Bilge tanrıça Metis, Zeus'tan hamile kaldıktan kısa bir süre sonra Zeus tarafından yutulmuştur. Tanrıça Athena, Zeus'un başından kalkanı ve miğferi ile doğmuştur. Akıl, savaş ve strateji tanrıçası olan Athena'nın dokumacılık vasfı da bulunmaktadır. Olympos'un on iki tanrısından biridir ve temsilci hayvanı baykuştur. Athena kültü Klasik Çağ'dan itibaren görülmekte ve tanrıça onuruna *Panathenaia* şenlikleri düzenlenildiği bilinmektedir (Erhat, 2017, s. 65, 67 & Hesiodos, 2022, s. 16).

Kilikya Bölgesi'nde tanrıça Athena kültünün varlığını; MÖ 296-280 yıllarında Silifke'yi kuran Seleukos Nikator'un kentin ana tanrıçası olarak, Athena'yı kabul ettiğinden anlamaktayız. Hamdi Şahin ile Figen Sağlam Şahin de Diokaisareia'da (Uzuncaburç) 2008 senesinde, yazılı dikdörtgen şeklinde bir sunak tespit etmişlerdir. Bu sunakta;

“Stationarius (olarak görev yapan) Silius (?) Aelius Iulius (?), (bu sunağı) Athena'ya dua ederek sundu.”

Şeklinde bir yazı yer almaktadır (Şekil 3) (Girginer, Uygur, 2014, s. 81 & Şahin, Şahin, 2008, s. 247).

Athena kültünün izleri Silifke'de yer alan İkiz mağarasında da görülmektedir. Burada Athena kabartması bulunmuştur. Bölgede yer alan yapı bir dağ tapınağı olup Athena Oreia'ya adanmıştır. Kilikya Bölgesi'nde tapınıldığı bilinen Athena'nın özellikle Orta Dağlık Kilikya'da kült merkezi bulunmaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 84).

Ovalık Kilikya Bölgesi'nde *Mopsuhestia*'nın (Adana/Yakapınar) güneyinde Athena Oreia'ya ait iki yazıt tespit edilmiştir. Bu iki yazıttan biri alanda dikdörtgen blok üzerinde iken diğeri Dede Dağı'nın batı yamacında bulunan bir mağaradır. Alanda bulunan yazıtlar ve kült nişlerinin varlığı Athena Oreia'ya ait kült merkezinin olduğunu göstermektedir. (Şahin, Şahin, 2008, s. 249).

Ovalık Kilikya'da bulunan Aiegeai (Adana/Yumurtalık) antik kentinde Athena kültü ve tapınağının varlığı bilinmektedir. Holmoi (Mersin/Silifke/Taşucu) kentinde de bir yüzünde Athena'nın diğer yüzünde Apollon'un bulunduğu sikkeler darp edilmiştir. Yine bölgede bulunan Uzunoğlantepe'de (Adana/Kozan) Athena Minerva büstü tespit

edilmiştir. Bu büst ile özellikle Roma döneminde Athena Minerva kültünün bölgede yaygınlık kazandığını anlamaktayız (Girginer, Uygur, 2014, s. 250, 75, 209).

Tekin (2022), Büyük İskender'in Tarsus'a doğru süren yolculuğundan önce Magarsus'a (Adana) uğrayıp, Athena Magarsiya'ya adakta bulunduğundan bahsetmektedir (Tekin, 2022, s. 3).

2. 1. 2. Artemis (Diana)

Ana tanrıça olarak bilinen Artemis, Grek panteonunda Zeus ile Leto'nun kızı Apollon'un ikiz kardeşidir. Kökeninin Anadolu'ya dayandığı bilinen tanrıçanın Akdeniz kıyılarında kültünün varlığı bilinmektedir. Tanrıça kültü; Anadolu, Mısır, Filistin, Suriye, Lübnan, Ege adaları ve Grit'te de görülmektedir. Bakire tanrıça olan Artemis ay tanrıçası olarak da bilinmekte ve başında hilal ay bulunmaktadır. Tanrıçanın tarih sahnesinde isimleri ve vasıfları farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatalhöyük'te Ana Tanrıça, Anadolu'da Kybele, Efes'te Meryem Ana'dır (Erhat, 2015, s. 56 & Halikarnas Balıkçısı, 2020, s. 46).

Artemis doğumundan sonra, ikiz kardeşi Apollon'u doğurması için annesine yardımcı olmuştur. Daha doğduğu andan itibaren doğum tanrıçası vasfını kazanmıştır. Artemis üç yaşındayken babası Zeus'tan üç dilekte bulunmuştur. Bunlar; ok-yay, dünyadaki tüm dağlar ve bekâretidir. Dilekleri kabul olan tanrıça ok atmada ustalaşmış ve bakire bir tanrıça olarak kalmıştır (Sears, 2022, s. 127, 128).

Tezat bir karaktere sahip olan tanrıça, sevdiklerine sadık ve korumacıyken, sevmediklerine karşı acımasız ve cezalandırıcı olabilmekteydi. Bu tezat karakteri hayvanlar ile olan ilişkisinde de karşımıza çıkmaktadır. Artemis hem hayvanların koruyucu tanrıçası hem de koruduğu hayvanları avlayan avcı tanrıçadır. "*Potnia theron*" yabani hayvanların tanrıçası olarak da adlandırılmaktadır. Artemis'e bu vasıf tanrıça Kybele'den geçmiş olmalıdır (Sears, 2022, s. 131 & Erhat, 2015, s. 57).

Tanrıça Artemis'in intikamcı özelliği mitolojiye de yansımıştır. Sparta kralının kardeşi, Miken kralı Agamemnon, tanrıçasının kutsal saydığı geyiklerden birini av sırasında öldürmüştür. Troya seferi için yelken açmaya hazırlanan Grekler, rüzgârın azizliğine uğramış ve bir türlü rüzgâr çıkmamıştır. Zaman geçtikçe planları aksayan ve duruma anlam veremeyen Grekler, kâhin Kalkhas'a danışmaya karar vermişlerdir. Kâhin Agamemnon'un, Artemis'in kutsal hayvanını öldürdüğünü, durumun düzelmesi için de kendi kızı İphigenia'yı kurban etmesi gerektiğini söylemiştir (Hardal, 2019, s. 302, 303).

Mitolojinin devamın da konuyu farklı şekilde aktaranlar var. Kimilerine göre Agamemnon kızını kurban etmiş, kimilerine göre ise Artemis kızın ölmesine göz yummadı ve Tauris'e rahibesi olarak götürerek, yerine geyik ya da keçinin kurban edilmesini sağlamıştır. Bir benzer anlatım, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmeye kalkışması ve yerine koç indirilmesinde de geçmektedir (Sears, 2022, s. 129).

Bakire tanrıça olarak bilinen Artemis hakkında aşk hikayesi de bulunmaktadır. Tanrıça ay yüzlü Orion'a âşık olur, fakat kardeşi Apollon bu birlikteliği istemez. Orion denize yüzmek için girdiğinde, Apollon kardeşi Artemis'i çağırır ve denizin içinde görülen silüeti vurup vuramayacağını sorar. Avcı ruhu kabaran tanrıça okunu çektiği gibi tek atışta silüeti vurur. Silüete yaklaştığında vurduğunun sevdiği adam Orion olduğunu anlayan Artemis, üzüntüden kahrolur ve hayata küser. Bir başka mitosa göre ise Orion, tanrıçaya uygun olmayan hareketlerde bulunur. Bu hareketlere daha fazla dayanamayan tanrıça, Orion'un topuğundan akrep sokturarak öldürmüştür. Bu sebeptendir ki gökyüzünde Orion ile *Scorpe* (Akrep) takımyıldızlarından biri doğarken diğeri batmaktadır (Suad, 2014, s. 120, 121).

Kilikya Bölgesi'nde Artemis Leukophryene kültünün varlığı bilinmektedir. Özellikle Akdeniz çevresinde tapınıldığı bilinen tanrıçanın Magnesia'dan Antiokheia (Antalya) ya göçenler ile geldiği düşünülmektedir. Mersin ilinin Silifke ilçesinde yer alan MS 2. yüzyıla tarihlendirildiği düşünülen tapınağın Artemis'e ait olduğu varsayılmaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 37, 83 & Erhat, 2015, s. 56).

Anadolu tanrıçalarından biri olan Artemis Perasia, Kilikya Bölgesi'nde tapınım gören bir tanrıdır. Simgesi meşale olan tanrıya, geceleri kızgın kömürler üzerinde çıplak ayak ile yürüten müritlerinin olduğu bilinir. Osmaniye ile Kesmerun, Hierapolis (kutsal şehir)-Kastabala antik kentinde Artemis Perasia'ya atfedilmiş bir tapınak yapısı olduğu düşünülmektedir. Kentte tespit edilen yazıtta Artemis Perasia ismi geçmektedir (Sayar, 1999, s. 147).

2. 1. 3. Aphrodite (Venüs)

Hesiodos, "*İşler ve Günler Tanrıların Doğuşu*" kitabında, Kronos'un babası Uranos'un hayalarını orakla kestikten sonra ortaya çıkan beyaz köpükten Aphrodite'nin doğduğunu, karaya çıktığında bastığı her yerde çimenler çıktığından bahsetmektedir. Hayalardan doğduğu için *Philomedeia*, köpükten doğduğu için *Kytheralı* adı kullanılmıştır (Hesiodos, 2022, s. 66).

Aşk, güzellik şehvet tanrıçası olan Aphrodite'nin; Kharitler, Hora'lar, Hymenaioslar ve Eros etrafındaki tanrılardandır. Tanrıça Hephaistos ile olan evliliği ve üç güzeller yarışmasında birinci seçilmesi ile ilgili mitolojiye konu olmuştur (Erhat, 2015, s. 43).

Kilikya Bölgesi'nde dağ tanrılarında biri olarak bilinen Aphrodite Kasalitis'tir. Anazarbos ve çevresinde tanrıçaya sunulan yuvarlak yazıtlı adaklar tespit edilmiştir. Bölgedeki yerel tanrı ile Roma'nın hâkimiyetinden sonraki tanrıların birleştirilmesi ile oluşmuş bir tanrı kültüdür. Kasalis'in Kasala ya da Kassala'dan gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Fakat bu yerin neresi olduğu bilinmemekte ve Hitit döneminde Anazarbos'un adı olabileceği Sayar tarafından öne sürülmektedir (Sayar, s. 132).

2. 1. 4. Demeter (Ceres)

Grek mitolojisine göre Kronos ile Rhea'nın kızı olan Demeter ismi, Ge-meter yani "toprak ana" anlamına gelmektedir. Ekinleri ve buğdayı simgeleyen bir tanrıçadır. Tarım ile ilişkili olan tanrıçanın kült merkezi Atina'nın 22 km batısında yer alan Eleusis'dir (Sina, 2004, s. 38, 39).

Demeter kızı Persephone ile birlikte tapınım görmektedir. Hades'in kızı Persephone'yi kaçırmayı ile birlikte üzüntüye boğulan Demeter'in topraklarında çiçek açmaz, ürün vermez hale gelmiştir. Bu olaya çözüm bulan Zeus, Persephone'nin yılın 3/2 sini yer üstünde annesi Demeter ile geçirmesini geriye kalan 3/1'lük zaman diliminde de eşi Hades ile yer altı dünyasında olmasına karar vermiştir. Persephone yer yüzüne çıktığında çiçekler açmış, bahar gelmiş, ekinler ürün vermiştir. Yer altına indiğinde ise kış gelmiş ve her yer soğumuştur. Böylelikle mevsimler ve mitoloji ilişkisi de ortaya çıkmıştır (Erhat, 2015, s. 85).

Bereket ve ekin tanrıçası olarak bilinen Demeter'e Kilikya Bölgesi'nde tapınım görülmektedir. Andıl dağının güney yamacında tespit edilen yazıt, Dionysos Kallikarpos ve Demeter Kaurotrophos (gençleri koruyan) bereket tanrıları olarak tapınım görülmektedir. Aigeai'de tespit edilen yuvarlak bir sunak, bu kültlere kanıt olmaktadır (Sayar, 1999, s. 141, 143).

Kaurotrophos; gençleri koruyan, hamilelik, doğum ve doğum süreci ile alakalı olan tanrılardır. Demeter, Artemis, Hera, Aphrodite, İsis ve Asklepion bu vasıflar ile karşımıza çıkmaktadır. Kilikya Bölgesi'nde Demeter'e bu epitet ile tapınılmıştır. Kaurotrophos'un kökeninin Mısır olduğu düşünülmektedir. Bronz Çağı'nda Kıbrıs ve

Girit'te, Arkaik Dönemde Batı Anadolu'da, Helenistik ve Roma İmparatorluk döneminde de görülmeye devam etmiştir (Alanyalı, 2016, s. 1 & Taşpınar, Çekilmez, 2021, s. 37).

2. 1. 5. Tykhe

Tethys ve Okeanos'un kızlarından biridir. Hesiodos; "*İşler ve Günler Tanrıların Doğuşu*" kitabında bu kız kardeşlerin sayısının üç bin olduğundan bahsetmektedir. İnce topuklu olarak bahsettiği bu kızların ışık saçtığından, denizler ile kıyıların kontrolünün de bu kızlarda olduğundan söz etmektedir (Hesiodos, 2022, s. 74).

Tanrıça Tykhe inancının en eski versiyonları ana tanrıça inancına kadar dayanmaktadır. En eski ana tanrıça tapınım merkezi *Komana* (Tokat) olarak bilinen yerdir. Tanrıça tasvirlerinde Athena, Artemis, Tykhe, Demeter ve İsis'in özelliklerini taşımaktadır. Tasvirleri; altı kollu şua tacı, sol boşlukta yer alan sopası, hilal ve yıldızdır. Arslan (2018), "*Roma Dönemi Yüzük Taşları Üzerinde Tanrıça Ma İkonografisi İçin Yeni Öneri ve Değerlendirmeler*" makalesinde dokuz adet yüzük taşı üzerinde görülen ve Helios olarak nitelendirilen betimlerin aslında Tanrıça Ma'ya ait olduğu ve şua ışın tacı ile betimlendiğini söylemektedir. Tanrı Helios'a ait olmadığını iddia etme sebebi ise hem ikonografik yapısı hem de tanrı Helios'a tapınmanın Anadolu'da görülmediğinden kaynaklıdır. Rhodos, Karia ve Lykia bölgelerinde görüldüğünü söylemektedir (Arslan, 2018, s. 83 & Erhat, 2015, s. 288).

Tanrıça Tykhe tasvirlerinde genellikle başında kule biçimli bir taç¹ ile görülmektedir. Bu tasvire örnek olarak Antiokheia şehrinin kuruluşunu temsil eden heykel Seleukos Nikator tarafından MÖ 296-293 yıllarında heykeltıraş Eutychides tarafından yapılmıştır (Ed. Özfiat, Özdilek, 2014, s. 168).

Tarsus gümüş sikkeleri üzerinde yer alan Kybele tasvirlerinde de kule biçimli taç bulunmaktadır. Tasvirlerin kanatlı olmaları, ellerinde bereket boynuzu (*Cornucopia*) tutmaları, çelenk ya da palmye gibi bitkilerle süslü yüksek taçlarından dolayı Tykhe ya da Fortuna olarak tanımlanmaktadırlar (Barker, 2021, s. 278, 279).

Tykhe inancı Helenistik dönem ile birlikte yaygınlık kazanmıştır. Tykhe; Roma mitolojisinde Fortuna ve Victoria olarak bilinmekte şans, kader ve beklenmeyen başarı

¹ Tykhe başında kule biçimli taç bir sur duvarı şeklinde den denli yapıldığı için kentte yaşayanların egemenliği anlamına gelmektedir. Nitekim sonraki dönemlerde karşımıza çıkan kral ve imparatorların taçları da buradan esinlenmiştir.

anlamları bulunmaktadır. En eski kültü İtalya'daki *Latium* bölgesinde bulunurken MÖ 1. yüzyıldan itibaren Grek mitolojisinde yer alan Tykhe ile birleştirilmiştir. Simgeleri; bereket boynuzu, gemi dümeni, küre ve kanatlar şeklindedir. Greklerde Tykhe'nin şans getiren anlamına geldiğini kanıtlayan "*Agatha Tykhne*" yani "şansın açık olsun", "iyi Tykhe ile" anlamlarına gelmektedir. İyi Tykhe anlamı, Tykhe'nin kötülük vasfının olduğunu da içerisinde barındırmaktadır. Tykhe Nemesis² gibi kötülük veriyor gibi görünse de Nemesis kötülüğü adaletli olarak dağıtırken, Tykhe'nin kötülüğü adaletsiz bir biçimde görülmektedir (Erhat, 2015, s. 288, 289 & Şahin, 2017, s. 81-86).

Tanrıça Tykhe MÖ 4. yüzyıldan itibaren Grekler tarafından tapınım görmüştür. Tykhe'ye ait en eski heykel Pausanias'a göre *Smyrna* (İzmir) da yer alır. Bu heykeli yapan kişi Baupalos'tur. Antik kaynaklardan bildiğimiz Arkaik döneme tarihlenen ve günümüzde bulunamayan bu heykel bereket boynuzu ve kentin tanrıçası olduğunu simgeleyen polos ile betimlendiğinden bahsedilmektedir. Tykhe kültürünün Arkaik döneme kadar gittiğini Sikyon antik kentinde bulunan Dioskurlar³ tapınağının yanında yer alan tapınak yapısı kanıtlar niteliktedir (Okan, 2016, s. 3, 4).

Atina'da bulunan *Cornucopia*'lı "*Agatha Tykhe*" heykeli, Korinth'de bulunmuş kule taç takmış olan baş parçası, Roma dönemi sikkelerinde ağırlıklı olarak görülen Tykhe betimi, Suriye, İsrail, Filistin, Ürdün'ün yer aldığı Yakın Doğu bölgesinde de Tykhe kültürünün varlığını göstermektedir (Okan, 2016, s. 5-7).

Tanrıça Tykhe tasvirlerinde ya başında kule biçimli taç ya da bitkisel süslemesi olan taç ile betimlenir. Tykhe bir kentin koruyucusu olarak kabul görmüş ise kule biçimli taç ile tasvir edilir. Elinde bereket boynuzu dümen tutar biçimde ve başında bitkisel bezemeli taç ile tasvir edilirse genellikle o kente bolluk, bereket getireceği düşüncesi ile tapınılmış olmalıdır. İstanbul müzesinde yer alan, 1931 senesinde Düzce ili Konuralp mahallesinde bulunmuş olan Tykhe MS 2. yüzyıla tarihlenmekte ve başında bitkisel motifleri olan taç bulunmaktadır. Bu heykelin tipolojik özelliğinden yola çıkarak bereket, sağlık getirmesi umudu ile bölgede tapınım gördüğünü gösterir diyebiliriz (Okan, 2016, s. 10, 11).

² Gece tanrıçası Nyks'in kızı. Adaleti sağlamak için kötülük yapan tanrıçadır. (Daha detaylı bilgi için Azra Erhat Mitoloji sözlüğüne bkz.).

³ Dor ırkının temsilcisi, Zeus'un delikanlıları olan Kastor ve Polydeukes isimli Lakonialı olan kardeşlerdir. (Daha detaylı bilgi için Azra Erhat Mitoloji sözlüğüne bkz.).

2015 Olba kazısında MÖ 1. yüzyıla ait Elaiussa Sebaste sikkesi bulunmuştur. Bu sikkenin ön yüzünde kale burçlu tacı ile Tykhe, arka yüzünde ise Herakles betimi yer almaktadır (Erten, Yıldırım, Akçay, 2016, s. 9).

Her kentin bir tanrıça Tykhe'si vardır diye bahsedilen tanrıçaya Kilikya Bölgesi'nde tapınım olduğu görülmektedir. Ele geçen yazıtlar, kabartmalar, sikkeler tespit edilen sunaklar ve tapınaklar bunu kanıtlar niteliktedir. Elaiussa Sebaste'nin Kuzeyinde Tykhe'ye adanmış sunaklar bulunmuştur. Alanda üç adet kalkan kabartmalı Athena Oreia ve Selene'ye⁴ de ait sunaklar yer almakta olup üç tanrıçaya adanmış kutsal mekândır (Girginer, Uygur, 2014, s. 120, 122).

2. 1. 6. Hygieia

Sağlıkla ilgisi olan tanrıça Asklepion'un kızı olarak bilinen Hygieia'dır. Kilikya Bölgesi'nde antik kaynaklardan bataklıklardan dolayı bilinen sıtma vb. hastalıkların yaygın olması, sağlık tanrı ve tanrıçalara tapınılmasına ve ön plana çıkmasına sebebiyet vermiş olmalıdır. Kilikya Bölgesi'nde Hygieia kültürünün varlığı bilinirken, babası Asklepion ile birlikte tapınım görmektedir (Girginer, Uygur, 2014, s. 36 & Erhat, 2015, s. 63).

Hygieia'nın kelime karşılığı sağlıktır. Asklepion'un yardımcısı olarak da bilinmektedir. İnsanların yanı sıra hayvanların da tedavisini üstlenen tanrıça, yılan ile birlikte tasvir edilmektedir (Erhat, 2017, s. 147).

Göz hastalıklarının tedavisinde Asklepion, Hygeia ve güneş tanrısı Helios 'a birlikte tapınıldığı bilinmektedir (Akın, 2021, s. 79).

Tanrıça Hygieia'ya ait olan tapınım izlerine Uzunoğlantepe'de bir sunak üzerinde ki yazıtta rastlanmıştır (Girginer, Uygur, 2014, s. 209).

Adana Kozan'da yer alan Andıl tepesinde sağlık tanrıları Asklepion ve Hygeia kültürünün olduğu kutsal mekân 1994 senesinde tespit edilmiştir. Kastabala antik kentinde Theos Pyretos (vücut ateşi tanrısı) isimli sağlık tanrısına rastlanmıştır (Sayar, 1999, s. 146, 147).

⁴ Ay tanrıçası, Hyperion ile Theia'nın kızı. (Daha detaylı bilgi için Azra Erhat Mitoloji sözlüğüne bkz.).

2. 2. Tanrı Kültleri

2. 2. 1. Zeus (Jupiter)

Zeus; Kronos ile Rheia'nın oğludur. Zeus adı Hint-Avrupa dil ailesinde görülen ve tanrıların tanrısı olarak bilinen vasıfları ile farklı tanrı tipolojilerinde karşımıza çıkıyor olsa da Grek panteonunun baş tanrısı olarak bilinmektedir. Işık, aydınlık, bulut, gök gürültüsü ve şimşek tanrının kontrolü altındadır. Tanrının sıfatları arasında; Nephelegerata (Bulut Devşiren) ve Kronosoğlu yer almaktadır (Erhat, 2015, s. 293, 294, 296).

Zeus'un Grek panteonunun başına geçmesinin oldukça ilginç bir hikâyesi bulunur. Kronos kendi babasını öldürerek tahta geçtiğinden hep bir korku içerisinde yaşamıştır. Bir gün aynı şey benim de başıma gelir diye doğan çocuklarını tek tek yutmuştur. Bu duruma daha fazla dayanamayan Rheia altıncı çocuğu olan Zeus'un yerine taş koymuş ve eşi Kronos'a, Zeus yerine taş yutturmuştur. Oğlunu da Gaia'ya emanet etmiştir (Sears, 2022, s. 49, 50).

Zeus, Girit'te yer alan Lyktos tepelerindeki bir mağarada büyüüp güçlenerek, babasının karşısına çıkıp mücadeleyi kazanmıştır. Beş kardeşini de babasının midesinde kusturarak çıkartmış. Böylelikle Olympos'un en büyük altı tanrısı yerlerini sağlamlaştırmıştır (Erhat, 2017, s. 297).

Zeus kültü Anadolu'da dahil olmak üzere pek çok alanda çok yaygın olarak görülmektedir. Bunun en başta gelen sebeplerinden biri de gökyüzünün her zaman gizemli ve korkutucu olmasından kaynaklıdır. İnsanlar tarih boyunca açıklayamayacağı doğa olaylarından korkarak, bu olaylara çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. Tanrı sinirlenince gök gürler, şimşek çakar, kar ve yağmur yağar. Tanrı sakirse hava güzel ve bereketlidir. Gökleri kontrol eden tanrıya olan inanç da, bu korkulardan çıkmış olmalıdır. Farklı toplumlarda göğü kontrol eden tanrılarda, farklı isimler almıştır. Örneğin; Hititlerde Teşup, Grek'te Zeus, Roma'da Jupiter, Perslerde Mithra, Orta Doğu'da Baalsamin ve Tammuz gibi (Hakman, 2013, s. 2).

Zeus; yüksek yerlere hâkim bir tanrı olarak da bilinmekte ve dağ tanrısı olarak Kilikya Bölgesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Dağlık Kilikya Bölgesi'nde Sayar'ın (1999) "*Kilikya'da Tanrılar ve Kültler*" makalesinde, Dağ tanrısı olarak tapınım gördüğü düşünülen Zeus Olybris (Anazarbos ve çevresi), Zeus Olympios (Doğu Kilikya), Zeus Hypsistos (Seleukeia civarı), Zeus Kolonaios (yükselti, Korykos civarı), Zeus Soter

(Doğu Kilikya), Zeus Theos (Doğu Kilikya) ve Zeus Kasios (Aigeai) yöre halkının inanç biçimi ile bölgeye sonradan dâhil olan inançların harmanlanması sonucu ortaya çıkmış olmalıdır (Sayar, 1999, s. 133-136).

Zeus Keraunios; yıldırım tanrısı olarak bölgede tapınım görmüş bir tanrıdır. Makedonya kökenli olan bu tanrıya ait buluntular, Anazarbos civarında, iki yuvarlak sunak üzerinde yer alan yazıtta görülmektedir. Zeus Helios (Flaviopolis, Mopsuhestis, Kastabala) bölgede doğa olayları ile ilgili tapınım görmüş bir tanrıdır (Sayar, 1999, s. 137, 138).

Kilikya Bölgesi'nde bereket tanrıları ile de birleştirilen Zeus kültü; Zeus Kronos (tohum ve ürün tanrısı) ve Zeus Karpatrophos (bahçe tarımı) olarak karşımıza çıkmaktadır (Sayar, 1999, s. 140, 141).

Olba'da Zeus Olbios kültü, günümüze kadar tapınak yapısı kalıntısı ile bilinmektedir. Bununla birlikte Kilikya Bölgesi'nde bulunan Uzunoğlantepe'de 1999 senesinde Zeus Keraunios'a atfedilen sunak tespit edilmiştir. Barker'ın kitabında bahsettiği ve Tarsus'ta 1845 senesinde bulunduğu no 5 olarak isimlendirdiği Jupiter başı (Şekil 5) bölgede tapınım olduğuna kanıt niteliğindedir. Kastabala (Hieropolis)'de Zeus Helios ve Zeus Soter kültleri bilinmektedir. Zeus'a Cassius (Kel Dağı), dağında kurbanlar verildiği tespit edilmiştir (Girginer, Uygur, 2014, s. 106, 209, 275 & Barker, 2021, s. 234, 276, 382).

2. 2. 2. Poseidon (Neptün)

Denizin simgesi olan Poseidon, “*Poti-da*” dan türemiş ve “denizin efendisi” anlamına gelmektedir. Üç dişli yabası bulunur. Amphitrite ile evli olan Poseidon, Ege kıyılarında yer alan deniz altındaki sarayında yaşar. Troya surlarının yapımında rol oynamış, Atina kenti için Athena ile mücadeleye girmiş bir tanrıdır (Erhat, 2015, s. 251, 252).

Poseidon; denizlerin, atların ve depremlerin tanrısıdır. *Ennosigaios* (yeri titreten) tanrı olarak da bilinmektedir. Hesiodos, “*İşler ve Günler Tanrıların Doğuşu*” kitabında, Poseidon'dan toprağı çevreleyip deprem yaratan olarak bahsetmektedir (Hesiodos, 2022, s. 57 & Akın, Kavak, 2010, s. 374).

Kilikya Bölgesi, yoğun depremlerin görüldüğü ve tarih sahnesinde ağır hasarların olduğu bir bölgedir. Yöre halkı depremden koruduğuna inandığı Poseidon Asphaleios'a

(deniz ulaşımı) sunularda bulunmuştur. Aigeai’de tespit edilen yazıtta bunu kanıtlamıştır (Sayar, 1999, s. 139 & Alanyalı, 2011, s. 80).

2. 2. 3. Hephaistos (Vulcan)

Zeus ile Hera’nın oğlu olan Hephaistos zanaatkârların tanrısıdır. Bazı mitoslara göre Hera, Hephaistos’u kendi başına doğurmuştur. Tanrıçanın istediği gibi bir görünüşe sahip olmayan Hephaistos oldukça çirkin biri olarak dünyaya gelmiştir. Bu durumdan memnun olmayan Hera, Hephaistos’u Olympos dağından aşağı atmıştır (Erhat, 2017, s. 134).

Annesi tarafından Olympos dağından atılan Hephaistos, dokuz gün dokuz gece sonunda denize düşmüş ve sakat kalmıştır. Tanrıyı, Thetis ve Eurynome kurtarmış ve dokuz sene boyunca denizin altında yer alan bir mağarada saklamışlardır. Hephaistos’un zanaatkârlık yeteneğini bu mağarada öğrendiği düşünülmektedir (Sears, 2014, s. 139).

Annesinin kendisini istemediğini ve yaptıklarını unutamayan tanrı, çözümü altın bir taht yapmakta bulmuştur. Altın tahta oldukça sevilen ve hemen oturan Hera’nın sevinci kursağında kalmış, altın tahttan kalkmayı bir türlü başaramamıştır. Kalkmasının yolunu anlatmayan Hephaistosu, ikna etmelerinin üç ayrı anlatımı bulunmaktadır. İlk anlatıma göre Dionysos, Hephaistosu sarhoş edip öğrenmiştir. İkinci anlatıma göre Hephaistos diğer Olympos tanrıları arasında kabul görür ise anlatacağını belirtirken, üçüncü anlatımda Aphrodite ile evlenmesi karşılığında Hera’yı tahtan kurtaracağını söylemiştir (Erleten, 2018, s. 34).

Aphrodite ile evlenen Hephaistos’un mutlu bir evliliği olmamıştır. Kendisini Ares ile aldatan eşi Aphrodite’yi yakalamak için ağırlı bir yatak yapmış ve Ares ile Aphrodite’yi yatakta yakalayarak tüm Olympos tanrılarına göstermiştir (Sears, 2014, s. 140, 141 & Erhat, 2017, s. 135).

Kilikya Bölgesi’nde Hephaistos kültüne ilişkin buluntular tespit edilmiştir. Barker 1845 senesinde bulduğu buluntular arasındaki bir kandil üzerinde Hephaistos betimi görülmektedir (Barker, 2021, s. 358).

2. 2. 4. Apollon (Sol)

Zeus ve Leto'nun oğlu olan Apollon'un, ikizi Artemis ile birlikte Anadolu kıyılarında yer alan Patara'da dünyaya gelmiştir. Kökeni doğuya dayanan tanrının kültü, Anadolu'dan Grek panteonuna taşınmıştır. Apollon kültürünün Grek panteonuna taşınması ile birlikte doğum yeri olarak Delos'da gösterilmektedir. Hesiodos Apollon'un doğum gününün ayın yedisi olduğundan bahsetmiştir (Hesiodos, 2022, s. 50 & Erhat, 2015, s. 47).

Apollon ışık ve güneş tanrısıdır. Beyaz kanatlı, sarı ve dört atın çektiği bir aracı bulunmaktadır. Tanrının altın bir liri vardır. Müzik tanrısı, şifa veren, ok atan ve Mousa⁵ (*Musa*) rehberi gibi vasıfları bulunmaktadır. Apollon'un Anadolu İonyalıları'nın koruyucusu olduğu da bilinmektedir (Halikarnas Balıkçısı, 2020, s. 44, 45).

Tanrı Apollon'un tasvirlerinde horoz ve kuzgun yer almaktadır. Kutsal varlıkları arasında; defne, yunus, karga, şahin, yılan, fare, çekirge, griffon⁶ bulunur (Barker, 2021, s. 354 & Erhat, 2015, s. 62 & Halikarnas Balıkçısı, 2020, s. 45).

Müziğin tanrısı olarak da bilinen Apollon'un Marsyas ile mücadeleci mitolojiye konu olmuştur. Frigya kökenli satir⁷ Marsyas, Athena'nın Olympos dağından sinirlenerek attığı çift dilli flütü bulur. Flütü çalmaya başlayan Marsyas çıkardığı ses ile mest olup, Apollon'un müziğinden daha iyi olduğunu iddia ederek Apollon'a meydan okur. Jüriler önünde düzenlenen yarışmada, Marsyas kaybeder. Tanrı kendisini meydan okuyan Marsyas'a acımasız yüzünü göstererek, satiri çam ağacına bağlar ve derisinin canlı canlı yüzülmesinin emrini verir. Bu acımasız cezadan sonra Marsyas'ın akan kanından Çine (Marsyas) çayı⁸ oluştuğu söylenmektedir (Sears, 2022, s. 112).

Kehanetlerin de tanrısı olarak bilinen Apollon'a antik dönemde pek çok tapınak yapılmış ve kâhinler aracılığı ile kehanetlerde bulunulmuştur. Tanrı kehanet yeteneğini Delphi'de Themis isimli baş kâhinden öğrenmiştir. Kâhinlerin başı olan Apollon kehanet

⁵ Zeus ve Mnemosyne'nin dokuz kızı, İlham perileri. (Daha detaylı bilgi için Kathleen Sears'ın Mitoloji 101 kitabına bkz.).

⁶ Griffonlar: Vücudu aslan, kafası ve kanatları kartal olan karışık yaratıktır. Zeus'un kutsal yaratıkları ya da Apollon'un bekçi köpekleridirler. (Daha detaylı bilgi için Azra Erhat Mitoloji sözlüğüne bkz.).

⁷ Satir: Belden üstü insan, belden altı teke olan ve doğayı simgeleyen cinlerdir. (Daha detaylı bilgi için Azra Erhat Mitoloji sözlüğüne bkz.).

⁸ Çine çayı altıvyonlar nedeni ile kırmızı renkte aktığı için derisi yüzülen Marsyas'ın kanı ile açıklanmaya çalışılmış olmalıdır.

yeteneğini Pythia isimli rahibeye bahşederek, kehanetleri Pythia aracılığı ile iletmiştir. Tanrının kehanet merkezleri; Boğazlar, Ege ve Akdeniz kıyılarında yaygınlık kazanmıştır (Sears, 2022, s. 115 & Erhat, 2017, s. 48).

Apollon'un pek çok aşk efsanesi bulunmaktadır. Bunlar; Coronis, Chione, Cyrene, Priamios'un eşi Hekabe, Manto, Pythia, Rhoeo, Thalia ve Urania'dır. Bu aşk hikâyeleri içerisinde tanrının karşılık bulamadığı aşkı Daphne'de vardır. Bu karşılıksız aşkın sebebi de aşk tanrısı Eros'tur. Gökyüzünde Eros ile karşılaşan Apollon, oklarını kendisine vermesini bu okların savaşta kullanılması gerektiğini söyleyerek Eros'u küçümsemiştir. Eros da bu küçümsemenin intikamını Daphne'nin kalbine Apollon'a karşı nefret duyacağı bir ok, Apollon'un kalbine ise aşk oku saplayarak almıştır. Böylelikle güzeller güzeli peri kızı Daphne'ye tanrı âşık olmuştur. Fakat bu aşk karşılık bulamamış, Daphne sürekli Apollon'dan kaçmıştır. Bir gün Apollon ısrarla Daphne'nin peşine düşmüş, bunu fark eden peri kızı hızlıca tanrıdan kaçmaya başlamıştır. Kaçtıkça gücü tükenen ve daha fazla kaçamayacağını fark eden Daphne "Ey toprak ana, beni ört, beni sakla, beni koru!" diye yakarmış. Yakarış üzerine yer yarılmaya başlamış ve Daphne'nin ayağı yere batarak köke dönüşürken, vücudunun tamamı da ağaca dönüşmüştür. Bu olay karşısında şaşkınlıkla donup kalan Apollon, çok üzölmüştür. Mitosun geçtiğı yer Antakya, Harbiye olarak bilinmekte ve Harbiye şelalelerini de Daphne'nin göz yaşlarından oluştuğı düşünölmektedir (Sears, 2022, s. 113, 114 & Suad, 2014, s. 33-37).

Kilikya Bölgesi'nde tapınım gören Apollon bazı vasıfları ile Assur'un güneş tanrısı Nisrok, Fenike tanrısı Baal (Güneş) ve Mısır tanrısı Osiris ile benzerlikler göstermektedir. Özellikle Tarsus'ta sayğı ve tapınım gören bir tanrı olan Apollon, kanatlı Tarsus olarak betimlenmesi ile şehrin koruyucu tanrısı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Tanrı Baal'ın atların koruyucu tanrısı olma özelliğı de Apollon'a yüklenmiştir. Barker'ın 1845 senesindeki buluntuları arasında no 32 olarak adlandırdığı at bacağı figürünü de bu inanca destek olarak tanrı Apollon'a sunu olarak yapıldığını söylemektedir (Şekil 6) (Barker, 2021, s. 239, 241, 257, 276, 303).

Apollon Tarsus'da; Apollon Patroos (baba/ata) ve Apollon Epekoos (işitici) olarak tapınım görmüştür (Sayar, 1999, s. 150 & Arslan, 2018, s. 73).

2. 2. 5. Asklepion

Asklepion; Thessalia kralı Phlegyas'ın kızı Koronis ile tanrı Apollon'un oğlu olarak bilinmektedir. Koronis'in başkası ile ilişki yaşadığını öğrenen Apollon, oğlunu Koronis'in karnından alıp Kheiron'a verir. At adam Kheiron doğada yaşayan ve doğaya hâkim olan bir bilgedir ve Asklepion'a hekimliği öğreten kişidir. Asklepion'un sağlıkta uzmanlaşmasının yanı sıra; Athena'nın, Gorgo'nun⁹ ölümü ile akan kanını Asklepion'a verdiği ve bu sebeple ölüleri diriltme yeteneğini de kazandığı bilinir. Gorgo'nun sol tarafındaki kanın şifalı olduğu ve ölüleri diriltmede kullanıldığı bilinmektedir. Ölüleri diriltmesine sinirlenen Zeus, Asklepion'u şimşegi ile öldürmüştür. Ölmeden önceki son reçetesi bir otun üzerine düşmüş ve günümüzde pek çok faydası bilinen, sulak alanlarda yetişen sarımsak olmuştur (Erhat, 2015, s. 62, 63).

Helenistik dönem ile birlikte Asklepion inancı yaygınlaşmış ve tanrı adına inşa edilen yapılar görülmeye başlanmıştır. Hekim ve şifa tanrısı olan Asklepion'un salgın hastalıkları yayan ve hastalıklara karşı koruyabilen "*Pain*" tanrı olarak bilinmektedir. Asklepion kutsal alanlarında tedaviler gerçekleştirmiş ve antik dönemin hastaneleri olarak kabul görmüştür. Bu yapılar bir kompleks şeklinde inşa edilmişlerdir (hamam, spor salonları, müzik dinleti odaları, yürüyüş alanları, tiyatro). Kilikya Bölgesi'nde Aiegeai (Adana/Yumurtalık) ve Irenopolis (Haruniye/Düziçi) kentlerinde Asklepion kültü tespit edilmiştir (Girginer, Uygur, 2014, s. 35, 36 & Akın, 2021, s. 40, 41).

Büyük İskender'in MÖ 334 senesinde Anadolu'ya girmesini takip eden süreçte Soli (Pompeopolis/Mersin) gelerek tanrı Asklepion adına kurbanlar vermiştir. Tanrıya atfedilen, Ovalık Kilikya Bölgesi'nde bulunan Aiegeai'da dünyanın en büyük üç Asklepion tapınaklarından biri yer almaktadır. Asklepion kültü bölgede o kadar yaygınlaşmış ki; MS 215 senesinde Roma İmparatoru Caracalla'nın, Asklepion'u ziyaret ettiği ve dertlerinden kurtulduğu yazılmıştır (Tekin, 2022, s. 3 & Girginer, Uygur, 2014, s. 255, 256).

⁹ Gorgolar Phorkys ile Keton'un üç kızıdır. (Daha detaylı bilgi için Azra Erhat Mitoloji sözlüğüne bkz.).

2. 2. 6. Hermes (Merkür)

Hermes; Zeus ile Atlas'ın kızı Maia'nın oğludur. Hırsızların, çobanların ve tüccarların koruyucusu olarak bilinen tanrı haberci tanrıdır. Ölen kişilerin ruhlarının yer altına geçmesinde ruhlara eşlik eder. Hermes isminin kökeninin Grekçe olmadığı bilinmektedir. Tanrının ayakkabılarında, başındaki serpuşa kanatlar bulunmaktadır. Simgeleri; *talaria* (kanatlı sandalet), lir, *cadeceus* (iki tarafına yılan dolanmış kutsal asa), *petasos* (yuvarlak şapka) yer almaktadır (Erhat, 2017, s. 140, 141 & Halikarnas Balıkcısı, 2020, s. 48 & Sears, 2022, s. 146).

Hermes; Arcadia'da (Mora Yarımadası), Kyllene dağında yer alan bir mağarada dünyaya gözlerini açmış ve doğduğu günden itibaren çeşitli olaylara imza atmıştır. Doğduğunun ilk gününün akşamında kundağından çıkacak yeteneğe sahip olan Hermes, mağaranın önünde bir kaplumbağa yakalayıp kabuğunun içini oymuş ve üzerine koyun bağırsağından yedi tel ekleyerek Liri icat edip tek başına çalmayı öğrenmiştir (Sears, 2022, s. 143 & Erhat, 2017, s. 140).

Bununla da yetinmeyen bebek tanrı çayırdaki elli ineği çalarak Kyllene de mağaraya kapatır. Fakat yolda yaşlı Battos bu hırsızlık olayını görmüştür. Apollon bu olayı fark edip yaşlı Battos'u sorguya çekince Hermes'in yaptığını anlar. Apollon Hermes'in yanına çekip sorguya çekse de bebek tanrı itiraf etmemek için direnmiştir. Olay Zeus'a taşınır ve baş tanrı Hermes'in, ineklerin yerini göstermesine karar verir. Mağaraya geri döndüklerinde Apollon liri görür ve çıkardığı sese hayranlık duyar. Bebek tanrı ile anlaşma yapan Apollon lir karşılığında inekleri bırakır (Erhat, 2017, s. 141).

Hermes; ismi *Syrinks* olan Pan kavalını da icat eder. Kavala da talip olan Apollon, Pan kavalı karşılığında sürüyü kontrol etmeye yarayan *Kerykeion* denilen altın değneği verir. Hermes mitolojilere de konu olduğu şekilde hırsızlığı olan, hırsızlar ile düzenbazların koruyucu tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Babası Zeus'ta, Hermes'in kurnazlığını, atikliğini fark ederek, haberci tanrı olarak seçmiştir. Hermes yer altı dünyasına girip çıkabilen nadir tanrılardan biridir. Hades için ölenlerin ruhunu *Styx*'e indirip kayıkçıya teslim eder. Bu özelliğinden dolayı Hermes; "*Psykhopompos*" yani "ruhlar kılavuzu" ismini almıştır (Erhat, 2017, s. 141 & Sears, 2022, s. 62, 146).

Hermes'in insanlara ve hayvanlara bereket getirdiğine inanılırdı. İnsanlar tarafından döneminde oldukça sevilen tanrı onuruna *Hermaea* şenlikleri düzenlenirdi. Hermes'in yoldaki taşları temizleyen bir tanrı olduğuna da inanılırdı. Bu sebeptendir ki

yol kenarlarında taşlar dizilerek küçük ibadet alanları oluşturulmuştur (Sears, 2022, s. 143, 146).

Kökeni Fenikelilere dayanan Hermes; Roma’da Merkür, Mısırdaki Anubis, Galyalılarda Theutates, Saksonlarda Woden ile benzerlik göstermektedir. Tanrının Kilikya Bölgesi’nde farklı formlarda tapınım görüldüğü bilinmektedir (Barker, 2021, s. 305, 306, 363).

Kilikya Bölgesi’nde yer alan Korykos mağaralarında Zeus ve Hermes’e birlikte tapınma görülmektedir. Köken olarak ayrı vasıfları olan bu tanrıların Kilikya Bölgesi’nde birlikte zikredilmesinin sebebini Luvi inancında yer alan Tarhunt ve Runta tanrıları ile özdeşleşmesinden kaynaklanıyor olabilir. Hitit mitolojisinde yer alan Teşup da fırtına tanrısı olarak bilinmekte ve tanrısal vasfı Zeus ile benzetilmektedir. İlluyanka efsanesi ile de bilinir (Elton, Equin, Schneider, Wannagat, 2007, s. 67).

Elaiussa Sebaste’de (Mersin/Erdemli/Ayaş) Hermes’e tapınıldığı ve tanrıya ait olduğu varsayılan, duvarları poligonal olarak yapılmış anteli bir tapınak yer alır. Soloi Pompeiapolis (Mersin) antik kentinde MÖ 40 senesine ait olan bir yazıtta Hermes ile Herakles’e adanan Stoa tespit edilmiştir (Girginer, Uygur, 2014, s. 123, 133).

2. 2. 7. Dionysos (Bacchus)

Zeus ile Semele’nin oğlu olan Dionysos, babası Zeus’un baldırından doğmuştur. Grek panteonuna yabancı olan bu tanrının, doğudan geldiği bilinmektedir. Dionysos isminin karşılığı Greklerde yoktur. Roma’da Bakkhos ve Baküs olarak bilinen tanrı; doğa ve şarap tanrısıdır (Erhat, 2017, s. 92, 93, 95).

Mısır tanrısı Osiris’in Greklerdeki karşılığı Dionysos’tur. Greklerde en genç tanrılar olarak bilinmektedirler. Üçüncü kuşak tanrılardandır (Heredotos, 2021, s. 190).

Dionysos kültürünün izine ilk kez MÖ 13. yüzyıla tarihlenen Linear B tableti üzerinde rastlanmıştır. MÖ 570 senesine ait olan Sophilos’un, Peleus ve Thetis’in düğününü anlattığı vazo üzerinde, Dionysos ve tanrısal varlıkları görülmektedir (Erleten, 2018, s. 6-8).

Üzüm bağları ve vahşi hayvanlar ile ilişkilendirilen tanrıyı temsil eden hayvan leopardır. Dionysos’un gizem kültürü de bulunmaktadır. Gizem kültüründeki değişikliklerinden dolayı “*dimorphos*” (iki biçimli) olarak da adlandırılmıştır. Doğayla ve bitkilerle ilişkisi olduğu bilinen Dionysos, ağaç tanrısı *Dendrites* olarak da tapınım görmüştür (Erleten, 2018, s. 15, 17, 19).

Dionysos diğer tanrıların aksine halktan biri, eşitliğin sembolü gibiydi. Tanrı adına düzenlenen *Anthesteria* ve *Dionysia* festivallerinde, gencinden yaşlısına, aristokratından kölesine kadar herkes kutlamalara katılabiliirdi. Öyleki bu tür festivallerde tutukluların serbest bırakıldığı da bilinmektedir. Tüm bu aktivitelerden dolayı, Dionysos İtalya tarım tanrısı *Liber* (Özgürlük) ile de benzerlik göstermektedir (Erleten, 2018, s. 31).

Tanrıya düzenlenen ayinler halk arasında yapılmaktaydı. Dünyayı gezmeyi seven tanrının, ayinlerinin gece düzenlendiği ve şarap içildiği bilinmektedir. Dionysos'un yanında Maenadlar (çılgın kadınlar), ellerinde sarmaşıklı değnekler ile bulunmaktaydılar. Sarmaşıklı değnek, Dionysos inancını temsil etmektedir (Sears, 2014, s. 119).

Kilikya Bölgesi'nde Dionysos kültünün varlığı, Flaviopolis'de (Osmaniye/Kadirli) tespit edilen bir yazıttan da anlaşılmaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 280).

Doğu Kilikya Bölgesi'nde tespit edilmiş adak yazıtlarında, bereket tanrıları olarak Dionysos ve Demeter kültü ve Dionysos Kallikarpos kültü görülmektedir (Sayar, 1999, s. 142).

2. 3. Yerel Kültler

2. 3. 1. Lares ve Penates

Ev tanrıları olup, Kilikya'nın yerel tanrıları olarak bilinmektedirler. Lares ve Penates inancı Kilikya Bölgesi'nde ortaya çıkmasına rağmen, Roma tarafından da kabul edilmiştir. Roma inanç biçiminde pek çok alanda dini ritüellerin gerçekleştiği bilinmektedir. Bu ritüeller halkın yaşadığı evler içerisinde de gerçekleştirilmektedir. Roma halkının evlerinde gerçekleştirdiği ritüeller iki şekildedir. İlki devletin kabul gördüğü yasalar ile düzenlenen ritüellerken, ikincisi aileye ait olan ritüellerdir. Çiçero bu tanrı isimlerinin kökenlerinin Latince olduğundan söz etmektedir. Sebebi de anlamının "*quod penitus insident*" ve "*quia coluntur in penetralibus*" yani evin en iç girintilerinde tapınma olduğu söylenmektedir. Barker'a göre bu tanrı isimlerinin kökenleri Frigce'dir (Barker, 2021, s. 48 & Akçay, 2019, s. 78-80).

Roma mitolojisinde Lara ile Mercury'nin çocukları olarak geçen Laresler, Lar olarak bilinen iki genç tanrıdır. Lareslere ayın 1, 5, 9, 15. günleri, evlilik ve ergenlik gibi

özel günlerde ritüeller düzenlenerek tapınım yapıldığı bilinmektedir (Şahin, 2017, s. 53, 54).

Tanrı Lares koruyucu ruhlar olarak bilinmektedir ve Barker'a göre ölmüş insanların ruhları ile karıştırılmıştır. Lareslere evlerin şömine ve ocak kısımlarında tütsü yakarak ritüeller düzenlenirken, ailelere ait koruyucu ruhları temsil etmektedirler. Evin içinde Lares için gerçekleştirilen ritüellerin yapıldığı yere "*Lararium*" denilmektedir. Roma İmparatoru Augustus dönemine tarihlenen Lares'e atfedilen "*Compitum Acili*" isimli tapınakta Roma'da yer almaktadır. Sabin Kralı olan Tatius'un da Lares adına tapınak inşa ettiğinden bahsedilmektedir. Barker'ın 1845 senesinde Tarsus'ta bulduğu binden fazla terakota figürlerin içerisinde Lares'in tasviri olan pek çok sayıda resim ve heykel olduğundan söz etmektedir (Barker, 2021, s. 219, 220, 222, 276 & Akçay, 2019, s. 84, 87).

Lares için düzenlenen ritüeller beş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Aileleri koruyan Larlar, halkın koruyucu Larları, kentin koruyucu Larları (*Urbani/Praestites*), kırsalın koruyucu Larları (*Rustici*), kavşakların koruyucu Larları (*Compitales*) ve denizlerin koruyucu Larları (*Marini*) bulunmaktadır. Yıllık hasattan sonra gerçekleşen Lares ritüelinde (*Compitalia*) vardır. Lares ritüellerine hem ev halkı hem de köleler katılmakta iken, evin dışında gerçekleşen ritüellerde sunaklarda yapılmaktadır. Ritüeller Lares'in selamlanması ile başlar, kurban ritüelleri gerçekleşir ardından da dua konuşması yapılır, kalan yiyecekler ateşe atılarak Larese sunulur. Larese sunulan hediyelerden insan formunda olanlar ev halkını, yuvarlak top formunda olanlar ise köleleri temsil etmektedir (Akçay, 2019, s. 86, 87 & Şahin, 2017, s. 56).

Akçay (2019); "*Roma İnancında Ev Kültleri ve Mezarlardaki Naiskoslu Nişler Üzerine Bir Öneri*" makalesinde, Kilikya Bölgesi'nde, günümüz Silifke ilçesinde yer alan antik Olba da tespit edilen kaya mezarlarının mezar odasında alınlıklı nişin Lalarium olarak inşa edildiğinde bahsetmektedir (Akçay, 2019, s. 90).

Tanrı Penates'in iyilik, sağlık ve talih dağıtıcısı olduğuna inanılmaktadır. Lares ve Penates inancı görüldüğü ilk dönemlerde birbirlerinden ayrı olarak bahsedilirken ilerleyen zamanlarda iki inanç birlikte anılmaya başlanılmıştır. Lares inancına kölelerde katılabilirken, Penates inancında kölelere yer yoktur (Barker, 2021, s. 219 & Akçay, 2019, s. 88).

Penatesler her Romalı aile tarafından özgürce seçilen tanrılardır. Çoğu zaman bu tanrılar; Jupiter, Juno ve Minerva da olabilmekteydiler (Barker, 2021, s. 225).

2. 4. İmparator Kültü

Helenistik dönemde, yeni yerlerin işgal edilmesi üzerine, toplumların kendilerini kabul etmeleri için dini kullanarak siyasette etkin bir olguya dönüştürmüşlerdir. Büyük İskender'in komutanlarından olan Seleukoslar tanrı kral kültü ile Apollon soyundan geldiklerini iddia etmişlerdir. II. Ptolemaios'un eşi Arsinoe, tanrıça Aphrodite'nin vasıfları ile donatılmıştır. Özellikle deniz ticareti ile ön plana çıkan kentlerde, denizlerin koruyucusu ve yön bulmaya yardımcı tanrıça vasıfları bulunmaktadır. Bununla birlikte tanrıça Tykhe'nin bereket vasfı da Arsinoe'ye yüklenmiştir. Sikkeler üzerinde karşımıza çıkan Arsinoe'nin bereket boynuzu ile betimlenmiş olması da buna gerekçe olarak gösterilebilir. Kilikya Bölgesi'nde de Arsinoe kültü karşımıza çıkmaktadır (Schuler, 2022, s. 17 & Tekin, 2022, s. 37, 38).

Roma imparatoru Caligula'nın yeni Dionysos olarak adlandırılmış ve tanrı olarak giyinmiştir (Erleten, 2018, s. 49).

İmparator kültü tanrı isimleri ile de birleşmiştir. İmparator Hadrian, Anadolu'nun batısında gerçekleşen depremlerden sonra bölgenin kalkınması ve yeniden imar edilmesine büyük katkılar sunmuştur. Bölge halkı da bu katkılardan sonra Zeus Olympios ile İmparator Hadrian'ı özdeşleştirmiştir (Sayar, 1999, s. 133).

Anadolu'da bilinen ilk imparatorluk tapınağı Sebasteion (Aydın-Karacasu)'dur. Roma imparatorlarına ait olan tapınak yapısı ile ilgili Pergamonlu Telephos (MS 2. yüzyıl) iki ciltlik bir eser vermiştir. Fakat eser günümüze ulaşamamıştır (Price, 2004, s. 227).

2. 5. Kilikya Kent Sikkeleri Işığında Kült

Sikkeleri incelemeden önce, insanlık tarihinde sikkenin ortaya çıkış sürecine kısaca değinmek gerekir. Üretimde artış ve artı ürün ile birlikte değiş tokuş yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu değer ölçütü, malın kullanım değeri ve takas değeri arasındaki farkı ifade eden değer ve eşdeğer düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşüncelerin ortaya çıkması ile birlikte değişim aracına yani paraya ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Tekin, 1992, s.1).

MÖ 7. yüzyılda Lidyalılar tarafından bulunan sikke, antik dönemin; kültürel, sosyal ve dini yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Günümüzde bir bilim dalına dönüşen bu alan Nümismatik olarak bilinmektedir. Kelime anlamı olarak; Nomos: kanun, Nomisma: gelenek, ölçü ve sikkeden gelmektedir. Sikkeler belli ölçü standardında

basılan, madeni paralardır. Sikkelerin üzerinde yer alan işaretler, damgalar sikkenin değerini ve basım yerini işaret etmektedir (Karwiese, 1995, s. 12 & Tahberer, 2005, s. 16).

Romalılar 'da sikke darbı MÖ 3. yüzyılda görülebilmektedir. Bunun sebebi ise MÖ 6. yüzyılda Etrüsklerden kurtulan Romalıların varlığını devam ettirebilmek için savaflara girmesine bağlanabilmektedir. İtalya, batıdaki denizler için yapılan savaflar, Kartaca savaşı, Doğu savafları buna örnek gösterilebilir (Şahin, 2017, s.3).

Roma'da MÖ 3. yüzyılda basılmaya başlayan ilk sikkeler değerli metalden değil Etruria (Toskana) Bölgesi'nde yoğun bulunan bakırdandır. İlk evrede dökme tekniği ile yapılan sikkeler zaman içerisinde darp tekniği ile yapılmaya başlanmıştır (Şahin, 2017, s.4).

İlk evrede sadece sikkenin ön yüzünde betim yer alırken, zamanla ön ve arka yüzlerinde betimler görülmeye başlanır. (Tekin, 1992, s.16).

Romalılar gümüş; didrahmiler, yarım ve tam bronz: litrealer basmaya başlamışlardır. Erken dönemde bastıkları Roma sikkelerinin üzerinde ikonografik unsurları Grekler'den aldıkları düşünülmektedir. Buna örnek olarak erken evrede sikke üzerinde görülen Romano yazısı ilerleyen evrelerde, Roma yazısına dönüşmüştür (Albustanlıoğlu, Güleç, 2020, s. 437).

Bakır sikke bastırma yetkisi 262 yılına kadar senatoya ait iken altın ve gümüş bastırma yetkisi imparatora ait olmaktadır. Altın sikkelerin birimi –Aureus- (4,67 gr) dur. Gümüş sikke ölçü birimi olan Denarius (3,89-2,37) MÖ 180-296 yılları arasında kullanım görmüştür. Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde kullanılan bakır sikkelerden biri ise As (10,92 gr) dır. MÖ 3. Yüzyılın ortalarında bronz sikkelerin basıldığı da görülmektedir (Albustanlıoğlu, Güleç, 2020, s. 437).

MÖ 5. yüzyılda Kilikya'da basılan ilk sikkeler, Aigina standart ölçü birimi kullanılarak gümüş staterlerdi. Ancak, tam olarak hangi yerlerde basıldığı bilinmemektedir. Tarsus, Mallos (Adana/Karataş), Nagidos (Mersin/Bozyazı), Soloi (Mersin/Mezitli), Kelenderis (Mersin/Aydıncık) gibi Kilikya'nın önemli şehirleri, ilk sikke basanlar arasındaydı. Daha sonra Persler Anadolu'yu işgal ettiğinde, Kilikya şehirleri de Pers standart ölçü birimi kullanarak sikkeler basmaya başladılar. Bu sikkelerin bazıları, şehir adına basılırken, bazıları da bölgedeki Pers Satrabı'nın adına basılmaktaydı (Tahberer, 2005, s. 23).

Erken dönem Kilikya sikkelerinde inanç ile ilişkili olarak karşımıza ilk olarak Tarsus sikkesi üzerinde elinde trident bulunan bir tanrı ve Demeter'in sembolü olan

buğday başağı betimi çıkmaktadır. Ön yüzünde kanatlı, balık kuyruklu deniz atı yer alır. MÖ 500-450 senesine tarihlenen sikkenin üzerinde Aramice şehrin lejantı yazmaktadır. Bunun haricinde Tarsus sikkelerinde Tanrı; Baal, Ares ve Arethus¹⁰ betimi görülmektedir (Şekil 7) (Tahberer, 2005, s. 25, 26).

MÖ 5. yüzyıl ortalarında Mallos kentinde Aphrodite'nin ve kentin sembolü olan kuğu betimli sikkeler darp edilmiştir. Soloi antik kentinde darp edilen sikkelerde Dionysos'un sembolü olan üzüm görülmektedir. Bu sikke MÖ 5. yüzyıla tarihlendirilmekte ve ön yüzünde diz çökmüş amazon yer almaktadır. Nagidos sikkelerinde de Dionysos ve Aphrodite betimi (Şekil 8) MÖ 5-4. yüzyılda görülmektedir (Tahberer, 2005, s. 27,28).

Helenistik dönemde yoğunluklu olarak altın, gümüş ve bronz sikkeler basılmıştır. Bu dönemde Tarsus'ta MS 4. yüzyıla tarihlenen aslan postunu takmış Herakles başı ve bir sandalye üzerine oturmuş yarı çıplak Zeus betimi elinde kartal tutar şekilde görülmektedir (Şekil 9) (Tahberer, 2005, s. 30).

Seleukeia'da VI. Seleukos Epiphanes adına darp edilmiş olan tetradrahmi sikkesinde ön yüzde tacı ile kral, arka yüzde elinde Nike tutan Athena betimi yer almaktadır. MÖ 164 senesinde IV. Antiokhos'un ölümü ile birlikte Kilikya'daki pek çok şehirde otonom (özerk) şehir sikkelerinin darby yapılmıştır. Bu dönemde yoğunluklu olarak örtülü ya da örtüsüz kule biçimli tacı ile Tykhe betimli sikkeler; Aigeai, Mallos, Anazarbos, Hieropolis-Kastabala, Elaiussa Sebaste, Seleukeia, Epiphaneia (Şekil 10) ve Kelenderis (Şekil 43) antik kentlerinde görülmektedir. Athena Betimi; Mallos, Magarsia, Hieropolis-Kastabala, Seleukeia kentlerinde görülür. Zeus Betimi; Aigeai, Mallos, Anazarbos görülür. Apollon betimi; Mallos, Korkykos, Seleukeia, Kelenderis'te görülür. Bunların yanında Eleiussa'da Hermes, Korkykos'da Hermes, Aphrodite ve Artemis betimi sikkeler üzerinde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır (Tahberer, 2005, 35, 43).

Magarsia antik kenti bilindiği üzere hiç sikke basmamış, Athena Magarsia tapınak betiminin yer aldığı sikkelerde Mallos sikkeleri üzerinde yer almıştır. Buda araştırmacılar tarafından Magarsia'nın, Mallos'a bağlı bir yerleşim olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Durukan, 2017, s. 368).

Mallos sikkelerinde de yoğun olarak kuğu figürini görülmektedir (Şekil 11). MÖ 5. yüzyıl sonu 4. yüzyıl başına tarihlenen bu sikkelerin üzerinde yer alan kuğu betiminin tanrıça Aphrodite'nin simgesi olduğu ya da Mallos'da yer alan Apollon kehanet

¹⁰ Artesmis'in avcı kızı, su perisi.

merkezinden yola çıkarak Apollon ile ilişkisi olduğu düşünülmektedir (Durukan, 2017, s. 362).

Kelenderis antik kentinde MS 2-3. yüzyıla tarihlendirilen Athena Minerva sikkesi tespit edilmiştir. Bu sikkede Athena yan profilden görülmekte ve başında Korinth miğferi, göğsünde aegis'i bulunmaktadır (Şekil 12) (Zoroğlu, 1992, s. 167).

Aigeai antik kentinin tanrıları olan Asklepion ve Hygeia kültü sikkelerinde de görülmektedir. Aigeai sikkelerinde yoğun olarak karşımıza çıkan betimler arasında Asklepion başı, Hygeia, yumurtaya sarılmış yılan ve asaya sarılmış yılan olarak karşımıza çıkan Asklepion simgeleridir. Örneğin aşağıdaki sikkede görüldüğü üzere ön yüzde yan profilden durmuş sakallı Asklepios başı hemen yanında asaya sarılmış yılan, arka yüzde ise ayakta duran Hygeia betimi görülmemektedir. Tarihi net olarak belirlenemeyen bu sikke British Museum kayıtlarında yer alır (Şekil 13) (Tahberer, İlter, 2005, s. 21).

Kilikya sikkelerinde görülen bir diğer kült de Mithras kultüdür. Anadolu'ya Mithras kultünün gelişi MÖ 550 senesinde Maguşlar¹¹ tarafından gerçekleştirilmiştir. Tarsus sikkelerinde görülen Mithras kultünün, Tarsus'u kuran Perseus ile de ilişkilendirildiği önerilmiştir. Mithras kultünü içeren ilk sikkeler MÖ 386-380 yıllarına tarihlenen Pers kökenli olan Ahura-Mazda tasvirleridir. Tarsus sikkelerinde karşımıza çıkan, Caracalla (MS 198-217) döneminde darp edilen sikkede tanrı boğayı değil de geyiği kurban ediyor olarak görülmektedir (Şekil 14) (Arslan, 1999, s. 425, 441).

¹¹ Zerdüşt rahipleri, Doğudan gelenler, Büyük Darius

3. KİLİKYA BÖLGESİ'NDE KÜLT İLE İLİŞKİLİ TAPINAKLAR VE ANTİK KENTLER

Tezimizin kapsamında Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bulunan Kelenderis antik kenti ve Kelenderis Tykhe Tapınağı? Uzuncaburç (Diokaisareia) antik kenti; Tykhe Tapınağı ve Zeus Olbios Tapınağı, Korykos antik kenti; Korykos Büyük ve Küçük Tapınak yapısı, Elaiussa Sebaste antik kenti ve tapınağı, Çatıören antik kenti ve Çatıören Hermes Tapınağı, Ovalık Kilikya Bölgesi'nde ise Tarsus antik kenti ve Donuk (Dönük) Taş tapınağı, Magarsus antik kenti ve Athena Magarsia Tapınağı incelenmiş ve hazırladığımız harita üzerinde yerleri gösterilmiştir (Şekil 15).

3. 1. Kelenderis

Dağlık Kilikya Bölgesi'nde yer alan Kelenderis antik kenti, günümüzde Mersin ili Aydıncık ilçesinde bulunmaktadır. Ortalama yüksekliği 11,5 m'dir. Doğal bir limana sahip olan kent, kurulduğu zamandan itibaren yerleşim görmüştür. Antik dönemde önemli bir liman kenti olan Kelenderis'in yüzey araştırmaları 1986 yılında yapılarak 1987 senesinde kazılara Prof. Dr. Kâmil Levent Zoroğlu ve ekibi tarafından başlanılmıştır. Günümüzde antik kentin kazı başkanlığını Doç. Dr. Mahmut Aydın yürütmektedir (Tekocak, 2017, s. 215 & Kaya, Yetiş, 2020, s. 1341 & Zoroğlu, 1988, s. 135).

Kelenderis antik kentinde; MS 2. yüzyıla tarihlenen tapınak yapısı, Roma İmparatorluk dönemine ait Liman Hamam'ı, **Odeion (işlevini yitirdikten sonra balık ve demir işleme atölyesi olarak kullanılmış), ve Havuz yapısı.** İçerisinde 370 m² **mozaik bulunduran Bazilika planlı Kilise yapısı, Osmanlı dönemine ait antrepo (depo) binası (restore edilmiş şu anda kazı ofisi olarak kullanılmakta) bulunmaktadır. 1989-1993 senesinde çıkartılan, MS 5. 6. yüzyıla tarihlenen 13x3 m boyutlarındaki mozaik yapısı, (Kelenderis mozaïği ya da Liman mozaïği denmekte balık gözünden kentin görünüşü işlenmiştir), kentte toplamında 500 m² mozaik bulunmaktadır (Şekil 16) (Aydın, 2021, s. 1)**

Kelenderis antik kenti, Apollodorus'a göre Suriye'den gelen Fenikeli Sandacus tarafından kurulmuştur. Langlois, *Kilikya'ya Yolculuk* kitabında kentin mitolojik kökenlerinin olduğunu ve ticaret ile bilinen bir kent olduğundan kitabında geçen; "Antik Çağ'da mitolojik kökenleri ile ünlü bir denizcilik kenti..." cümlesi ile bahsetmektedir (Langlois, 2021, s. 39, 135).

1987 senesinde yürütülen kazılar sırasında Doğu Nekropolü, Batı Nekropolü ve Liman Hamamında kazılar yapılırken, Opus sectile zemininde de restore çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Zoroğlu, 1988, s. 135).

1989 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında yer katmanlarını tespit edebilmek için Liman Hamamının güney kısmında 5x5 m boyutlarında sondaj çalışması gerçekleştirilmiş, kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Zoroğlu, 1990, s. 309).

1990 kazı çalışmalarında, alan içerisinde kuyuların derinliğinin ortalama 10 m olduğu saptanmış. Bu kuyulara gelen su yolunun Roma döneminde yapıldığı ve onararak kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Su yolunun kaynağı kentin doğusunda bulunan Semir dağının batı yamaçlarında, ormanın içerisinde olduğu tespit edilmiştir (Zoroğlu, 1992, s. 244).

1992 kazı sezonunda sondaj alanında tespit edilen zemin mozaığının ortaya çıkarılması için 1994 senesinde çalışmalar yapılmıştır. Daha önceki sezonlarda tespit edilen Osmanlı dönemine ait mimari unsurların temizliği gerçekleştirilmiştir (Zoroğlu, 1995, s. 264, 267).

2002 kazı sezonunda yukarı kentte yani akropolde, agorada, bazilikada, theatronda ve su altında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2009 senesinde agora bazilikası içerisinde narteks bölümü tamamen ortaya çıkarılmıştır (Zoroğlu, Ross, Tekocak, Evrin, 2003, s. 451 & Zoroğlu, Tekocak, 2010, s. 260).

2011 kazı sezonunda agora içerisinde yer alan geç antik çağ bazilika salonunun zemininde yer alan mozaiklerin koruma altına alınabilmesi için alan üzerinde bir çatı çalışmasına başlanılmıştır. Tapınak Psikopos evi ve güneyinde çalışmalar yürütülmüştür. Kazı çalışmaları sırasında bazilikanın batısında MS 2. yüzyıla veya Roma dönemine ait olduğu düşünülen peristylos planlı bir tapınak yapısının stylobat kalıntısı tespit edilmiştir (Zoroğlu, Tekocak, 2012, s. 235, 238 & Zoroğlu, Tekocak, Yıldız, Eliüşük, 2013, s. 61).

Kelenderis 2020 kazı sezonunda odeion da temizlik çalışmaları yapılarak, rölöve, restitüsyon, restorasyon için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Zoroğlu, Aydın, Adıbelli, Adıbelli, 2019, 2020, s. 29).

2012 senesinde Zoroğlu ve ekibi tarafından keşfedilen ve bazilikanın batısında bulunan MS 2. yüzyıla tarihlendirilen tapınak yapısı ele geçen buluntular ışığında kentin koruyucu tanrısı olan Tykhe'ye atfedilen bir tapınak olma olasılığı oldukça yüksektir.

3. 2. Uzuncaburç (Diokaseria)

Günümüzde Mersin ilinde yer alan Silifke, Büyük İskender'in imparatorlarından olan Seleukos Nikator (MÖ 312-280) tarafından MÖ 296-280 yılları arasında, günümüzde Göksu ırmağı olarak bilinen Kalykadnos ırmağı deltasının batı kesiminde kurulan ve Seleukosların başkentliğini yapmış olan bir kenttir. Dağlık Kilikya Bölgesi'ndeki, ortalama 1150 m yüksekliği ile bilinen en yüksek antik kent olma özelliğine sahiptir (Girginer, Uygur, 2014, s. 81 & Kaya, Yetiş, 2020, s. 1341).

Silifke Ptolemaioslar ve Seleukosların ilgi odağı bir kent olmuştur. Tarih sahnesinde talep gören kent; Araplar, Türkler ve Bizanslar tarafından istenmiş ve kent için kanlı mücadeleler verilmiştir. Kent Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmış, günümüzde de Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır (Girginer, Uygur, 2014, s. 81, 82).

Silifke'nin Peripatetik felsefenin doğuş yeri olduğu da bilinirken, toplum açısından sıkıntılı olan, karmaşa yaratan, toplumun düzenini bozan kadınlar bir başlarına Silifke'ye sürgüne gönderildiğine de Langlois *Kilikya'ya Yolculuk* kitabında değinmiştir. Langlois kitabında Silifke'nin çizimine de yer vermiştir (Şekil 17) (Girginer, Uygur, 2014, s. 81 & Langlois, 2021, s. 111).

Mersin ilinin Silifke ilçesinde yer alan Uzuncaburç (Diokaseria) antik kenti, Doğu Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden 1190 m yükseklikte yer alır. Geçmişten günümüze bölge halkının burayı yazın serinlemek için kullandıkları bilinmektedir. Yazın serin olan bölge, kışın soğuk ve kuraktır. Kar yağışları da görülmektedir (Elton, Equim, Schneider, Wannagat, 2007, s. 1).

Diokaseria kuruluşunda Olba'ya bağlı iken, MS 72 senesinde Roma imparatoru Vespasianus tarafından bağımsız bir kent haline getirilmiştir. Olba Helenistik dönemin tek merkeziyetçi, baskıcı düzeninde bile bağımsızlığını korumuştur. Bölgede rahip krallıkların varlığı bilinmektedir (Girginer, Uygur, 2014, s.100-225).

Diokaseria'da araştırmalar 2004 senesinde Alman araştırma vakfı tarafından gerçekleştirilmiştir. Alanın topografik ve jeolojik incelemesi, Zeus Olbios tapınağının inşa sürecinin incelenmesi, nekropol alanının belgelenmesi, Tychaion (Tykhe) yapısının araştırılması üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Mersin Üniversitesi adına Prof. Dr. Ümit Aydınoglu ve ekibi tarafından kazılar başlatılmıştır (Wannagat, Westphalen, Kramer, Koch, 2004, s. 1 & Aydınoglu, 2021).

Diokaseria ismi tanrı Zeus ve imparator anlamlarına gelen “Zeus İmparator Şehri” demektir. Alan içerisinde Zeus Olbios’a adanmış Korinth düzeninde 6x12 sütun sayılı 20x40 m boyutlarında Helenistik dönem tapınak yapısı, kutsal alan dışında bulunan beş katlı kule ve boyu 17 m olan piramidal çatısı olan anıt mezar yapısı bulunmaktadır. Yapıda yer alan yazıttan, MS 164-169 yıllarına tarihlendirilen tiyatro yapısı, MS 2. yüzyıla ait çeşme yapısı (nymphaion), 17 m uzunluğunda 11 m genişliğinde birbirini dik kesen iki adet sütunlu caddesi, kült binaları, Tykhe tapınağı ile 8.000 m karelik bir alanı kapsamaktadır. Nekropolünde yer alan kaya mezarları yan yana inşa edilmiştir (Girginer, Uygur, 2014, s.101, 104 & Aydınöğlu, 2021).

3. 3. Korykos

Korykos antik kenti günümüz Mersin ilinin 50 km güneybatısında Erdemli ilçesinde, Mersin Silifke karayolu üzerinde yer almaktadır. Kentin ortalama yüksekliği 5,5 m’dir (Durugönül, Aşkın, Kaplan, Alkaç, 2009, s. 115 & Kaplan, 2006, s. 90 & Kaya, Yetiş, 2020, s. 1341).

Korykos antik kenti, Toros dağlarının güney yamacının alt bölümünde, kireçtaşı kayalıkların kenarında konumlandırılmıştır. Antik kent hem tarımla hem de balıkçılıkla ön plana çıkmış olup, tarım alanları ve limanı bulunmaktadır. Antik dönemde safran üretimi ile bilinen Korykos kentinde zeytin de üretilmektedir (Elton, Equinı, Schneider, Wannagat, 2007, s. 61).

Korykos, tarih sahnesinde Roma’nın işgalinin ardından koloni olarak gelişmeye başlayarak önemli bir kent halini almıştır. Kentte darp edilen sikkeler üzerinde Hermes tasvirleri görülmektedir (Langlois, 2021, s. 181).

Mitolojiye göre Korykos mağarasında Typon (yüz başlı yaratık) yaşamaktadır. Typon ile Zeus’un mücadelesini anlatan mitolojide, çeşitli oyunlar ile Typon’u mağaradan çıkartan Zeus, şimşekleri ile Typon’u öldürmüştür. Bu mücadelede yer altı dünyası ile ilişkisi olduğu bilinen Hermes’in de Zeus’a yardım ettiği bazı anlatımlar bulunmaktadır (Elton, Equinı, Schneider, Wannagat, 2007, s. 64).

Antik kentin kalıntıları 550 bin m²lik bir alana yayılmış olup; 250 bin m² si kent merkezi geriye kalan kısmı ise nekropol alanı olarak yayılım göstermektedir. Kentteki kalıntılar içerisinde Orta Çağ’a ait kara kalesi, antik liman, Helenistik döneme ait olduğu tespit edilen, poligonal duvar yapısı bulunmaktadır. Roma dönemi yapıları arasında; liman kapısı, büyük tapınak, küçük tapınak, sütunlu cadde, kuzey kapısı, büyük ve küçük

hamam yapıları bulunmaktadır. Bunlar haricinde Korykos sınırları içerisinde kaya kabartmaları da yer almaktadır (Aşkın, Durugönül, 2015, s. 129, 132, 137, 139).

Korykos antik kentinin 7 km batısında Korykos mağaraları (Cennet, Cehennem, Astım mağaraları) yer alır. Bu mağaralardan ilki 200 m uzunluğunda, 70 m derinliğinde ki Cennet mağarasıdır ve dibinde safran yetişmektedir. İkincisi Cehennem mağarasıdır ve Cennet mağarasının 50 km kuzeyinde yer alır. Ağız kısmı 25x40 m genişliğinde 125 m derinliğindedir. Üçüncü mağara Astım mağarasıdır. Cennet mağarasının 300 m güneyinde yer almaktadır (Elton, Equını, Schneider, Wannagat, 2007, s. 63-65).

Langlois; *Kilikya 'ya Yolculuk* kitabında, bu mağaraların kutsal kabul edildiğinden ve kehanet evi olduğundan bahsetmekte ve mağaranın önünde Bizans Kilisesinin olduğuna değinmektedir (Langlois, 2021, s. 198).

Korykos antik kentinden ve antik kentin yıkıntılarından 18. yüzyılda Langlois bahsetmiştir. 19. yüzyılın sonlarında Heberdey ile Wilhelm, 20. yüzyılın başlarında Herzfeld ve Guyer, 1998 senesinde ise Söğüt bölgede çalışmalar gerçekleştirmiş ve iki adet tapınağın varlığına değinmişlerdir (Langlois, 2021, s. 108 & Kaplan, 2008, s. 228).

3. 4. Elaiussa Sebaste

Günümüz Mersin iline yaklaşık olarak 60 km mesafede, ortalama 19 m yüksekliğinde, Dağlık Kilikya Bölgesi'nde yer alan, önemli bir liman kentidir. Langlois 18. yüzyılda Elaiussa Sebaste antik kentine değinmiş ve kitabına çizimini eklemiştir (Şekil 18). Elaiussa Sebaste ile ilgili ilk çalışmayı J. Keil, A. Wilhelm yaparak, tapınak sütununa göre planını çıkartmışlardır. M. Gough Kilise ve mozaikler ile ilgili çalışma yapmıştır. G. Dagron ve D. Feissel kitabeler ve geniş kapsamlı çalışmaları yapmışlardır. 1995 senesinde Euqenia Equını Schneider başkanlığında kazılar başlatılmıştır (Schneider, 1996, s. 367, 368 & Schneider, 2004, s. 184 & Kaya, Yetiş, 2020, s. 1341 & Söğüt, 1998, s. 108).

Denize paralel olarak kurulmuş olan antik kent, MÖ 1. yüzyıl itibari ile Olba'dan ayrılarak bağımsız bir kent olmuş ve MÖ 25 senesinde İmparator Augustus yönetimi ile birlikte Roma sınırlarına dâhil edilmiştir. İmparator Augustus, Elaiussa'nın yönetimini Kommagene Kralı Archelaos'a devretmiştir (Girginer, Uygur, 2014, s. 118).

Elaiussa, kelime anlamı olarak zeytin ağacının yetiştiği, zeytin ağacı yetiştirmeye uygun anlamına gelmektedir. Kutsal anlamına gelen Sebaste ismi, Kommagene Kralı Archelaos tarafından bırakılmıştır. Türkmenlerin burada yaşaması ile birlikte kent, Ayaş

ismini almıştır. 2000 senesi kazı sezonunda zeytin öğütmek için kullanılan değirmen taşı bulunmuş ve alanda zeytin üretiminin yapıldığı görüşünü destekler nitelik kazanmıştır (Schneider, 1996, s. 367 & Schneider, 2001, s. 224 & Langlois, 2021, s. 209, 211).

Antik kentte, tiyatro, agora, Roma hamamı, Bizans bazilikası, sarnıç, şehir duvarları, Bizans kilisesi, liman, su kemeri, nekropol, tapınak, Bizans sarayı, yerleşim ve imalathaneler bulunmaktadır (Şekil 19) (Girginer, Uygur, 2014, s. 120).

3. 5. Çatiören

Çatiören antik kenti, Doğu Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bulunan, günümüz Mersin ilinin Erdemli ilçesinde yer almaktadır. Elaiussa Sebaste antik kentinin 13 km kuzeybatısındadır. Antik kent; Helenistik dönemde kurularak, Roma dönemi ve Geç Antik dönemde yerleşim görmüştür (Mörel, 2017, s. 382, 383 & Diler, s. 23).

Doğu Dağlık Kilikya ve Batı Dağlık Kilikya Bölgesi arasında stratejik bir konumda yer almaktadır. Yerleşimin etrafı sur ile çevrilip kule yapıları inşa edilmiştir. Polygonal teknikte yapılmış olan duvarlar ve yoğun imar Seleukosların imar politikasıdır. Mörel'in "*Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bir kırsal yerleşimin gelişimi: Çatiören Örneği*" makalesinde Helenistik çiftlik, kule, polygonal örgü sistemi ile örülmüş mezar duvarlarının, kale yerleşim olarak kurulan kentte, Helenistik dönemde çiftçilik yapıldığına kanıt olduğunu söylemiştir (Mörel, 2017, s. 399, 400).

Roma dönemine ait; zeytinyağı atölyesi, depo yapıları, cadde sokak düzenlemeleri, anıtsal sütun bulunur. Geç Antik Dönem 'de de kilise yapısı eklenmiştir. Bölge, kule kent olarak kurulmasından itibaren gelişerek varlığını sürdürmüştür (Mörel, 2017, s. 401, 402).

3. 6. Tarsus

Günümüzde Mersin ilinin doğusunda bulunan Tarsus ilçesi, Kilikya Bölgesi'nde yer almaktadır. Kentin ortalama yüksekliği 23 m'dir. Tersis olarak da bilinen antik kent, Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden biridir. İklimi, coğrafi yapısı, su kaynakları ile yaşamak için uygun koşullara sahip olan Tarsus'un antik dönemde yoğun olarak bilinen su kaynakları ve kıyı kent özelliği zaman ile değişime uğramıştır. Grekçede Tarsus ismi

kurumak anlamına gelmektedir (Kaya, Yetiş, 2020, s. 1341 & Langlois, 2021, s. 234, 237).

Tezimizde incelediğimiz Donuk Taş ya da bölge halkı tarafından Dönük Taş olarak adlandırılan Roma tapınak yapısı, Tarsus'un Tekke mahallesinde yer almaktadır. Yöre halkının anlattığı efsaneye göre; Dönük Taş, Tarsus'a hâkim tepede bulunan Gözlükule Höyüğü'nün üzerindeki saray yapısıymış. Bu sarayda yaşayan kral ve kızına sinirlenen peygamber, saraya savurduğu bir tekme ile sarayı ters devirerek kral ile kızını sarayın içine gömmüş ve bu efsaneden dolayı alan, Dönük Taş ismini almıştır. Dönük Taş yapısını Langlois, Sardanapalus'un mezarı olarak literatüre sunmuş ve uzun yıllar Sardanapalus'un mezarı olarak kabul edilmiştir. Dönük Taş da 1982 senesinde Prof. Dr. Nezahat Baydur ve ekibi tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları ile birlikte alanın Roma dönemine ait tapınak yapısı olduğu anlaşılmış ve kazı çalışmaları 1992'ye kadar devam etmiştir (Baydur, Seçkin, 2001, s. 1 & Langlois, 2021, s. 247).

3. 7. Magarsus

Ovalık Kilikya Bölgesi'nde bulunan, günümüzde Adana ili, Karataş ilçesi, Dört Direkli mevkisinde yer alan Magarsus antik kentindeki ilk çalışmalar 1987 senesinde başlamış ve tek dönem sürmüştür. İkinci kazı çalışması 2013 senesinde Doç. Dr. Fatih Erhan ve ekibi tarafından başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Liman kenti olan Magarsus; ızgara planlı olarak inşa edilmiş, surlarla çevrili, dağınık bir kent planına sahiptir. Antik kent içerisinde; Athena Magarsia Tapınağı, tiyatro, stadion, sarnıç, Bizans hamamı, Osmanlı hamamı ve Orta Çağ kalesi bulunmaktadır (Erhan, 2016, s. 427, 432).

Roma imparatorluğu döneminde önemli bir liman kenti olan Magarsus, İmparator Elagabalus (MS 218-22), Severus Alexander (MS 253-260) döneminde "*Coloniae*" ismini almış ve İmparator I. Valerianus döneminde kadar bu unvan kullanılmıştır. Roma İmparatorluğunun Kilikya Bölgesi'nde hâkimiyetini kaybetmesi ile birlikte Bizans hâkimiyetine giren Magarsus, psikoposluk merkezi haline gelmiş ve inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bizans'tan sonra Arap istilasına uğrayan kent, Abbasi Halifesi Harun Reşid (786-809) ile oğlu Kasım, Magarsus kentinde ve kalesinde onarım yapmışlardır. Bizanslılar 956 senesinde Çukurova'yı Araplardan geri alırken 1082 senesinde Türkiye Selçuklu devleti kurucusu olan Süleyman Şah, 1097 yılında Haçlılar, 1185 senesinde Ermeni krallığını ve 1517 senesinde de Osmanlı'nın hâkimiyetine girmiştir (Erhan, Gülşen, 2015, s. 179, 180).

4. TAPINAKLAR

4. 1. Megaron

Tapınak formlarının kökeninin, Megaron olarak adlandırılan yapıdan evrildiği bilinmektedir. Megaron; dikdörtgen formda, girişin kısa kenardan olduğu, içerisinde ocak yapısının bulunduğu, tek katlı, sütunlu veya sütunsuz olarak inşa edilen yapılara denilmektedir. Herodot; Megaron yapısını, Adyton (kült odası) olarak adlandırmıştır. Megaron terimini ilk kullanan kişi ise Dörpfeld olmuştur (Gönül, 2008, s. 37 & Işık, 1998, s. 7 & Gündoğan, 2019, s. 175).

Megaron yapısını;

Lindell-Scott: Mağara,

Schlieman: Ön salonlu ve ocaklı oda,

Naumann: Anteli dikdörtgen ev,

Homer: Andron (erkekler odası) olarak tanımlanmıştır. Farklı toplumlarda varlığı tespit edilen megaron yapısı;

Mezopotamya'da: Anteli ev,

Mykenler'de: Uzun ev,

Korinth'de: Apsidal ev olarak bilinmektedir (Başaran, 1998, s. 111 & Öz, 2016, s. 26).

Megaron olarak adlandırabileceğimiz yapılardan en erken örnekler Yunanistan'ın Teselya bölgesinde yer alan Sesko ve Dimini kültürlerinde karşımıza çıkmaktadır. Megaron diyebileceğimiz yapıyı, MÖ 3. yüzyılda Dimini şatosu içerisinde görmekteyiz. Asıl megaron olarak kabul gören yapılar, Myken döneminde karşımıza çıkmaktadır (Mansel, 1999, s. 15 & Gönül, 2008, s. 37).

Mykenler de karşımıza çıkan Megaron yapısı; veranda, hol, antre olmak üzere üç bölümden oluşmaktaydı. Yapının önünde iki sütun bulunmakta ve içeriye bir veranda ile girilmekte, devamında antreye geçilmekteydi. Megaronun ana merkezi olan taht odası yapının arka kısmında bulunmakta ve içerisinde dört sütunun çevirdiği ocak yapısı yer almaktaydı. Bu ocak yapısının üzerinde oculus (havalandırma deliği) bulunurdu. Kralın tahtının yönü ocağa doğru konumlandırılırdı (Şekil 20) (Bridge, 2022, s. 35, 36).

Beycesultan 14. Katmanında, Troia I (MÖ 3000-2500), Troia II (MÖ 2500-2000), Troia IV' de, Antalya, Karataş-Semayük'de (MÖ 2300-2100), Hacılar Höyükte (MÖ 2500-200), Kültepe'de (MÖ 2100), Thermi IV-V de (MÖ 2500-2400), Limni adasındaki

Poliochni 317 numaralı yapıda (MÖ 2400-2300), Küllioba'da (ETÇ), Baklatepe'de BTIV A, B, C 4 bağımsız megaron yapısı, Gordion megaron III yapısı (MÖ 8. yüzyıl) ve Bayraklı'da (MÖ 640-600) megaron yapıları tespit edilmiştir (Gündoğan, 2019, s. 175-178 & Işık, 1998, s. 10 & Ersoy, Gürler, 1994, s. 37 & Gönül, 2008, s. 9-42).

4. 2. Tapınak Formları

Tapınaklar; naos (cella-kutsal oda), pronaos (ön oda), opisthodomos (arka oda)'dan oluşmaktadır. Vitruvius'un mimarlık üzerine yazdığı kitabında açıklamalarını yaptığı dokuz adet tapınak formu bulunmaktadır. Bu tapınak formlarından ikisi yuvarlak plandadır (Vitruvius, 2021, s. 108, 166).

1. **In Antis:** Yapının cella odasının ucunda çıkıntıları yer alan ve bu çıkıntılar arasında iki sütun bulunan tapınak formlarına denir.
2. **Prostylos:** Yapının cella odasının ucunda yer alan çıkıntıların önünde sütun bulunan tapınak formudur.
3. **Amphiprostylos:** Tipolojik olarak prostylos tapınağa benzeyen ve önündeki sütun ile alınlıktan, arka kısmında da sütun bulunan tapınak formudur.
4. **Peristylos:** Tapınağın etrafının tek sıra sütun dizisi ile çevrili olduğu tapınak formudur.
5. **Dipteros:** Yapının etrafında çift sıra sütun dizisinin yer aldığı tapınak modelidir.
6. **Pseudodipteros:** Yapının etrafında iki sütun dizisi varmış gibi görünmesini sağlayan, ön kısmının sütun dizisi ile çevrili olduğu fakat iç kısmında sütun dizisinin bulunmadığı tapınak formudur.
7. **Hypaethros:** Dipteros tapınak formuna benzeyen, orta mekânının üzerinin açık olduğu tapınak düzenidir.
8. **Monopteros:** Yuvarlak planda inşa edilen bu tapınakların etrafı sütunlar ile çevriliyken, içerisinde kutsal odası yer almamaktadır. Yüksek bir platformları bulunur.
9. **Peripteros:** Yuvarlak olarak inşa edilen bu yapıların iç kısmında, kutsal oda ve kutsal odayı çeviren sütunlar yer almaktadır (Vitruvius, 2021, s. 109, 113, 166).

4. 3. Tapınak Düzenleri

Tapınak düzenleri toplumsal yapılara göre şekillenmiştir. MÖ 1200-1050 tarihleri arasında, yavaş ve etkili bir şekilde Deniz Kavimler Göçü bir diğer ismi ile Ege Göçleri baş göstermiştir. Göç hareketlerinde; Dor, İyon ve Aiol kabilelerinin de yer aldığı bilinmektedir. Dorlar; Rodos ile Güneybatı Anadolu'ya, İyonlar; Sisam, Sakız ve benzeri adalar ile Orta Anadolu'ya, Aioller; Lesbos (Midilli) adası üzerinden Batı Anadolu'nun kuzey kıyılarına göç ederek yerleşmişlerdir (Akurgal, 2017, s. 132, 196).

Tapınak düzenleri, sütun başlıklarının formlarından dolayı birbirlerinden ayrılmaktadırlar. İsimlerini sütun tasarımlarından alan bu düzenlerden ilk olarak kullanılan Dor düzenidir. Grek tapınaklarında pencere yoktur ve tapınağa ışık kapılardan girmektedir (Vitruvius, 2021, s. 139 & Turani, 2015, s. 147).

4. 3. 1. Dor düzeni: İsmi Dorus, Dorlar dan alan, tapınak mimarisi, kamu ve sivil yapılanmalarında da kullanılan bir düzendir. Küçük Asya'da, Kilikya'da ve özellikle Dağlık Kilikya Bölgesi'nde tercih edilen bir düzen olmuştur. Tapınaklarda, anıt mezarlarda, peristil avlulu konutlarda, anıtsal sütunlarda görülmektedir. (Evgen, 2020, s. 355, 359).

Dorus'un, Akhaia ve Peloponnesos'u ele geçirmesini takip eden süreçte, Argos'ta Zeus kutsal alanında, Dor tapınağını inşa ettirmesinin ardından Dor düzeni ile karşılaşmaktayız. Dor sütunları erkek ayak boyunun 1/6'i oranında inşa edilmiştir. Dor düzeninin yapı elamanları en alttan başlayarak; sytlobate, stereobate, sütun (yiv, entasis), başlık çanağı, başlık, baştaban, taenia, gutta, regula, triglyph, metop, friz, damlalıklar, korniş, sima, acroterium, tympanum şeklindedir (Vitruvius, 2021, s. 139, 140, 152).

Dor düzeninde inşa edilmiş olan tapınaklar, İyon düzeninde inşa edilmiş tapınaklara göre daha ufak, tıknaz ve hantaldırlar. Dor düzeninde bulunan entasis, İyon düzeninde bulunmaz (Turani, 2015, s. 148).

4. 3. 2. İyon düzeni: İyon düzeninin Ksouthos ile Kreusa'nın oğlu İyon'dan geldiği bilinmektedir. İyonya bölgesine özgü olarak geliştirilmiş ve zamanla diğer bölgelerde de yaygın kazanmış bir düzendir (Vitruvius, 2021, s. 139).

Zarif, büyük boyutlu olarak inşa edilen İyon tapınaklarının etrafında genellikle sütun sırası fazla olmakta ve pronaos kısmı daha derin olarak inşa edilmektedir. Yapının cephesinde yer alan orta sütunların aralığı diğer sütunlara göre daha geniştir. Mısır'da yer

alan Luksor ve Karnak tapınaklarında da sütun fazlalığı görülmektedir (Turani, 2015, s. 149).

4. 3. 3. Korinth düzeni: MÖ 5. yüzyılın sonunda ortaya çıkan Korinth düzeni, İmparator Augustus yönetimi ile birlikte, inşa sürecinde en çok tercih edilen ve kullanılan mimari düzen halini almıştır. Akantus yapraklarından oluşan Korinth düzeni İyon başlığına göre daha karmaşık bir yapıdadır. Korinth düzenli başlıklar; kalanthos'un üzerinde bulunan, ortasında çiçekli abakus'un yer aldığı ve hemen abakus'un altındaki köşelerde volütleri olan, yaprak ortalarında ise helezoni (kıvrım kıvrım, sarmal) yapan kökler ve içe kıvrılan sarmallardan oluşmaktadır (İdil, 1984, s. 1, 5).

Korinth düzeninin ortaya çıkışı ile ilgili bir hikâyesi vardır. Hikâyeye göre; genç yaşta hastalanan ve hayata gözlerini yuman genç bir kadının dadısı, genç kadının sevdiği eşyaları bir sepetin içine yerleştirip, mezarının üzerine bırakmış ve sepetin üzerini kiremit ile kapatmıştır. Sepet akanthus bitkisinin üzerine oturmuştur. Ortası zamanla hasar gören akanthus bitkisi yanlardan büyüyerek, kiremidin köşelerine takılmıştır. Bunu fark eden Kallimakhos bu görüntüyü sütun başlıklarına uyarlamış ve Korint düzeninin bu görüntünün keşfi ile ortaya çıktığı anlatılmaktadır (Şekil 21) (Vitruvius, 2021, s. 141, 142).

Vitruvius'a göre tapınakların düzenleri ve konumları inşa edilen tanrılara göre değişiklik göstermektedir. Zeus (Jupiter) için üstü açık tapınaklar, Athena (Minerva), Ares (Mars), Herakles (Hercules) adına yapılan tapınakların Dor düzeninde, Aphrodite (Venüs), Flora, Persefone (Proserpina), pınar perileri için Korinth düzeninde, Hera (Juno), Artemis (Diana), Liber için ise İyon düzeninde tapınakların inşa edilmesinden bahsetmektedir. Dor, İyon ve Korinth sütunlarının gösterimi (Şekil 22 a, b, c) (Vitruvius, 2021, s. 33, 34).

4. 4. Dağlık Kilikya Bölgesi

Antik coğrafyacı Strabon; Dağlık Kilikya'yı *Trakheia* olarak adlandırmıştır. *Trakheia*'da yoksul bir yaşam olduğundan, bölgenin kıyılarının dar ve düzlük alanların az olduğundan bahsetmiştir (Strabon, 2021, s. 253).

Korakesion antik kenti ile Lamos (Limonlu) nehri arasındaki sınır Dağlık Kilikya Bölgesi'dir. Dağlık Kilikya Bölgesi içerisinde, "*Territorium*" veya "Olba Bölgesi"

olarak adlandırılan, Kalykadnos (Göksu) ile Lamos nehirleri arasındaki alan Doğu Dağlık Kilikya Bölgesi'ni oluşturmaktadır (Kaplan, 2011, s. 108).

Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bulunan antik kentler; Kelenderis (Mersin/Aydıncık), Diokaisareia (Uzuncaburç) (Mersin/Silifke), Korykos (Mersin/Erdeмли), Elaiussa Sebaste (Mersin/Erdeмли), Çatıören (Mersin/Erdeмли), Anemourion (Mersin/Anamur), Nagidos (Mersin/Bozyazı), Korakesion (Alanya/gök karga), Laertes (Antalya), Syedra (Alanya), Iotape (Alanya), Nephelis (Alanya), Tisan (Aphrodisias/Silifke), Holmoi (Silifke/Taşucu), Seleukeia (Silifke), Işıkkale (Silifke), Sinekkale (Silifke), Corasium (Silifke/Susanoğlu), Tekkadın (Silifke), Ura (Olba/Silifke), Kanytella (Kanlı Divane), kentleridir. Yerleşimlerin çoğunluğu, rakımı düşük ve sahil kesimlerine kurulmuştur. Dağlık Kilikya Bölgesi'nde incelediğimiz kentlerin, güncel gösterimi için harita ve tablo hazırlanmıştır (Şekil 23, Tablo 2) (Kaya, Yetiş, 2020, s. 1339 & Muradi, 2006, s. 14, 57).

4. 4. 1. Kelenderis Tykhe? Tapınağı

Kilikya Bölgesi'nin önemli kentlerinden olan Kelenderis antik kentinde 2011 kazı sonuçları toplantısının yayınlanan kitabında, 2010 senesinde alanda yapılan temizlik çalışmaları sırasında, Roma imparatorluk dönemine ait olduğu düşünülen tapınak yapısının stylobat'ının varlığına değinilmiştir. Bu podyum yapısı agora bazilikasının atriumunun dışında bulunmaktadır. Podyum yapısının üzerine Geç Antik Çağ'da moloz taş ve kireç harcı ile psikopos evi olarak düşünülen bir yapı inşası tespit edilmiştir (Zoroğlu, 2011, s. 235, 238).

Yerinde incelediğimiz ve çizimini yaptığımız tapınak yapısı; Güneybatı-kuzeydoğu yönlü olarak inşa edilmiştir. Tapınağın güneybatı kısmı oldukça tahrip olmuştur. Stylobat kısmı ayakta kalan yapının uzun kenarı 25,50 m, korunmuş kısa kenarı 5,23 m ölçülerindedir (Şekil 25, 26, 27, 28).

Tapınağın tahrip olmuş güneybatı kısmında, içe dönük, eğik, kavisli olarak görülen alanda beş adet taş tespit edilmiş olup, en sağdan başlanarak ilk taşın eni 70 cm, uzunluğu eşit olmayan ve ölçüleri taş üzerindeki alanda farklılık göstererek 57- 55 cm olup, yüksekliği ise 42 cm'dir.

İkinci taşın eni 93 cm, boyu eşit olmayıp 55-56 cm ve yüksekliği 47 cm'dir.

Üçüncü taş diğer taşlara göre daha geniş olup, eni 1 m 40 cm'dir. Boyu ise üç bölgede farklılık göstererek 48-56-51 cm, yüksekliği 42 cm'dir.

Dördüncü taşın eni 106 cm, boyu 49 cm ve yüksekliği 44 cm'dir.

Beşinci taş ufakça olup, eni 73 cm, boyu 39 cm ve yüksekliği 27 cm'dir (Şekil 29). Taşlarda işçilik izleri görülse de ince işçilik ve eşitlik kaygısının güdülmediği anlaşılmaktadır. Taşların üzerinde düzeltme izleri bulunur.

Kavisli alan ile uzun kenarın birleşim noktasındaki sütun yapısı ayaktadır. Stylobate'nin üzerinde 70 cm yüksekliği bulunan, köşe kısmı deforme olmuş kare plinthos yapısı görülmektedir. Plinthos yapısının üzerindeki kaide; torus, trokhilos biçiminde yapılmış olup, Plinthos ile kaide yapısı tek parça olarak mermer bloktan işlenmiştir. Kaide üzerine oturtulmuş olan sütun, tahrip olmuştur. Taban dâhil yüksekliği 1,25 m ölçüsündedir (Şekil 30).

Yapının kuzeydoğu bölümünde üst üste iki sıra taş dizilimi görülmektedir. Alt kısımda dokuz taş, üst kısımda ise beş adet taş yer almaktadır. Genel yüksekliği 30 cm olup, uzunluğu 5, 23 m'dir. İkinci basamağın ortalama yüksekliği 35 cm'dir. Geç dönem duvarı ile ikinci basamak arasında 5 cm mesafe bulunmaktadır (Şekil 31).

Deforme alanın içerisinde bir sütun yapısı yere uzatılmış olarak görülmektedir. Sütunun etrafı organik bir madde ile kaplanmıştır. Sütunun uzunluk ölçüsü 85 cm'dir (Şekil 32). Yine tapınak alanı içerisinde, organik madde ile kaplanarak yere yatırılan bir başka sütun daha bulunmaktadır. Sütunun uzunluk ölçüsü 54 cm'dir (Şekil 33).

Tapınak alanı içerisinde sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Bu sütun başlıklarının ölçüleri tutarlı değildir. Tespit edilen başlıklardan ilkinin uzunluğu 57 cm, bezeme uzunluğu ise 20 cm'dir. Tespit edilen bir diğer başlığın uzunluğu 45cm, bezeme uzunluğu 22 cm'dir. Kenger yaprakları ve volütlü bezemeler tipik Korinth tapınaklarının hissiyatını vermektedir (Şekil 34, 35, 36).

Sütun başlıkları, kalanthos'un üzerinde yer alan, ortası çiçekli, abakus'un yer aldığı, abakus'un altındaki köşelerinde volütleri olan yaprak ortalarında ise sarmallardan oluşmaktadır. Tipik bir Korinth başlığıdır.

Korinth başlığı Helenistik dönemde; başlığı uzun, kalanthosu parça parça dağılmış ve yaprakların uçları sivri olarak karşımıza çıkmaktadır. MS 1. yüzyılın yarısından MS 2. yüzyılın başlarına kadar akanthus yapraklarındaki ışık-gölge etkisi gelişmiştir. MS 2. yüzyılda ise akanthus yaprakları üç yaprak dişi ile bağlanmış, yelpaze biçimini almıştır. Akanthus yapraklarının uçları birbirlerine değerek köprü oluşturmuş ve orta kısımda kavis kazanmıştır (Temür, Çelik, 2019, s. 122, 126).

İncelediğimiz tapınağın Korinth başlıklarında akantus yapraklarındaki gölge ışık uyumunun inceliği, yaprakların üç parçada birleştirilip damarlar ile ayrılması, damarlarındaki derinlik ve yaprakların orta kısmından itibaren kıvrılması bize tapınağın

MS 2. yüzyıla ait olabileceğini göstermekle beraber yapraklarda görülen yumuşatılmış ama sivriliğini de kaybetmemiş uç kısımları Helenistik etkinin devam ettiğini de anlatmaktadır.

Yapının uzun batı kısmında, iki sıra taş dizisi bulunmakta, birinci sırada 27 taş, ikinci sırada 31 taş yer almaktadır. Alanın kuzeydoğu köşesinde sütun altlığı ve kırılmış bir sütun yapısı yer almaktadır.

Sütun yapısının en alt kısmında kare şeklinde plinthos yapısı üzerinde torus ve trokhilos dan oluşan kaide yapısı yer almaktadır. Plinthos ve kaide yapısı tek bir mermer bloktan işlenmiştir. Üzerinde sütun tamburu olmayıp, olasılıkla yapı etrafında olmalıdır (Şekil 37).

Tapınağın kuzeydoğu köşesinde yer alan sütun altlığı üzerindeki işçilik izleri görülmektedir (Şekil 38). Tapınağın sütun yapısı tamburlardan yapılmış, bu tamburlar da birbirlerine demirler ile bağlanmış ve sütun üzerine Korinth başlığı eklenmiştir. Sütunların alt ve üst kısımlarında bulunan delikler de bunu bize açıklar niteliktedir (Şekil 39). Tapınak alanının çevresinde yerde bulunan 56 cm uzunluğundaki Korinth başlığı ya çok tahrip olmuş ya da işlenirken yarım bırakılmış izlenimi vermektedir (Şekil 40). Sütunlar parçalar halinde bezemesiz olarak bulunur. Tapınak alanının çevresine serpilmiş sütunlar ve sütun başlıkları görülmektedir (Şekil 41).

Tapınak alanının çevresinde yerde bulunan 56 cm uzunluğundaki Korinth başlığı ya çok tahrip olmuş ya da işlenirken yarım bırakılmış izlenimi vermektedir (Şekil 42).

Alanda toplam 7 adet sütun altlığı, 5 adet başlık ve tam ortaya çıkartılamadığı için net olarak sayısını veremeyeceğimiz etrafa yayılmış olarak görülen sütun tamburları tespit edilmiştir.

Alanda 2010 kazı sezonunda başında kule biçimli tacı olan bir Tykhe başı (Şekil 43) ve 2022 kazı sezonunda (KL22. ODN. L5. C2) üzerinde kule taçlı Tykhe betimi olan sikke bulunmuştur (Şekil 44). Buluntulardan yola çıkarak ve başında kule biçimli tacı olan Tykhe betimlemelerinin kentin koruyucu tanrıçası olduğunu ve kentin koruyucu tanrıçası olarak kabul edilen Tykhe'ye tapınak inşa edildiğini bilmekteyiz. Buluntular ışığında Kelenderis'te yer alan tapınağın şans ve kader tanrıçası olan Tykhe'ye ait olduğunu düşünmekteyiz (Şekil 45).

4. 4. 2. Uzuncaburç (Diokaisareia) Tykhe Tapınağı

Diokaisareia antik kentinde, sütunlu caddenin hemen sonunda bulunan tapınak yapısının, arşitravlı, toplam altı sütunu olan, biri yıkılan, beş adet sütunun ayakta kalan kısmında tespit edilen yazıtından dolayı tanrıça Tykhe'ye ait olduğunu bilmekteyiz (Şekil 46). Yazı;

“O”PPIOS OBPIMOY KAI H GYNH KYPIA LEONIDOY TO TYXAION THI POLEI”

“Oppius ve karısı Kyria Tykhe kutsal alanını şehre bağışladı” şeklindedir (Elton, Equini, Schneider, Wannagat, 2007, s. 5).

Tykhe tapınağı, Uzuncaburç'ta yer alan en önemli kutsal yapılardan birisidir. Antik kentin en batı bölümünde yer alan tapınak yapısı, doğu batı bölümünün bitiş noktasını oluşturmaktadır. 2004 senesinde yapılan çalışmada, Tykhe tapınağının, 14 m uzunluğunda, 13 m genişliğinde olan cella yapısının kalıntıları belgelenmiştir. Cella duvarının köşelerinde plasterler bulunmakta ve cella duvar yapısı podyum üzerinde yer almaktadır. Cella duvarlarının 2,76 m korunmuştur (Şekil 47) (Wannagat, Westphalen, Kramer, Koch, 2005, s. 4).

Tapınak yapısının stylobat ölçüsü 47x12 m'dir. Tapınak doğu batı yönünde inşa edilmiş olup, girişi doğudandır. Tapınağın naos yapısı 10x10 m ölçüsündedir. Prostýlos formunda bir tapınak yapısı olduğu düşünülmektedir (Tykhe tanıtım yazısı, Uzuncaburç).

Tykhe tapınağı Korinth düzeninde inşa edilmiştir (Şekil 48). Tapınağın inşa tarihi ile ilgili ilk incelemelerin MS 1. yüzyıla dayandırılmış olsa da 2004 senesinde yapılan incelemeler ile Korinth başlıkları üzerinde bulunan tipolojik betimlemeler ile yapının tarihi, MS 2. yüzyıl olarak verilmiştir. Korinth başlığı üzerinde kartal betimi ile iki küçük yaprak motifi yer almaktadır (Wannagat, Westphalen, Kramer, Koch, 2005, s. 5).

4. 4. 3. Uzuncaburç (Diokaisareia) Zeus Olbios Tapınağı

Zeus Olbios tapınağının 1950 senesinin sonunda zemin seviyesine kadar ortaya çıkarıldığı bilinmektedir. 2001 senesinde D. Wannagat tarafından Zeus Olbios tapınağında kazı çalışmaları başlatılmıştır. 2004 senesinde de tapınak alanında çalışmalar ve incelemeler devam etmiştir. 2004 senesinde yapılan incelemeler ile tapınağın pagan inancından sonra ya bilerek yakılıp yıkılmış olabileceği ya da hırsızlar tarafından

taşlarının çalınmış olabileceği önerilmiştir (Girginer, Uygur, 2014, s. 101 & Wannagat, Westphalen, Kramer, Koch, 2005, s. 2).

Rahip krallara ait kutsal bir yer olarak bilinen Zeus Olbios tapınağı 6x12 sütun dizine sahiptir. Pagan inancının sona erdirilmesi ve Hristiyanlık inancının kabul edilmesi ile Zeus Olbios tapınağının doğu uç kısmına apsis eklenerek kiliseye dönüştürülmüştür (Girginer, Uygur, 2014, s. 100, 101).

Tapınağın MÖ 3-2. yüzyılları arasında Teukrosoğulları rahip hükümdarları tarafından inşasının yapımının gerçekleştiği bilinmektedir. Tespit edilen bir yazıtta da rahip Teukros'un inşayı başlattığı anlaşılmaktadır. Tapınak, 20x40 m boyutunda 15 m yüksekliğe sahip, sütunları yivli, sütun başlıkları Korinth düzenindedir. Başlıkların stil özelliklerinden yola çıkarak tapınak yapısının tarihi MS 2. yüzyıl ortalarına verilebilmektedir (Şekil 49, 50, 51) (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 3).

Zeus kutsal alanı ve Zeus Olbios tapınağı, antik kentin tam merkezinde yer almaktadır. MS 400 senesinde Pagan inancının son bulması ile birlikte, Wannagat *Tapınaktan Kiliseye* kitabında, Zeus Olbios tapınağının taş ocağı olarak kullanım gördüğünden bahsetmiştir. Tapınak yapısında üç farklı dönemin izi bulunmaktadır. Helenistik dönemde inşa edilen tapınak yapısında, erken Bizans bazilikası ve daha sonraki dönemlerdeki inşa ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 6).

Tapınağın işlevini yitirmesi ile birlikte kuzey bölümündeki basamak yapısı sökülüş, Bazilika 'ya çevrilme kararı ile tapınak yapısında onarımlar gerçekleşmiştir. Tapınağın giriş kısmı doğuya bakarken, bazilika inşası ile giriş yönü batıya bakacak şekilde inşa edilmiştir (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 7).

Tanrı Zeus'un inancı karşımıza pek çok epitet (ikili isim) ile çıkmaktadır. Olbios'da bu epitetlerden birisidir. Kelime anlamı olarak Olbios; mutlu, varlıklı, zengin, Olbalı anlamlarına gelmektedir. Bu epitet ile Zeus saçlarının arasında iki boynuzu ile resmedilerek kullanılmıştır (Şekil 52) (Full, 2019, s. 270).

4. 4. 4. Korykos Büyük Tapınak

Korykos tapınağında, 2006 senesinde yapılan yüzey araştırmalarında tapınağın sütun dizisinin 10x16 olabileceği ve Korinth düzeninde inşa edildiği öne sürülmüştür. Tapınak yapısının sütunları arasındaki mesafenin ölçüsü 2,80 m dir. Tapınağın cella bölümündeki mimari unsurların, geç evrede başka yapılarda kullanılmasından dolayı

tahrip edildiği tespit edilmiştir (Durugönül, Durukan, Alkaç, Kaplan, Körsulu, 2007, s. 115).

Herzfeld ile Guyer tarafından “*Grösser Tempel*” (Daha büyük tapınak) olarak adlandırılan yapı Söğüt tarafından 8x15 sütun sırasına sahip, Pseudodipteros bir tapınak olduğu belirtilmiştir. Kaplan ise Kilikya Bölgesi’nde bulunan diğer Korinth düzenli Zeus tapınaklarından yola çıkarak bu yapının 6x12 sütun dizisine sahip peripteros planlı olabileceğini önermiştir (Şekil 53) (Kaplan, 2008, s. 228, 232).

Bulunduğu topografik alandan dolayı, yapının uzun kenarları daha yüksekte görünürken, kısa kenarları daha alçakta görülmektedir. Topografik yapı ve görüntüden kaynaklı olarak tapınak, kuzey güney yönünden gözlemlendiğinde podyumlu bir alt yapısı varmış izlenimi vermektedir (Durugönül, Durukan, Aşkın, Alkaç, Kaplan, Körsulu, 2007, s. 116).

Tapınakta Attik-İyon sütun kaidesi bulunur. Arşitrav ve friz birlikte işlenmiş çift yönlüdür. Frizin yüksekliği 0,80 m, kalınlığı 0,47-0,65 m, genişliği ise 1,60 m’dir. Bezemeli friz, kıvrık dal ortasında hayvan betimi, iyon kymationu, dış sırası şeklinde yerleştirilmiş, yapının yapımında matkap kullanıldığı tespit edilmiştir (Söğüt, 1998, s. 106).

Sofitlerde ağırlıklı olarak defne yaprağı işlenmiş olmasına rağmen, asma frizi ve rozet de görülmektedir. Sofitler arşitravin alt bölümünden 1/5 oranında genişliği bulunmaktadır. Tespit edilen tek buluntuda sima ile geison aynı taşa işlenmiş olmakla birlikte, geisonun iç yüzeyinde asma filizi görülmektedir. Kasetlerde rozet geisonun iç dış, kasetin iç kısmında iyon kymationu bulunmaktadır (Söğüt, 1998, s. 107).

Kent merkezinin 1750 m kuzeydoğusundaki kapı lentosu üzerinde Hermes’in esaslı Kerykeion ve para kesesi tespit edilmiştir. Bu tapınağın hangi tanrıya ait olduğu henüz bilinmese de tespit edilen buluntular ışığında Hermes’e ait olduğu düşünülmektedir (Aşkın, Durugönül, 2015, s. 133).

Korykos tapınağı güneybatı-kuzeydoğu yönlü olarak inşa edilmiştir. Tapınak oldukça tahrip olmuş durumdadır. Yapının Korinth sütun başlıklarının malzemesi kireç taşıdır ve tahrip olmuştur (Kaplan, 2008, s. 228, 238).

4. 4. 5. Korykos Küçük Tapınak

Korykos küçük tapınak, cennet mağarasının güney ucunda bulunmaktadır. Dor düzeninde inşa edildiği düşünülen bu yapının ölçüleri yaklaşık olarak 12,75x8,50 m

ebatlarındadır. Tapınak yapısına ait herhangi bir yazıt ele geçmemesine rağmen, tapınağın Hermes ya da Zeus'a atfedildiği düşünülmektedir. Zeus ve Hermes, Kilikya Bölgesi'ndeki tapınımlarında karşımıza birlikte çıkmaktadırlar. Bu durum Kilikya Bölgesi'ndeki yerel bir birleşimi temsil etmektedir (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 65, 67).

Tapınak yapısı MS 5. ve 6. yüzyıllarda 39x23 m ebatlarındaki bir kiliseye dönüştürülmüştür. Pagan tapınağının kuzeye bakan yönü doğuya bakacak şekilde değiştirilmiştir. Günümüze tapınak yapısından, Apsis ile sonradan inşa edilmiş olan kilise yapısının duvarı ulaşabilmiştir (Şekil 54) (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 67, 68).

Tespit edilen Grafitto yazıtının, Zeus Korykos rahipler listesi olduğu çözümlenmiş ve bölgede Zeus Korykos'a ait olduğu düşünülen tapınak yapısının varlığına dair kanıtlar artış göstermiştir (Girginer, Uygur, 2014, s. 113).

4. 4. 6. Elaiussa Sebaste Tapınağı

Antik kentte tespit edilen tapınak yapısı, kentin güney tarafına bakan burun üzerine konumlandırılmış olup, karadan ve denizden görülebilmektedir. Yapı kuzeybatı güneydoğu yönünde inşa edilmiştir (Şekil 55) (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 25, 27).

Tapınak yapısının uzun kenarında 12, kısa kenarında 6 sütun yer aldığı peripteros planlı bir yapıdır. Korinth düzeninde inşa edilen tapınak, kireç taşı malzemeden yapılmıştır. Tapınağın podyum yapısı 17,09x33,25 m olarak tespit edilmiştir. Uzun kenarda yer alan sütunların 2,90 m ekseninde yerleştirilmiştir. Kısa kenarlarında ön ve arka kısımda bulunan ortadaki sütunların arası 4,40 m'dir (Şekil 56) (Schneider, 2004, s. 184 & Schneider, 2005, s. 195).

Tapınak içerisinde mahzen yapısı tespit edilmiştir. Bu mahzen 4,20x4,50 m ölçülerinde, beşik tonozlu ve kireçtaşından inşa edilmiştir. Mahzen yapısının kült için inşa edildiği, alana kemerli bir geçit ile ulaşıldığı fakat politeist inançtan Hristiyanlığa geçiş ile birlikte MS 5. yüzyılda tamamen kapatıldığı düşünülmektedir (Şekil 57) (Schneider, 2005, s. 196 & Schneider, 2006, s. 566).

Tapınak sütun yapısı tamburlardan yapılmış, bu tamburlarda birbirlerine demirler ile bağlanmıştır. Sütun yapısının üzerine Korinth başlıkları yerleştirilmiş olup, günümüze birkaç adet arşitrav parçası, iki friz parçası, korniş kalıntıları ulaşabilmiştir. Tapınaktaki

mimari elemanlardan yola çıkarak bu yapının MS 1. yüzyılın 1. yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapılan incelemeler ışığında bölgede gerçekleşen depremden zarar gördüğü, imparator Theodosius'un 391 senesindeki fermanı ile pagan tapınaklarının yerini Hristiyan yapısına bıraktığı görülmektedir (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 27, 29).

Tapınağın hangi tanrıya ithafen yapıldığına dair herhangi bir ize rastlanmamış fakat Zeus, Poseidon, Aphrodite, Athena gibi tanrılara ait olabileceğine dair düşünceler ortaya atılmıştır. Söğüt (1998), “*Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*” isimli doktora tezinde bölgede yoğun olarak görülen Zeus kültünden dolayı, D. Megie katılarak bu tapınağın Zeus'a ait olabileceğini belirtmiştir (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 25 & Söğüt, 1998, s. 111).

4. 4. 7. Çatıören Hermes Tapınağı

Çatıören'de yer alan Hermes tapınağı ana kaya üzerine inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşabilmiştir. Tapınak in antis planda yapılmıştır (Şekil 58). Tapınağın en alt kısmından yazmaya başlayarak; stylobatı 10,51x14,32 m ölçülerine sahiptir. Tapınak direk ana kaya üzerine inşa edildiğinden tam anlamı ile temelde eşitlik söz konusu değildir. Bu sebeple batı duvarı pronaosa doğru 1 m daha dar yapılmıştır. Sütunları yivsiz olup Dor düzeninde inşa edildiği düşünülmektedir (Mörel, 2017, s. 386, 387).

Naos ile ante duvarı poligonal duvar örme tekniği ile yapılmıştır. Hermes tapınağının duvarları savunmanın bir parçası olarak planlanmış ve dışa bakan cephelerinin sur gibi algılanması amaçlandığından dış kısım pürüzlü ve çıkıntılı duvar biçimi ile inşa edilmiştir (Aşkın, 2010, s. 85).

Tapınağın naos duvarında iki kerykeion (Şekil 59), pronaostaki triglyph metop üzerinde kuş (Şekil 60) ve güney ante duvarının dış cephesinin pürüzlü polygonal duvarı üzerinde boğa başı (Şekil 61) kabartması tespit edilmiştir. Cadeceus kabartması Hermes'i simgelediğinden bu tapınağın Hermes tapınağı olduğu düşünülmektedir. Tapınağa ait üç yazıt tespit edilmiştir. Bu yazıtlardan birini Mörel; “*Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bir kırsal yerleşimin gelişimi: Çatıören örneği*” makalesinde, Hermes Rahibi Niger oğlu Pomponius'un oturağı, tapınağın basamaklarını/merdivenlerini ve mezbahane/mutfak parasını kendi parası ile yaptırdığını aktarmaktadır. Tapınağın inşasının MS 1. yüzyılın sonu MS 2. yüzyılın başı olduğu düşünülmektedir (Mörel, 2017, s. 387, 388).

4. 5. Ovalık Kilikya Bölgesi

Strabon, Ovalık Kilikya Bölgesi'ni "*Pedias*" olarak adlandırmıştır. Sınırlarının Soli (Mersin/Mezitli), Tarsos (Mersin), Issos (Hatay/Antakya) ve Tauros'a kadar uzandığını belirtmiştir. Geniş ovaları ve verimli toprakları bulunmaktadır (Strabon, 2021, s. 253).

Çukurova ve benzeri büyük ovaları, Toros ile Amanos dağları, Seyhan ile Ceyhan nehirleri, Amanos ile Kilikya geçitleriyle ön planda olan Ovalık Kilikya Bölgesi tarih sahnesinde dikkatleri üzerine çeken bir konum olarak kaşımıza çıkmaktadır (Kurt, 2011, s. 430).

Ovalık Kilikya Bölgesi'nde; Neolitik, Hitit, Pers, Seleuka Krallığı ve Osmanlı dönemlerine ait yaşam ve maddi kalıntılara rastlanmıştır. Bölgede kurulan yerleşimler, kıyıya yakın ve korunaklı olan yerlerde seçilmiştir (Şahin, Altunkasa, 2020, s. 351 & Kaya, Yetiş, 2020, s. 1341).

Ovalık Kilikya Bölgesi'nde; Tarsos (Mersin/Tarsus), Soli Pompeipolis (Mersin/Mezitli), Zephyrion (Mersin), Anavarza (Adana/Kozan), Magarsus (Adana), Misis (Mopsou Estia/Adana), Sis (Adana/Kozan), Şar Örenyeri (Adana-Tufanbeyli/Kilikya Komanası/Hierapolis), Kastabala (Osmaniye), Flaviopolis (Osmaniye/Kadirli), Rhossos (Arsuz/Hatay-İskenderun), Seleucia Pieria (Hatay-Samandağı), Daphne (Hatay-Antakya), Alexandretta (Hatay-İskenderun), Antiokheia (Antakya) antik kentler bulunur. İncelediğimiz antik kentlerin güncel harita ve tablo üzerinde gösterimi yapılmıştır (Şekil 24, Tablo 3) (Kaya, Yetiş, 2020, s. 1339 & Muradi, 2006, s. 59-90).

4. 5. 1. Tarsus Donuk (Dönük) Taş Tapınağı

Bu tapınak alanından ilk kez söz eden, Venedik elçisi Josaphat Barbaro'dur. Bu alanın bir kale olduğunu söylemiştir. Paul Lucas, alandan depremler ile çökmüş bir yapının temeli olarak bahsetmiştir. Macdonald Kinneir ise bu alanın ne olduğunu anlamak zordur diyerek bir anıt mezar olabileceğini önermiştir. 1836 senesinde Fransız konsolosu Gillet tarafından alan dinamitlenmiş ve oldukça tahrip olmuştur. 1836'da İngiltere tarafından görevlendirilen General Chesney buranın ilk olarak bir Druid (Kelt) tapınağı olduğunu düşünmüş daha sonra Mopsos ve Amphilokhos'un mezarı olduğunu

söylemiştir. Barker ile Langlois alanın Sardanapalus'un mezarı olduğunu düşünmüşlerdir (Langlois, 2021, s. 239, 248).

Tapınak alanında; Ermeni mezarlığı, askerlerin atış yeri, at ahır, tarım ve arıcılık gibi faaliyetler gerçekleşmiştir. Tapınak yapısının önünde yağ fabrikası kurulmuş ve tapınağın mermerleri kireç yapımında kullanılmıştır. Tüm bu aktiviteler tapınak alanına oldukça zarar vermiş ve tahrip etmiştir (Baydur, Seçkin, 2001, s. 2).

Kuzeydoğu güneybatı yönünde dikdörtgen formda inşa edilen tapınak yapısının 1986 kazı sezonunda taban düzeyine ulaşılmıştır. Tapınak yapısında sekos (tanrı heykelinin bulunduğu kutsal kısım) olduğu kesinlik kazanmıştır. CDF açmaları içerisinde mermer bloktan çatı örtüsü parçaları, akanthus yaprakları, volüt, yumurta, friz, yivli küçük boylu sütun parçası ve taban döşemeleri bulunmuştur. Tüm bu mimari unsurlardan yola çıkarak tapınak yapısı MS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Baydur, Seçkin, 2001, s. 3 & Baydur, 1987, s. 255).

Yapı içerisinde tespit edilen sıvalı betonun çokluğundan dolayı yapının üzerinin tonozlu bir yapı ile örtülü olduğunu düşündürmüştür. Tapınak yapısının uzun duvarlarından birinde düzenli olarak açılmış, hatıl uçlarının girdiği oyuklar bulunmaktadır. Bu oyukların atları bağlamak için kullanıldığı düşünülmektedir (Baydur, 1988, s. 112 & Baydur, Seçkin, 2001, s. 3).

1990 kazı sezonunda 252 kandel, 258 sikke ve bir baş bulunmuştur. Sikkelerden 80 tanesi tespit edilmiştir. Bu bronz sikkelerden iki tanesi Tarsus sikkesidir (Baydur, 1991, s. 310, 311).

Buluntular ışığında; tapınağın sütun başlıklarının Korinth düzeninde olduğu ve sütun altlıklarının da Attik-İyon biçiminde yapıldığı tespit edilmiştir. Tapınağın; 106,80x50,70 m ölçülerinde ve 10x21 sütun dizisine sahip peripteros planlı olarak inşa edildiği önerilmiştir. Yapı içinde ve dışında çok fazla mermer blok parçaları tespit edildiğinden, yapının mermer bloklarla kaplandığı ve mermerlerin birbirleri ile olan bağlantısının bronz kenetlerle yapıldığı düşünülmektedir. MS 2. yüzyılda Kilikya Bölgesi'nde inşa edilen önemli tapınak yapıları bile yerel kireç taşından inşa edilirken, Donuk Taş tapınağı kaliteli mermerden inşa edilmiştir. Tapınak oldukça büyük olarak inşa edilmiş ve Anadolu'da benzerine rastlanılmadığından, Baydur tarafından; Roma yapıları örnek alarak yapıldığı önerilmiştir (Baydur, Seçkin, 2001, s. 11, 13, 55).

Baydur (2001), *Tarsus Donuk Taş kazı raporu* kitabında; Tarsus'da Kommudus için darp edilmiş olan sikkelerden birinde görülen on sütunlu tapınak yapısından ve Kommodus'un 190 senesinden sonra kendisini Herakles ile özdeşleştirdiğinden bu

tapınağın ya Kommodus kültü için inşa edilen bir tapınak ya da Herakles-Sandon için inşa edilen anıtın Kommodus tapınağına çevrildiğinin kabul edilebilir olduğunu söylemiştir. 195 senesinden sonra Kommodus'un lanetlenmesi üzerine tapınak duraksamış ve 4. yüzyılda da deprem ile tahrip olduğunu önermektedir. Yapı içerisinde 1,80x1,20 m boyutlarında 1 m derinliğinde içerisinde erişkin bir erkeğe ait mezar yapısı tespit edilmiştir (Şekil 62) (Baydur, Seçkin, 2001, s. 13).

2013 yüzey araştırmaları sırasında, mimari unsurlar üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, tapınak sütunlarının yüksekliği kaide ve sütun başlığı dâhil yaklaşık 21,4 m, simaya kadar 25,75 m olduğu önerilmiş ve tespit edilen küçük boyutlu yapı elamanlarının cella veya temenos (kutsal alan) revaklarına (sundurma) ait olduğu düşünülmüştür (Şekil 63). Tapınak yapımında tespit edilen düzensizlikler, yapının inşasında plan değişikliğine gidildiğini göstermektedir (Held, Kaplan, Burwitz, Brunn, 2014, s. 531, 532).

Donuk Taş'ta 2013 senesinde yapılan yüzey araştırmalarında yapının ilk inşa süreci Anadolu mimari geleneğine göre, bir krepis üzerine, içerisinde açık bir avlu ile inşa edilmiştir. İkinci inşa süreci MS 132 senesinde, Hadrianus'a ait imparator kültü tapınağına uygun inşa edilmiş; temeller genişletilmiş, podyumun içinde yer altı mekânı kurulmuştur. Yaklaşık 20 senede inşa edildiği tespit edilen yapının bu kadar kısa sürede bitirilemeyeceğinden inşa sürecinin yarım kaldığı düşünülmektedir (Şekil 64) (Held, Kaplan, Burwitz, Brunn, 2014, s. 533, 534).

4. 5. 2. Athena Magarsia Tapınağı

Athena Magarsia Tapınağı; Magarsus (Adana/Karataş) antik kentinde MÖ 140 senesine tarihlenen bir yazıt ile birlikte tapınak yapısının varlığı ve Athena Magarsia'ya atfedildiği tespit edilmiştir. Tapınak yapısının, dönemin kehanet merkezlerinden olduğu da yazıtta geçmektedir (Şahin, Altunkasa, 2020, s. 354).

Tanrıça Athena kültü ile yerel halk deniz ticaretleri ile birlikte tanışmış ve yerel inançları ile Athena'yı birleştirerek Athena Magarsia kültürünü ortaya çıkarmışlardır. Athena Magarsia Tapınağının varlığı antik kaynaklarla bilinmektedir. Antik coğrafyacı Arrianos MÖ 333 senesinde Kilikya'ya gelen Büyük İskender'in Magarsus Athena Tapınağını ziyaret ettiğinden tanrıçaya ve şehrin efsanevi kurucusu olan Amphilokhos'a kurbanlar sunduğundan bahsetmiştir (Erhan, Gülşen, 2015, s. 178).

Athena Magarsia Tapınağı, Magarsus antik kentinde inşa edilen en erken yapı olmakta ve Erhan ile Gülşen'in "2015 kazı sonuçları toplantısı II. Cilt" kitabında

yayınladığı makaleye göre kent yapılaşması Athena Magarsia Tapınağının etrafında artış göstermiştir. Tiyatro ve Stadion gibi halka açık yapılarda tapınak etrafında inşa edilmiştir (Erhan, Gülşen, 2015, s. 178, 179).

Kazı sonuçları toplantılarında yayımlanan makalelerden yola çıkarak bugüne kadar sürdürülen kazı çalışmalarında tiyatro kısmında çalışılmış henüz tapınak alanı ile ilgili bir çalışma gerçekleştirilmemiştir (Şekil 65) (Erhan, Dervişoğlu, 2019/2020, s. 165, 166).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kilikya; doğusunda Kinet Höyük, batısında Alanya, kuzeyinde Toros dağları ve güneyinde Akdeniz'in sınır oluşturduğu bölgedir. Tarih sahnesinde verimli toprakları, bol su kaynakları (Göksu, Limonlu, Tarsus, Seyhan, Ceyhan), uygun iklim koşulları ile farklı toplumların ilgisini çekmiştir. Kilikya Bölgesi, antik yazarlar tarafından; Dağlık Kilikya (*Trakheia*) ve Ovalık Kilikya (*Pedias*) olarak ikiye ayrılmıştır.

Bölgeye karadan, denizden ve ırmaklar üzerinden ulaşım olduğu için, ticaretle gelişmiş, farklı toplumların kaynaşmasına da olanak sağlamıştır. Kilikya Bölgesi'nde önemli antik limanlar bulunmaktadır. Bu limanlar; İskenderun, İssos, Yumurtalık-Aigaea, Karataş-Magaros, Tarsus, Mersin-Yümüktepe, Anamur, Soloi Pompeiopolis, Lamas, Elaiussa Sebaste, Korykos, Silifke-Holmoi- Taşucu, Aphrodisias, Nagidos ve Kelenderis'dir.

Yer üstü zenginlikleri ile hayvan çeşitliliği artmış, hayvancılık ve balıkçılık gelişmiştir. Yer altı zenginleriyle madencilik gelişmiştir.

Bölge Roma eyaleti olduktan sonra Kilikya ismini almıştır. Çukurova, Büyük Ova (Luvica ve Fenike yazıtlar), Küçük Ermenistan (Orta Çağ) gibi isimleri de bulunmaktadır. Kilikya Bölgesi Cilalı Taş Çağ'ından günümüze kadar ilgi odağı olan bir bölgedir. Hitit, Assur, Babil, Pers, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Haçlılar, Memlükler ve Osmanlı'nın egemenliği altına girerek çeşitli talan ve isyanlara maruz kalmıştır.

Farklı toplumların istilasına uğrayan Kilikya'da kültür harmanlanması meydana gelmiş, yerel ve bölgeye sonradan dâhil olan toplumların inançları birbiri ile özdeşleşerek yeni tanrı formları ortaya çıkmıştır. Farklı epitetler ile karşımıza çıkan Grek ve Roma tanrıları görülmektedir.

Kalıntılar ve antik kaynaklar ışığında Kilikya Bölgesi'nde; Athena Oreia, Artemis Perasia, Aphrodite Kasalitis, Demeter Karpotrophos (gençleri koruyan), Tykhe, Hygeia, Zeus Olybris (Anazarbos ve çevresi), Zeus Olympios (Doğu Kilikya), Zeus Hypsistos (Seleukeia civarı), Zeus Kolonaios (yükselti, Korykos civarı), Zeus Soter (Doğu Kilikya), Zeus Theos (Doğu Kilikya), Zeus Kasios (Aigaei), Poseidon Asphaleios (deniz ulaşımı), Hephaistos, Apollon Patroos (baba-ata), Apollon Epekoos (işitici), Asklepion, Hermes, Dionysos Kallikarpos, Lares Penates ve İmparator kültü görülmektedir.

Ay ve hayvanların koruyucu tanrıçası olan, Artemis Perasia kültürünün izlerine; Osmaniye, Kesmerun, Hierapolis-Kastalaba'da tespit edilen bir yazıtlarla anlaşılmıştır. Artemis Perasia'ya ait tapınak yapısının olduğu da düşünülmektedir.

Aşk ve şehvet tanrıçası olan Aphrodite'nin kültü Kilikya Bölgesi'nde dağ tanrıçası Aphrodite Kasalitis olarak karşımıza çıkmaktadır. Anazarbos ve çevresinde tanrıçaya sunulan yuvarlak yazıtlı adaklar tespit edilmiştir.

Bereket ve ekin tanrıçası olarak bilinen Demeter'in kültü; Kilikya Bölgesi'nde Demeter Karpotrophos (gençleri koruyan) olarak görülmektedir. Andıl dağının güney yamacında tespit edilen yazıt, Aigeai'de tespit edilen yuvarlak bir sunak da bu külte kanıt olmaktadır.

Kilikya Bölgesi'nin güney sınırını Akdeniz oluşturmakta, depremler yoğun olarak görülmektedir. Denize kıyısının olması ile birlikte gelişen ticareti, depremlerin korkunç yüzü bölge halkı tarafından denizi bereketlendiren, deniz ulaşımında ve depremlerden koruyacak bir tanrı inancını doğurmuş olmalıdır. Yöre halkı tarafından depremden koruduğuna inandığı Poseidon Asphaleios (deniz ulaşımı) kültü bölgede görülmekte, Aigeai'de tespit edilen yazıt da bunu kanıtlamaktadır (Sayar, 1999, s. 139 & Alanyalı, 2011, s. 80).

Kilikya maden açısından zengin kaynakları olan bir bölgedir. Madenci tanrısı olarak bilinen Hephaistos da bölgede tapınım görmüştür. Barker 1845 senesinde ele geçirmiş olduğu terrakota buluntular arasında Hephaistos'un kandil üzerindeki betimi bölgede tapınım gören bir tanrı olduğunu bizlere göstermektedir (Barker, 2021, s. 358).

Kilikya Bölgesi orjinli Lares ve Penates kültü bulunmaktadır. Kilikya merkezli olan bu kült, Roma inanç biçimi tarafından benimsenmiş ve kullanılmıştır. Tanrı Lares evin koruyucu ruhudur. Şömine ve ocak kısımlarında bu tanrıya tütsüler yakılarak ritüeller yapılmakta ve ritüel yapıldığı yerlere de Lararium denilmektedir. Lares inancında efendisinden kölesine, zengininin fakirine herkes törenlere katılabilmektedir. Tanrı Panates ise iyilik, sağlık, talih dağıtan tanrı olarak bilinmekte ve aile üyeleri tarafından özgürce seçilebilen tanrılardır.

Işık ve güneş tanrısı olan Apollon'un kültü de Kilikya Bölgesi'nde görülmektedir. Apollon Assur'un güneş tanrısı Nisrok, Fenike tanrısı Baal, Mısır tanrısı Osiris'in benzer versiyonu olarak karşımıza çıkar. Özellikle Tarsus'ta kültü yaygın olan Apollon, Apollon Patroos (baba), Apollon Epekos (işitici) olarak tapınım görmüştür.

Kilikya Bölgesi'ndeki bataklıklarının yoğunluğu gezginlerin kitaplarında da geçmektedir. Bataklık alanlarda görülen sivrisineklerin yaydığı bulaşıcı hastalıklar ile birlikte, salgınlar ve ölümler sıklık kazanmıştı. Hastalığın ve ölümlerin yaygın olduğu antik dönemde sağlık tanrılarına olan inancın yaygınlık kazanması kadar doğal bir şey de yoktur. Sağlık Tanrısı Asklepion, kızı ve yardımcısı olarak karşımıza çıkan Hygeia kültü

Kilikya'da görülmektedir. Ovalık Kilikya Bölgesi'nde yer alan Aigeai 'da Asklepion kültü yaygın olarak görülmektedir. Roma döneminde 215 senesinde İmparator Caracalla'nın tanrı Asklepion'u ziyaret ettiği ve dertlerinden kurtulduğu bilinmektedir. Uzunoğlantepe'de, Adana Kozan'da yer alan Andıl tepesinde Asklepion ve Hygeia kültüne de rastlanmaktadır.

Kilikya Bölgesi'nde üzüm bağları yoğun olarak bulunur. Tanrılar arasında üzüm ve şarapla ilgili olarak karşımıza çıkan ve Anadolu kökenli bir tanrı olan Dionysos'un kültürünün varlığı Kilikya Bölgesi'nde bilinmektedir. Flaviopolis'de (Osmaniye/Kadirli) tespit edilen bir yazıt, Doğu Kilikya Bölgesi'nde tespit edilmiş adak yazıtlarında, bereket tanrıları olarak Dionysos ile Demeter kültü ve Dionysos Kallikarpos kültü görülür.

Her kentin bir Tykhe'si vardır diye bahsedilen tanrıçaya ait tapınak ve kültürünün varlığına Kilikya Bölgesi'nde özellikle Helenistik dönem ile birlikte rastlanılmaktadır. Tykhe, kentin koruyucusu sıfatı ile karşımıza çıktığında, başında kule biçimli tacı ile betimlenir.

Dağlık Kilikya Bölgesi'nde yer alan Kelenderis antik kentinde incelediğimiz tapınak yapısının, Tanrıça Tykhe'ye ait olduğunu düşünmekteyiz. Tapınağın stylobat kısmı ayakta bulunmakta geri kalan kısmı ise yıkılmıştır. Yapı etrafında sütun tamburu, altlık ve başlık tespit edilmiştir. Korinth düzeninde inşa edilen yapı 25,50x5,23 m ölçülerindedir. Oldukça tahrip olmuş olan tapınağın, planı tam olarak anlaşılamamaktadır. İncelediğimiz tapınağın Korinth başlıklarında akantus yapraklarındaki gölge ışık uyumunun inceliği, yaprakların üç parçada birleştirilip damarlar ile ayrılması, damarlarındaki derinlik ve yaprakların orta kısmından itibaren kıvrılması bize tapınağın MS 2. yüzyıla ait olabileceğini göstermektedir.

Tapınak yapısının kime ait olduğuna dair herhangi bir yazıt ele geçmemiştir. Fakat alan içerisinde 2010 senesinde kule biçimli taç takmış Tykhe başı ve kazı sezonlarında üzerinde kule taçlı Tykhe betiminin olduğu sikkeler ele geçmiştir. Tapınağının Korinth düzeninde inşa edilmesi, Tykhe inancının yaygın olduğu bir zamana tarihlenmesi ve ele geçen buluntular ışığında bu tapınak yapısının Tanrıça Tykhe'ye ait olduğunu bizlere düşündürmektedir.

Benzer bir Tykhe tapınağı da Uzuncaburç (Diokaisareia)'ta tespit edilmiştir. Burada yer alan tapınak yapısının Tykhe'ye ait olduğu ele geçen yazıttan anlaşılmıştır. Arşitravlı altı sütunundan biri yıkılmış geriye beş adet sütun yapısı ayakta kalmıştır. Tapınak yapısı doğu batı yönünde inşa edilmiş, Prostylös formunda olduğu düşünülmektedir. Bu tapınak yapısı da Kelenderis Tykhe tapınağı olarak düşündüğümüz

tapınak yapısı gibi Korinth düzeninde inşa edilmiştir. Tıpkı Kelenderis tapınak yapısı gibi korinth başlıkları üzerinde bulunan bezeme şekillerinden dolayı Uzuncaburç Tykhe tapınağı da MS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Dağlık ve Ovalık Kilikya Bölgesi'nde ihtiyaca göre gelişen kült ve epitetler, Zeus kültüründe de karşımıza çıkmaktadır. Gök inancı farklı toplumlarda farklı formlarda olsa da büyük tanrı olarak kabul görmüş ve tapınılmıştır. Kilikya Bölgesi'nde; Zeus Olybris (Anazarbos ve çevresi), Zeus Olympios (Doğu Kilikya), Zeus Hypsistos (Seleukeia civarı), Zeus Kolonaios (yükselti, Korykos civarı), Zeus Soter (Doğu Kilikya), Zeus Theos (Doğu Kilikya) ve Zeus Kasios (Aigeai) farklı epitetler ile dağ tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeus Keraunios; yıldırım tanrısı, Zeus Helios (Flaviopolis, Mopsuhestis, Kastabala) doğa olayları tanrısıdır. Olba'da görülen Zeus Olbios kültü, Uzunoğlantepe'de Zeus Keraunios kültü, Kastabala (Hieropolis) da Zeus Helios ve Zeus Soter kültürleri bilinmektedir.

Uzuncaburç (Diokaisareia) ta tespit edilen Zeus Olbios Tapınağı, Kilikya Bölgesi'nde Zeus kültürünün varlığını gösteren maddi kalıntılardandır. Zeus Olbios; mutlu, varlıklı, zengin, Olbalı anlamlarına gelen Tanrı Zeus'un epitetlerinden birisidir. Bu epitet de Zeus iki boynuz ile resmedilmektedir. Boynuz; gücü, kuvveti, bereketi simgeleyen bir objedir.

Rahip krallara ait olan Zeus Olbios tapınağı 6x12 sütun dizine sahiptir. Pagan inancının sona erdirilmesi ve Hristiyanlık inancının kabul edilmesi ile Zeus Olbios tapınağının doğu uç kısmına apsis eklenerek kiliseye dönüştürülmüştür. Tapınak pagan inancında revaçta olsa da ilerleyen dönemlerde taş ocağı ve kilise olarak kullanılmıştır. Üç evrede onarım izi görülmektedir.

Tapınağın MÖ 3-2. yüzyıl arasında Teukrosoğulları rahip hükümdarları tarafından inşasının yapımının gerçekleştiği bilinmektedir. Korinth düzeninde inşa edilmiş olan tapınağın sütunları yivlidir. İnşa tekniğinden yola çıkarak MS 2. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir.

Kilikya Bölgesi'nde tanrı Hermes'in başka tanrılarla birleştirilmiş kültü görülür. Örneğin Korykos mağaralarında Zeus ve Hermes kültü. Kilikya Bölgesi'nde bu tanrıların birlikte tapınım görme sebebi Luvi inancında yer alan Tarhunt ve Runta tanrıları ile özdeşleşmesinden kaynaklanıyor olabilir. Soloi Pompeiapolis (Mersin) antik kentinde MÖ 40 senesine ait olan bir yazıtta Hermes ile Herakles'e adanan Stoa tespit edilmiştir. Elaiussa Sebaste'de (Mersin/Erdemli/Ayaş) Hermes kültü ve tanrıya ait olduğu varsayılan, duvarları poligonal olarak yapılmış anteli bir tapınak yer alır.

Korykos büyük tapınak yapısı, Kelenderis Tykhe? Tapınağındaki gibi yönü güneybatı-kuzeydoğu olarak inşa edilmiş, oldukça tahrip olmuş durumdadır. Bu tapınak yapısının da hangi tanrıya ait olabileceği henüz bilinmese de kent merkezinin 1750 m kuzeydoğusundaki kapı lentosu üzerinde Hermes'in atasının betiminden yola çıkarak tanrı Hermes'e ait olduğu düşünülmektedir ki Korykos yer altı dünyası ile ilişkili bir bölgedir. Bunu yanında kentte darp edilen sikkeler üzerinde de Hermes betimi yer almaktadır. Hermes; yer altı dünyasına ölmüş ruhları taşıyan ve Kilikya Bölgesi'ne özgü olan Zeus ile Typon mücadelesinin anlatıldığı mitolojiye konu olmuş bir tanrıdır. Tüm bu donelerden yola çıkarak tapınağın Hermes'e ait olması olasıdır.

Korykos küçük tapınağın Dor düzeninde inşa edildiği ve 12,75x8,50 m boyutlarında olduğu ileri sürülmektedir. MS 5. ve 6. yüzyıllarda 39x23 m ebatlarındaki bir kiliseye dönüştürülmüştür. Pagan tapınağının kuzeye bakan yönü doğuya bakacak şekilde değiştirilmiştir. Tapınak yapısının kime ait olduğuna dair herhangi bir buluntu tespit edilmemiştir. Fakat tapınağının Hermes ya da Zeus'a atfedildiği düşünülmektedir. Bu durum Kilikya Bölgesi'ndeki yerel bir birleşimi temsil etmektedir. Tespit edilen Grafitto yazıtının, Zeus Korykos rahipler listesi olduğu çözümlenmiş bu da tapınak yapısının kime ait olduğuna dair yeni ipuçlarını oluşturmuştur.

Elaiussa Sebaste tapınak yapısı güney burun kısmına konumlandırılmış, denizden ve karadan görülebilen bir yerde bulunmaktadır. Kuzeybatı, güneydoğu yönlü olarak inşa edilen yapı 12x6 sütun dizisinde Korinth düzeninde yapılmıştır. Kireç taşı malzemeden inşa edilen tapınak yapısının mahzeni bulunmaktadır. Bu mahzen yapısının kült ile bağlantılı olarak inşa edildiği düşünülse de Hristiyanlığa geçiş ile birlikte yapının kapatıldığı düşünülmektedir.

Mimari elemanlarından yola çıkarak MS 1. yüzyılın 1. yarısında inşa edildiği öne sürülmüştür. Tapınağın, hangi tanrıya ait olduğu bilinmemektedir. Athena, Zeus, Poseidon, Aphrodite gibi tanrılara ait olabileceği öngörülürken, bölgede Hermes ve Zeus kültürünün yoğun olmasından yola çıkarak bahsedilen tanrılardan birine ait olabileceğini düşünmekteyiz.

Çatiören'de yer alan Hermes tapınağı ana kaya üzerine, in antis planda oturtulmuştur. Dor düzeninde inşa edildiği düşünülen tapınak yapısının sütunları yivsiz, poligonal duvar örgüsü ile savunma duvarlarının bir parçası olarak yapılmıştır. Duvarında yer alan kerykeion kabartması Hermes'i simgelediğinden bu tapınağın Hermes tapınağı olduğu düşünülmektedir. Tapınağın inşasının MS 1. yüzyılın sonu MS 2. yüzyılın başı

olarak önerilmiştir. Tapınak yapısı günümüzde oldukça tahrip edilmekte, yapının korunması için çalışmalar gerektirmektedir.

İmparator kültü bilindiğinin aksine Roma imparatorları ile birlikte değil Helenistik dönem ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. Düzenin değişmesi, yeni alanların işgali üzerine yerel halk ile özdeşleşmeye çalışan kral ve yöneticiler kendilerini tanrı kral olarak ilan edip hem kutsallaştırmış hem de farklı toplumlar tarafından kabul edilmesi için kolaylık sağlanmıştır. Bunlara örnek olarak; Seleukoslar, Apollon soyundan geldiklerini iddia etmişler, II. Ptolemaios'un eşi Arsinoe' ye, tanrıça Aphrodite ile Tykhe'nin bereket vasıfları yüklenmiştir. Arsinoe kültünün varlığı Kilikya Bölgesi'nde bilinmektedir.

Roma imparatoru Caligula kendisini yeni Dionysos olarak adlandırılmıştır. İmparator kültü tanrı isimleri ile de birleşmiştir. Örneğin: Zeus Olympios ile İmparator Hadrian özdeşleştirilmiştir.

Ovalık Kilikya Bölgesi'nde yer alan Tarsus Donuk (Dönük) Taş Tapınağının kendisini Herakles ile özdeşleştiren İmparator Commudus'a ait olduğu düşünülmektedir. Alan gezgin Langlois tarafından Sardanapalus'un mezarı olarak literatüre geçmiştir. Kazı çalışmalarından sonra tapınak yapısı olduğu anlaşılmıştır. Tapınağın; 106,80x50,70 m ölçülerinde, sütunlarının yüksekliği kaide ve sütun başlığı dahil yaklaşık 21,4 m, simaya kadar 25,75 m olduğu, 10x21 sütun dizisine sahip peripteros planlı, korinth düzeninde, Attik-İyon kaideli olarak inşa edildiği önerilmiştir. Anadolu'da inşa edilen tapınaklara göre daha büyük yapılmıştır. Mimari unsurlardan yola çıkarak MS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Kilikya Bölgesi'nde yaygın bir kültü bulunan Akıl, savaş ve strateji tanrıçası Athena, Silifke'yi kuran (MÖ 296-280) Seleukos Nikator tarafından kentin ana tanrıçası olarak kabul edilmiştir. Silifke, Uzuncaburç (Diokaisareia)'da tespit edilen bir sunak üzerindeki yazıtta, Silifke ikiz mağarasında yer alan Athena kabartmasında, Ovalık Kilikya Bölgesi'nde *Mopsuhestia*'nın (Adana/Yakapınar), güneyinde Athena Oreia'ya ait iki yazıtta, Aiegeai (Adana/Yumurtalık) da Athena tapınağı ve kültüründe, Holmoi (Mersin/Silifke/Taşucu) sikke üzerinde yer alan Athena betiminde, Magarsus'da Athena Magarsia tapınağında Uzunoğlantepe'de (Adana/Kozan) Athena Minerva büstünde vb. maddi ve manevi kalıntılar, Dağlık Kilikya ve Ovalık Kilikya Bölgesi'nde tanrıça kültünün varlığına ışık tutmaktadır.

Athena Magarsia Tapınağı'nın varlığı MÖ 140 senesine tarihlenen bir yazıt ile birlikte tespit edilmiştir. Tapınak yapısı ile ilgili kazı yapılmadığından net bilgiler

bulunmamaktadır. Sadece yerel tanrılar ile Athena'nın birleştirilmesi ile ortaya Athena Magarsia kültünün çıktığı bilinmektedir. Őu an alanda tiyatro yapısında kazılar yapılmaktadır.

Hem Dağlık Kilikya hem de Ovalık Kilikya Bölgesi'nde incelediğimiz tapınakların çoğunun Korinth düzeninde, güneybatı-kuzeydoğ  yönlü olarak, MS 1-3. yüzyıl arasında inşa edilmiş yapıları içermektedir.  at  ren Hermes tapınağının poligonal ve savunma duvarı ile birlikte inşa edilmiş olması farklı bir stil olarak karşımıza çıkarken, Tarsus Donuk Taş tapınak yapısı da büyüklüğü ve yapılıŐı bakımından bölgenin inşa tekniğ ne göre farklılık göstermektedir.

Zeus Olbios, Uzuncaburç Tykhe ve Athena Magarsia tapınağının kime ait olduğu ele geçen yazıtlar ile tespit edilirken, Korykos Büyük ve Küçük tapınak yapısı, Elaiussa Sebaste tapınağı,  at  ren Tapınağı, Tarsus Donuk Taş tapınak yapıları ise çevresinde tespit edilen buluntular ışığında hangi tanrılara ait olabileceğı inceleyenler tarafından yorumlanmıŐtır. Yoğunluklu olarak incelediğimiz Kelenderis tapınağının, çevresinde tespit edilen buluntular ve antik kaynaklardaki ipuçlarından yola çıkarak; Kelenderis antik kentinin bir önceki kazı baŐkanı Prof. Dr. K. Levent Zoroğ lu ve Őu anki kazı baŐkanı Doç. Dr. Mahmut Aydın gibi bizde Tykhe'ye ait olduğunu önerdik.

Bugüne kadar yayınlanan kaynaklarda çoğunluklu olarak bulunmayan daha dipte ve bilinmeyen tapınak yapılarını inceleyip, tespit edilen veriler ışığında yorumlamaya çalıŐtık. İncelediğimiz tüm bu tapınak ve benzeri yapılarının kazılarının ilerlemesi ve restorasyon iŐlemlerinin gerçekleŐmesi ile birlikte hem tapınak yapılarının, kültler ışığında hangi tanrılar için inşa edildiğ ne dair daha net bir bilgi edinebiliriz hem de yapılar açık hava müzesi olarak ziyaretçileri ağırlayabilecek g rkemde olur.

6. KAYNAKÇA

Akçay, T., 2019, Roma İnancında Ev Kültleri ve Mezarlardaki Naioskoslu Nişler Üzerine Bir Öneri. *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, (22), 75-106.

Akurgal, E., 2017, Anadolu Uygarlıkları (2. Baskı), *Phoenix Yayınevi*, Ankara, 132-196.

Akın, E., 2021, Parion Kültleri, Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum, 40-79.

Akın, E. Kavak, O., 2010, Yakındoğu ve Diyarbakır Çevresinde Meydana Gelen Tarihi Depremler ve Sosyal-Kültürel Etkileri. *Diyarbakır Tarım Doğa ve Çevre Sempozyumu*, (3), 373-374.

Alanyalı, F., 2016, Efes'te Kourotrophos Tanrıçaların İzinde. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (Özel Sayı), 1-8.

Alanyalı, H, S., 2011, Side'nin Roma Dönemi Panteonu. *Anadolu Dergisi*, (37), 75-92.

Albustanlıoğlu, T. Güleç, H., 2020, Roma İmparatorluk Dönemi Sikkelerinde Yer Alan Gastronomik Unsurlar, *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 8, 432-466.

Arslan, M., 1999, Roma Dönemi Kilikya Şehir Sikkelerinde Mithras Kültü. *Olba II*, 425-445.

Arslan, M., 2018, Roma Dönemi Yüzük Taşları Üzerinde Tanrıça Ma Betimlemeleri ve Yayınlanmamış Bazı Eserlerdeki Ma İkonografisi İçin Yeni Öneri ve Değerlendirmeler. *In Colloquium Anatolicum* (No. 17), 40-49.

Aşkın, E. Durugönül, S., 2015, “Korykos (Kızkalesi) Araştırmaları ve Kaya Kabartmaları”, *Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları*, 128-148.

Aşkın, E., 2010, Korykos'un Dağlık Kilikia Helenistik Dönemi Üzerine Gözlemler. *Tüba-Ar Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (13), 77-90.

Halikarnas Balıkçısı, H., 2020, Anadolu Tanrıları, *Bilgi Yayınevi*, Ankara, 46-48.

Barker, W. B. ve Uygur, S. H, (Ed)., 2021, Kilikya'nın Tanrıları ve Yöneticileri “Çukurova'nın İlk Çağlardan Günümüze Kısa Bir Tarihi”. Çeviren: Ayşe Ateşoğlu. *Akademisyen Kitabevi*, Adana, 61-382.

Başaran, C., 1998, Arkeolojiye Giriş, *Akademik Araştırmalar Yayınevi*, Erzurum, 110-111.

Baydur, N., 1987, IX. KST, II. Cilt, Tarsus Dönük Taş Kazısı 1986, 253-278.

Baydur, N., 1988, X. KST, I. Cilt, Tarsus Dönük Taş Kazısı 1987, 109-134.

Baydur, N., 1991, XIII. KST, II. Cilt, Tarsus Dönük Taş Kazısı 1990, 309-322.

Baydur, N., Sekin, N., 2001, Tarsus Donuk Taş Kazı Raporu (Vol 3), TASK Vakfı Yayınları, İstanbul, 1-55.

Bridge, N., 2022, Mimarlık 101. (8. Baskı). Çeviren: Funda Sezer, Say Yayınları, Ankara, 35-40.

Diler, N, K. Kilikia Çatıören’de Bir Gömüt Sunağı. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, (71), 23-26.

Diñçol, A, M., 1982, Hititler, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I, Görsel Yayınları, İstanbul, 89-90.

Durugönül, S. Durukan, M. Aşkın, E. Alkaç, E. Kaplan, D. Körsulu, H., 2007, 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 2006 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzey Araştırmaları, 85-92.

Durugönül, S. Durukan, M. Aşkın, E. Kaplan, D., 2009, 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 2008 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzey Araştırmaları, 289-296.

Durukan, M., 2017, Yeni Veriler Işığında Mallos, Magarsos ve Antiokheia ad Pyramos Problemi, *Olba*, 25, 345.

Elton, H. Equini, E. Schneider. Wannagat, D., 2007, Tapınaktan Kiliseye “Kilikya’da Putperestlikten Hristiyanlığa Geçişte Dini Yerleşimlerin Dönüşümü”, *Ege Yayınları*, İstanbul, 1-67.

Okan, E., 2016, Tykhe ya da Fortuna. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (1), 1-14.

Erhat, A., 2015, Mitoloji Sözlüğü, *Remzi Kitabevi*, İstanbul, 43-297.

Erhan, F. Gülşen, F, F., 2015, 37. KST, 2. Cilt: Magarsus Kazısı 2013-2015, 175-190.

Erhan, F., 2016, 38. KST, 2. Cilt: Magarsus Kazısı 2015, 427-442.

Erhan, F. Dervişoğlu, N., 2019/2020, 2019-2020 KST 2. Cilt: Magarsus Kazısı 2019 Yılı Çalışmaları, 163-172.

Erleten, A., 2018, Dionysos “Verimlilik ve Şarap Tanrısı”, *Erasmus Yayınları*, İstanbul, 6-49.

Ersoy, A. Gürler, B., 1994, Antik Çağ Batı Anadolu'sunda Konut. *Ege Mimarlık Dergisi*, 2, 36-40.

Erten, E. Özyıldırım, M. Akçay, T., 2016, 38. KST, 2. Cilt: Olba Kazıları-2015 Dönemi Çalışmaları, 1-16.

Evgen, G., 2020, Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi. *Seleucia*, (X), 355-374.

Ful, Ş. D., 2019, Yazıtlar Işığında Kyzikos'ta Zeus Tapınımı. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 14(1), 263-283.

Girginer, K, S. Uygur, S, H. ve Ergin, G. (Ed)., 2014, Kilikya: Toros ve Amanosların Gölgesinde Kùltürlerin Buluştuğu Nokta, *Homer Kitabevi*, İstanbul, 12-282.

Gönül, H., 2008, Batı Anadolu'daki Antik Yunan Konutu Araştırmalarında Başlıca Konu ve Sorunlar, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, 37-42.

Gündoğan, Ü., 2019, Bakla Tepe Buluntuları Işığında MÖ 3. Binin İlk Yarısında Batı Anadolu Sahil Kesimi Mimarisi ve Yerleşim Modelleri, Doktora Tezi, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 175-178.

Hakman, M., 2013, Bir Anadolu Tanrısı Olarak Zeus'un Tabiat İlişkisi Üzerine Bir Gözlem, *Acta Turcica*, 5(1), 1-18.

Hardal, E., 2020, Grek Mitolojisinde İnsan Kurbanı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(38), 229-360.

Held, W. Kaplan, D. Burwitz, H. Brunn, A., 2014, 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt. 2013 Yılı Tarsus Dönük Taş Yüzey Araştırmaları, 529.

Heredotos., 2021, Tarih. Çeviren: Müntekim Ökmen, *Türkiye İş Bankası Yayınları*, İstanbul, 190.

Hesiodos., 2022, İşler ve Günler Tanrıların Doğuşu. Çeviren: Furkan Akderin, *Say Yayınları*, İstanbul, 16-74.

İdil, V., 1984, Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları, *Anadolu XX*, 1, 49.

Işık, F., 1998, Megaron Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni ve Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü, *Adalya II*: 1-49.

Kaplan, D., 2006, Korykos Antik Kentinin ve Kilikia Bölgesinin Korinth Sütun Başlıkları, *Olba*, (14), 81-112.

Kaplan, D., 2008, Korykos Tapınağı'na İlişkin Öneriler, *Olba*, (16), 227-248.

Kaplan, D., 2011, Doğu Dağlık Kilikia’ da Roma İmparatorluk Döneminde İmar Hareketliliğinin ve Üretim Artışının Nedenleri, *TÜBA-AR* (14), 107-120.

Karwiese, S., 1995, Antik Nüsmatiğe Giriş, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 12.

Kaya, İ. Yetiş, A. D., 2020, Bazı Tarihi Yerleşimlere ait Çevresel Faktörlerin CBS Destekli Analizi; Kilikia Bölgesi Örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 9 (3), 1337-1350.

Kurt, M., 2011, Ovalık Kilikia’da MÖ I. yüzyıl Roma Yönetim Olgusu ve Tarkondimotos Krallığı, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 429-445.

Langlois, V. ve Uygur, S. H. (Ed.), 2021, Kilikia’ya Yolculuk, Çeviren: Ayşe Ateşoğlu, *Akademisyen Kitabevi*, Ankara, 30-248.

Mansel, A. M., 1999, Ege ve Yunan Tarihi, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 37.

Mörel, A., 2017, Dağlık Kilikia Bölgesi’nde Bir Kırsal Yerleşimin Gelişimi: Çatiören Örneği. *Olba*, (25), 369-420.

Muradi, H., 2006, Antik Bir Rüya Kilikia, *Adana Rotary Kulübü*, Adana, 14-90.

Öz, A. K., 2016, Antik Megaron Modelinin Kırsal Mimarideki İzleri. *Ege Mimarlık Dergisi*, 92, 26-27.

Özfırat, A. ve Özdilek, B. (Editörler), 2014, Arkeoloji Yolculuğunda Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kalıcı Sergisi. *Matsis Matbaa Hizmetleri: İstanbul*.

Price, S. R. F., 2004, Ritüel ve İktidar, Küçük Asya’da Roma İmparatorluk Kültü. Çeviren: Taylan Esin, *İmge Kitabevi*, Ankara, 227.

Sayar, M. H., 1999, Kilikia’da Tanrılar ve Kültler, *Olba*, 2, 131-154.

Schneider, E. E., 1996, XVIII. KST II. Cilt: Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: 1995 First Campaign, 367-382.

Schneider, E. E., 2001, 23. KST I. Cilt: Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: The 2000 Campaign, 223-336.

Schneider, E. E., 2004, 26. KST 2. Cilt: Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: The 2003 Campaign, 181-192.

Schneider, E. E., 2005, 27. KST 2. Cilt: Archaeological Research at Elaiussa Sebaste: The 2004 Campaign, 195-204.

Schneider, E. E., 2006, 28. KST 2. Cilt: Elaiussa Sebaste-Report of 2005 Excavation Season, 561-574.

Sears, K., Köseoğlu, S. (Ed)., 2022, Mitoloji 101 “Eski Yunan ve Roma Mitolojisi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey”. Çeviren: Ekin Duru. *Say Yayınları*, İstanbul, 49-146.

Sina, A., 2004, Eleusis’de Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 37-52.

Söğüt, B., 1998, Kilikya Bölgesi’ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 106-108.

Strabon., Başgelen, N. (Ed)., 2021, Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV. Çeviren: Prof. Dr. Adnan Pekman. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 253.

Suad, A., Dikmen, F. (Ed)., 2014, Mitolojik Aşk Efsaneleri, *Tutku Yayınevi*, Ankara, 33-121.

Şahin, D., 2017, Roma Mitolojisi, *SD Yayınevi*, İstanbul, 3-86.

Şahin, H. Şahin, F. S., 2008, Diokaisareia’dan Yeni Bir tanrıça Athena Yazıtı. In *Colloquium Anatolicum*, (No. 7), 247-260.

Şahin, S. F., 2017, Nümismatik II Roma Dönemi, *Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Diyarbakır, 3-4.

Şahin, Y. D. Altunkasa, M. F., 2020, Magaros Antik Kenti Oluşum Kurgusunun Analizinde Sistemik Bir Yaklaşım, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (18), 348-358.

Tahberer, B., 2005, Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü, Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Adana, 16-43.

Tahberer, B., İlter, U., 2005, Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü, *Belleten Dergisi*, 69 (254), 9-58.

Tahberer, B., 2005, Antik Kilikya Sikkeleri, Adana, 16-43.

Taşpınar, P., Çekilmez, M., 2021, Kyme Doğu Nekropolü’nden (Habaş Kurtarma Kazısı 2010-2011 Yılları) Klasik Dönem Figürinleri. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 29, 33-56.

Tekin, O., 1992, Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar), *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 1-16.

Tekin, O., Önder, D. (Ed)., 2022, Helenistik ve Roma dönemlerinde Anadolu “Krallar İmparatorlar, Kent Devletleri”, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 2-38.

Tekocak, M., 2017, Akdeniz’de Antik Çağ’da Bir Liman Kenti Olan Kelenderis’te Aşağı Şehir Sondajında Bulunan Doğu Sigillatası A Grubu Seramikleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (41), 213-235.

Temür, A., Çelik, M., 2019, Bolu Müzesi’nden Bir Grup Roma Dönemi Korinth Başlığı. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (41), 120-135.

Vitruvius., 2021, Mimarlık Üzerine. Çeviren: Çiğdem Dürüşken, *Alfa Basımevi*, İstanbul, 108-166.

Zoroğlu, K, L., 1988, X. KST, I. Cilt: Kelenderis, 1987 Yılı Kazısı, 135-156.

Zoroğlu, K, L., 1992, XIV. KST, II. Cilt: Kelenderis, 1991 Yılı Kazısı, 189-210.

Zoroğlu, K, L., 1995, XVII. KST, II. Cilt: Kelenderis, 1994 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, 263-276.

Zoroğlu, K, L., Ross, Ç, A., Tekocak, M., Evrim, V., 2003, 25. KST, 2. Cilt: Kelenderis, 2002 Yılı Kazısı Raporu, 451-466.

Zoroğlu, K, L., Tekocak, M., 2010, 32. KST, 4. Cilt: Kelenderis, 2009 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, 260-273.

Zoroğlu, K, L., 2011, 33. KST, 4. Cilt: Kelenderis, 2010 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, 93-108.

Zoroğlu, K, L., Tekocak, M., 2012, 34. KST, 3. Cilt: Kelenderis, 2011 Yılı Kazıları, 235-246.

Zoroğlu, K, L., Tekocak, M., Yıldız, V., Eliüşük, M., 2014, 36. KST, 3. Cilt: Kelenderis, 2013 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, 61-84.

Zoroğlu, K, L., Aydın, M., Adıbelli, A, I., Adıbelli, H., 2019-2020, 2019-2020 KST, 3. Cilt: Kelenderis, 2019-2020 Yılları Kazı, Koruma ve Onarım, 29-48.

Wannagat, D., Westphalen, S., Kramer, N., Koch, R., 2005, 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: Bericht Über Die Forschungen in Diokaisareia/Uzuncaburç 2004, 1-12.

İNTERNET KAYNAKLARI

Aydın, M., 2021, Kelenderis Kent Mozaiği. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. Erişim Bilgisi: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/guncel-kazilar/kelenderis-kent-mozaigi> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2023].

Aydınoğlu, Ü., 2021, Romalıların Tanrı İmparator Kenti Diocaesarea'da Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Başladı. *Aktüel Arkeoloji*. Erişim Bilgisi: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/guncel-kazilar/romalilarin-tanri-imparator-kenti-diocaesarea-da-restorasyon-ve-konservasyon-calismalari-basladi> [Erişim Tarihi: 7 Mart 2023].

7. ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Kilikya Bölgesi'nin Sınırları (Girginer & Uygur, 2014)

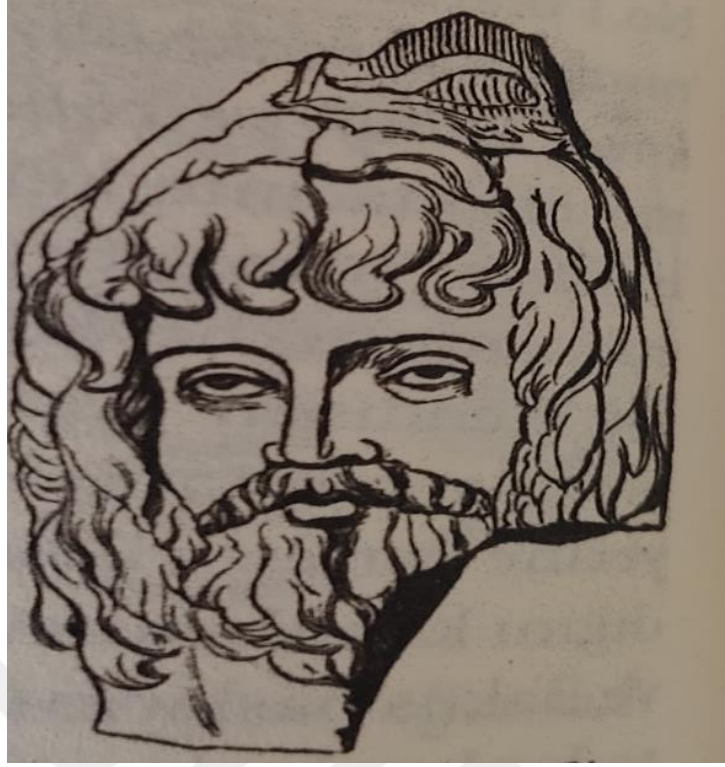
Şekil 1.2. Ovalık Kilikya ve Dağlık Kilikya Bölgesi'nin sınırlarını gösteren harita (Hacer DEĞİRMENCI)

Şekil 2.1. Athena yazıtı (Şahin, Şahin, 2008 Resim 1)

Şekil 2.2. Antiokheia Tykhesi (Ed. Özfirat, Özilek, 2014, s. 168)

Şekil 2.3. Tarsus'ta tespit edilen Jupiter başı çizimi (Barker, 2021, No. 5)

Şekil 2.4. Tarsus'ta bulunan at bacağına çizimi (Barker, 2021, No. 32)

Şekil 2.5. Tarsus sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 4)

Şekil 2.6. Nagidos sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 13)

Şekil 2.7. Tarsus sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 20)

Şekil 2.8. Epiphaneia sikkesi (Tahberer, 2005, Fig. 57)

Şekil 2.9. Mallos sikkesi üzerinde kuğu betimi (Durukan, 2017, Fig. 12)

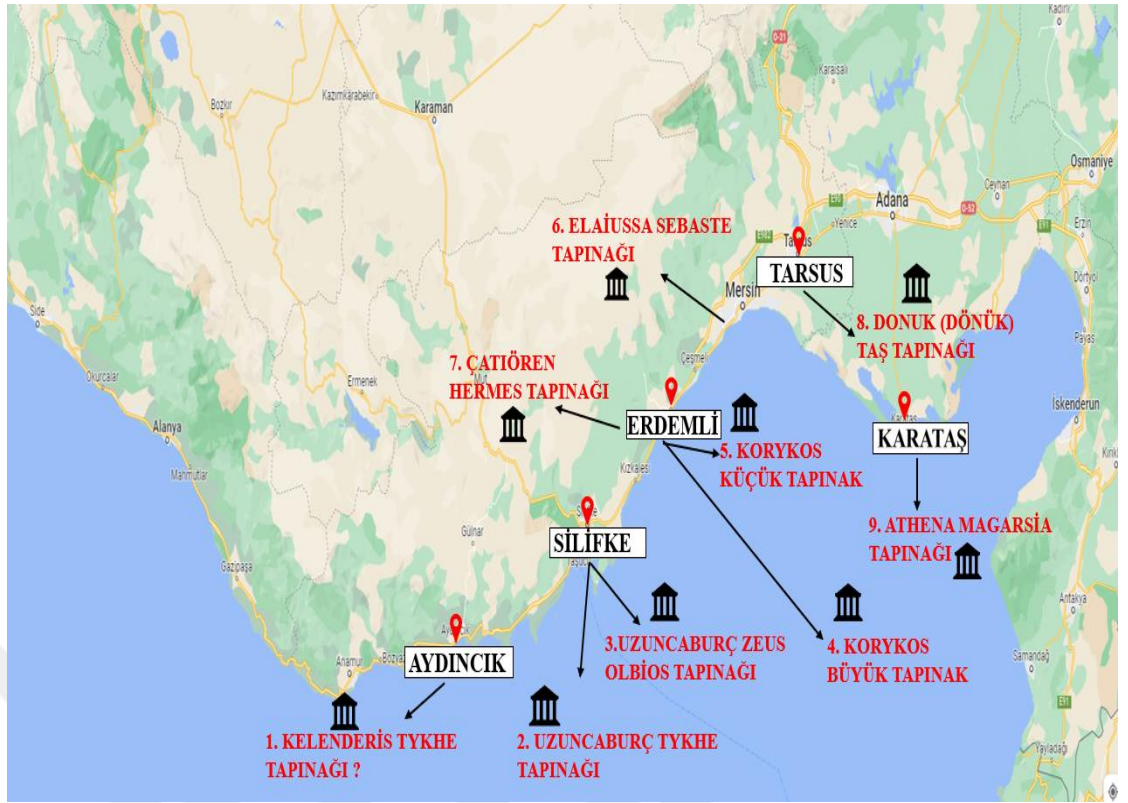
Şekil 2.10. Kelenderis antik kentinde tespit edilen Athena Minerva sikkesi (Zoroğlu, 1992, Resim 5)

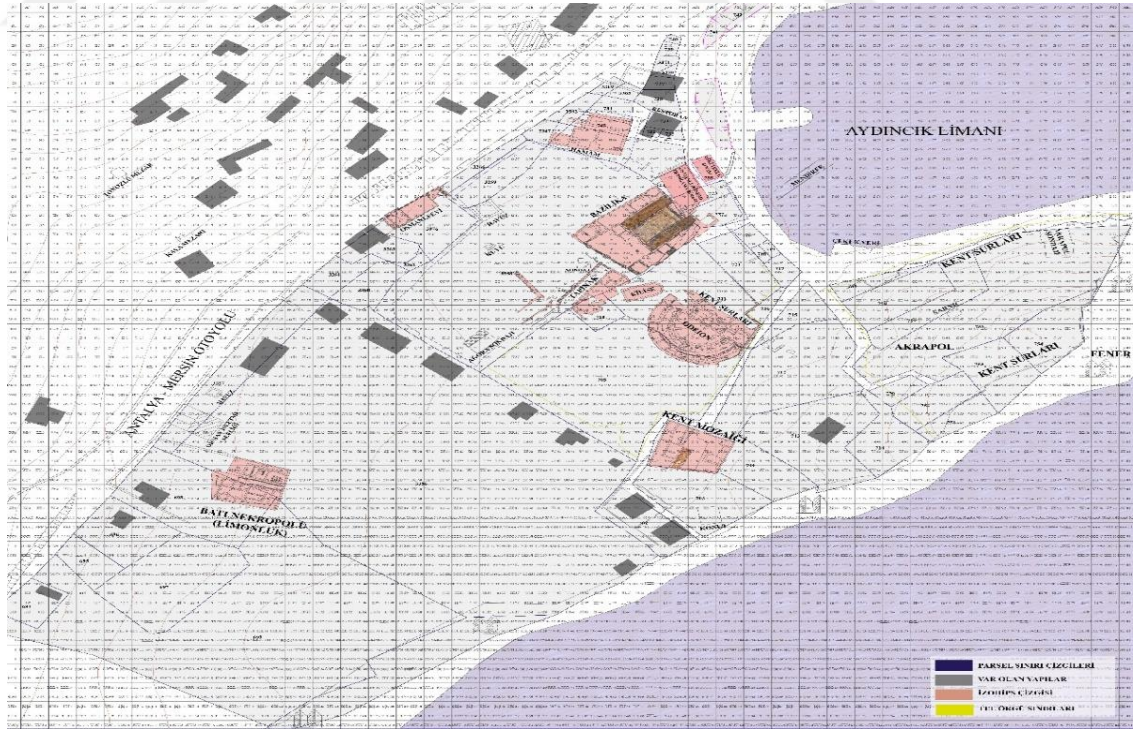
Şekil 2.11. Aigeai sikkesi üzerinde Asklepion ve Hygeia betimi (Tahberer, İlter, 2005, Res. 1).

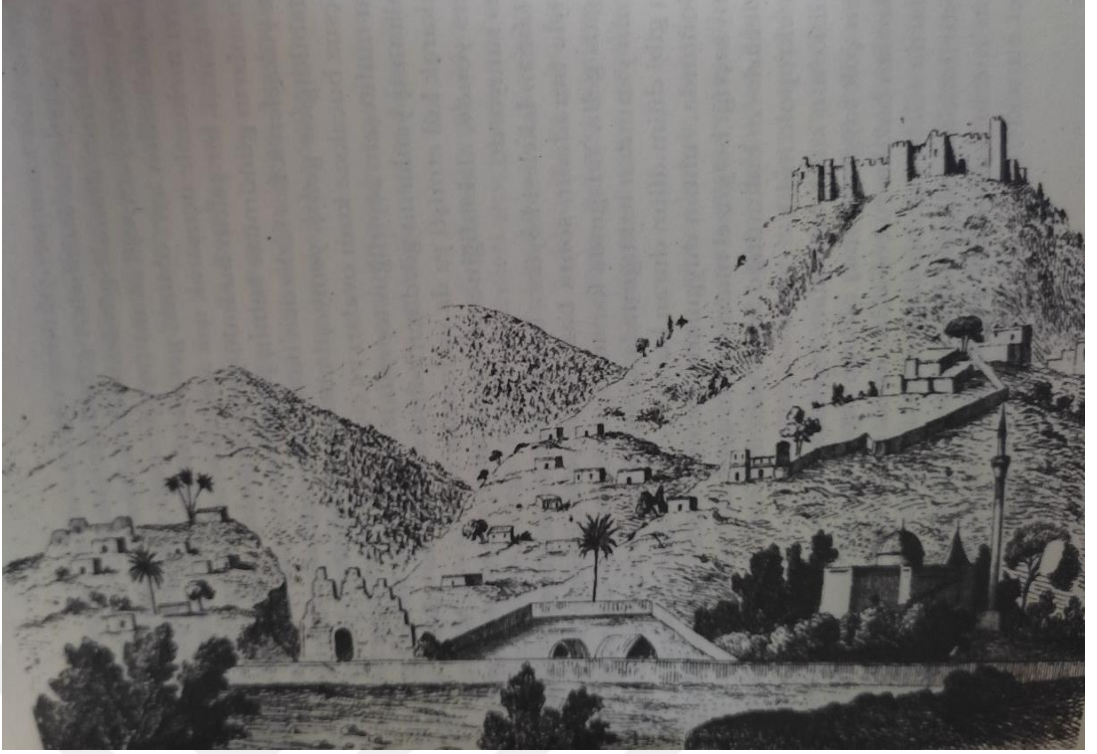
Şekil 2.12. Tarsus sikkesi Mithras kültü (Arslan, 1999, Fig. 26)

Şekil 3.1. Günümler haritası üzerinden tapınak yapılarının bulunduğu konumu gösteren harita (Hacer DEĞİRMENÇİ)

Şekil 3.2. Kelenderis antik kenti haritası (Kelenderis Kazı Katalog)

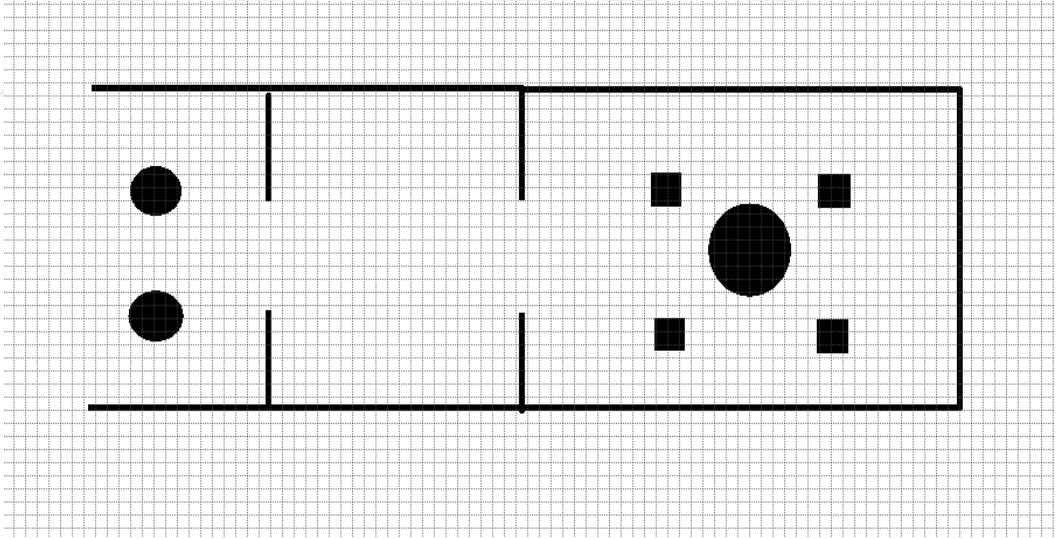
Şekil 3.3. Silifke kentinin 1845 dolaylarında çizimi (Langlois, 2021, s. 113)

Şekil 3.4. Elaiussa Sebaste çizimi (Langlois, 2021, s. 210)

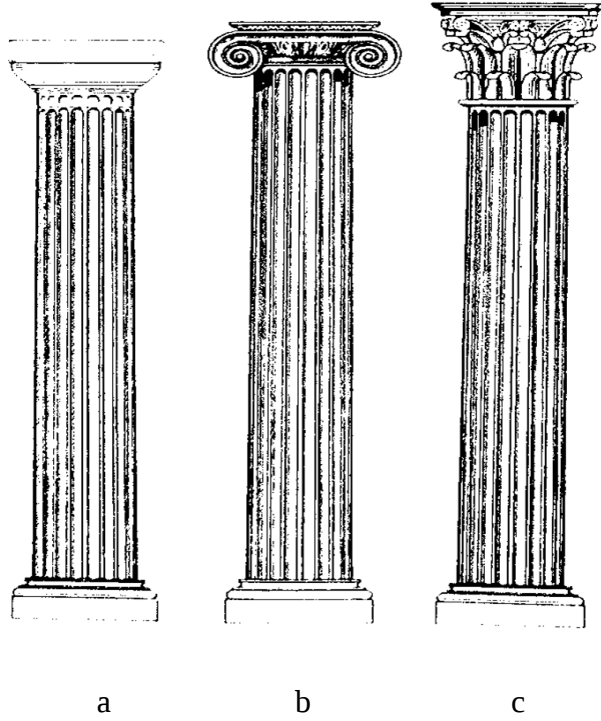
Şekil 3.5. Elaiussa Sebaste antik kentinin genel plan görünümü (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 1).

Şekil 4.1. Megaron plan çizimi (Hacer DEĞİRMENÇİ)

Şekil 4.2. Kallimakhos'un akanthus bitkisini keşfi (Vitruvius, 2021, s. 142)

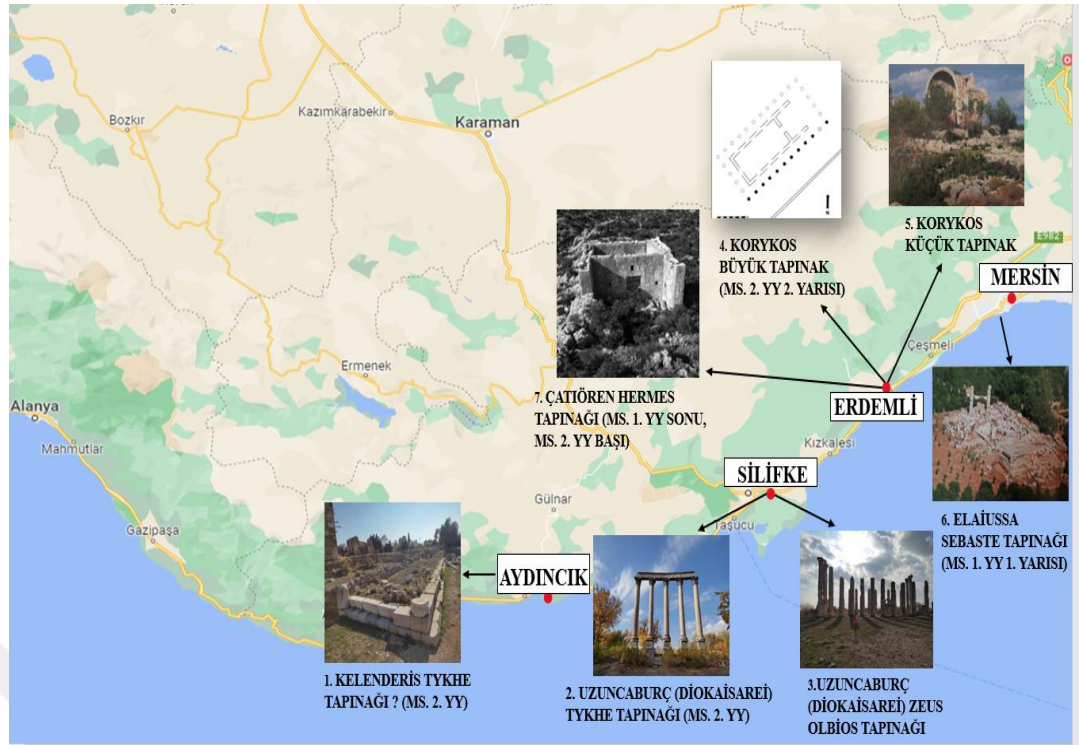

a

b

c

Şekil 4.3. a: Dor sütunu b: İyon sütunu c: Korinth sütunu (Bridge, 2022, s. 40)

Şekil 4.4. Dağlık Kilikya Bölgesi'nde incelenen tapınak yapılarının günümüz haritası üzerinden gösterimi (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.5. Ovalık Kilikya Bölgesi'nde incelediğimiz tapınak yapılarının günümüz haritası üzerinden gösterimi (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.6. Kelenderis tapınak yapısının çizimi (Sevda ALTUNTOP)

Şekil 4.7. Kelenderis tapınak yapısının çizimi (Sevda ALTUNTOP)

Şekil 4.8. Kelenderis tapınak yapısının çizimi (Sevda ALTUNTOP)

Şekil 4.9. Kelenderis tapınağının tahrip olmuş güneybatı kısmı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.10. Kelenderis tapınağın tahrip olmuş güneybatı kısmındaki taşların numaralı gösterimi (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.11. Kelenderis tapınak yapısının kavisli alan üzerindeki sütunu (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.12. Kelenderis tapınak yapısının kuzeydoğu bölümünün resmi (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.13. Kelenderis tapınak yapısı deforme alan içerisinde ki organik madde ile kaplanmış sütun (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.14. Kelenderis tapınak yapısı organik madde ile kaplanmış sütun (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.15. Kelenderis tapınak yapısı korinth sütun başlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.16. Kelenderis tapınak yapısı korinth sütun başlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.17. Kelenderis tapınak yapısı korinth sütun başlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.18. Kelenderis tapınağının Kuzeydoğu köşesindeki alan üzerindeki sütun yapısı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.19. Kelenderis, tapınağın Kuzeydoğu köşesindeki alan üzerindeki sütun yapısı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.20. Kelenderis tapınağı sütun oyuklarının görüldüğü resim (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.21. Kelenderis tapınak yapısı ya tahrip olmuş ya da yapılırken yarım bırakılmış sütun başlığının resmi (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.22. Kelenderis tapınak yapısının etrafına serpilmiş sütunlar (Hacer DEĞİRMENCİ)

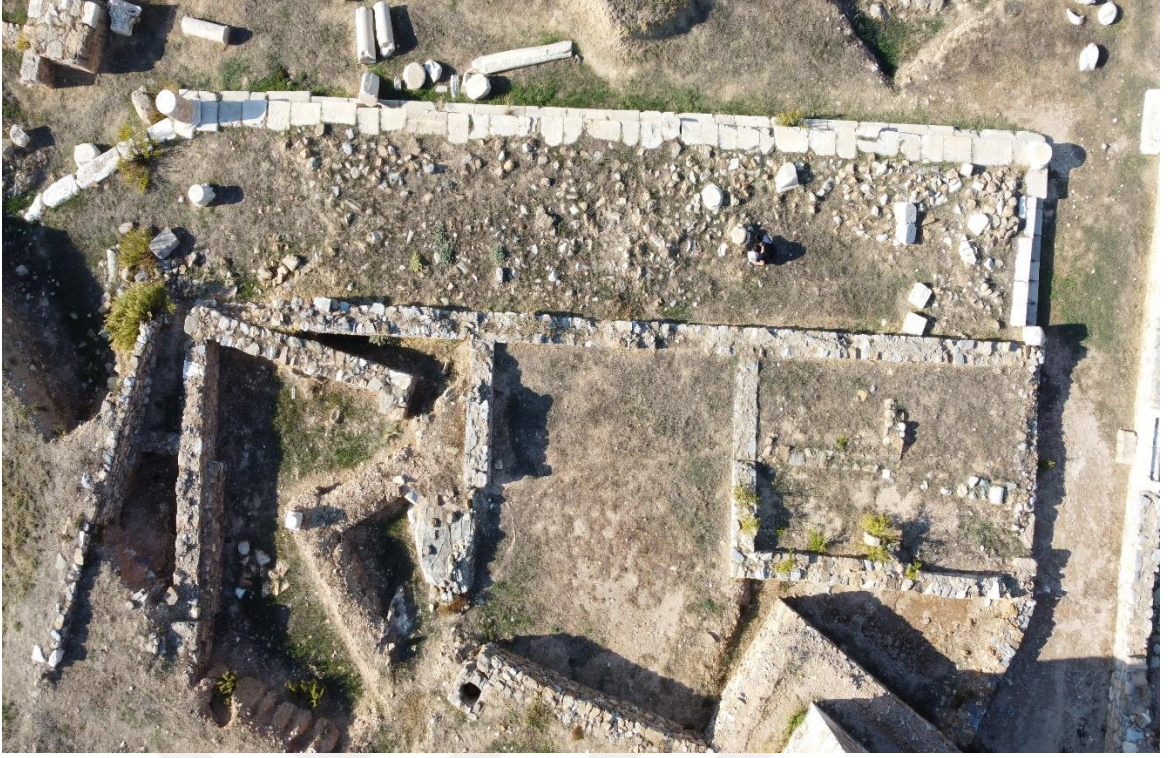
Şekil 4.23. Kelenderis tapınak yapısı sütun altlığı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.24. Kelenderis kule taçlı Tykhe başı (Zoroğlu, 2011, Resim 6)

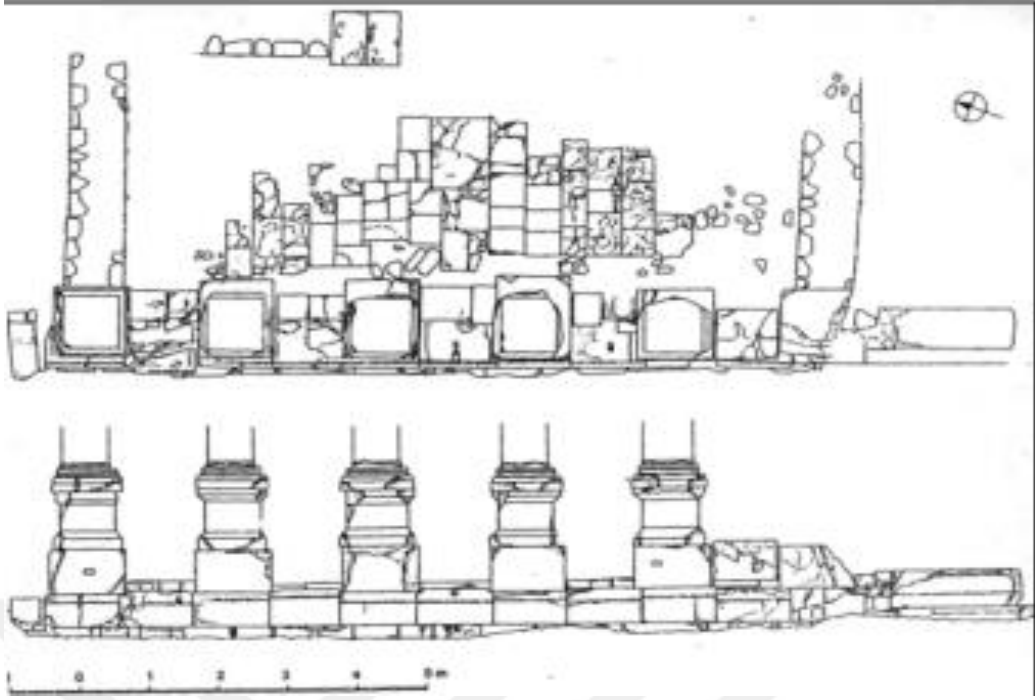
Şekil 4.25. Kelenderis kule taçlı Tykhe başının bulunduğu sikke (KL22. ODN. DD50. L6. C1, 2022)

Şekil 4.26. Kelenderis tapınak alanının drone ile çekilen resmi (Mustafa ÜLKER)

Şekil 4.27. Uzuncaburç ayakta kalan sütun yapısı (Hacer DEĞİRMENCİ)

Şekil 4.28. Uzuncaburç Tykhe tapınağı cella duvarı çizimi (Wannagat, Westphalen, Kramer, Koch, 2005, çizim 9).

Şekil 4.29. Uzuncaburç Tykhe tapınağı, Korinth başlıkları (Hacer DEĞİRMENÇİ)

Şekil 4.30. Uzuncaburç Zeus Olbios tapınağı (Hacer DEĞİRMENÇİ)

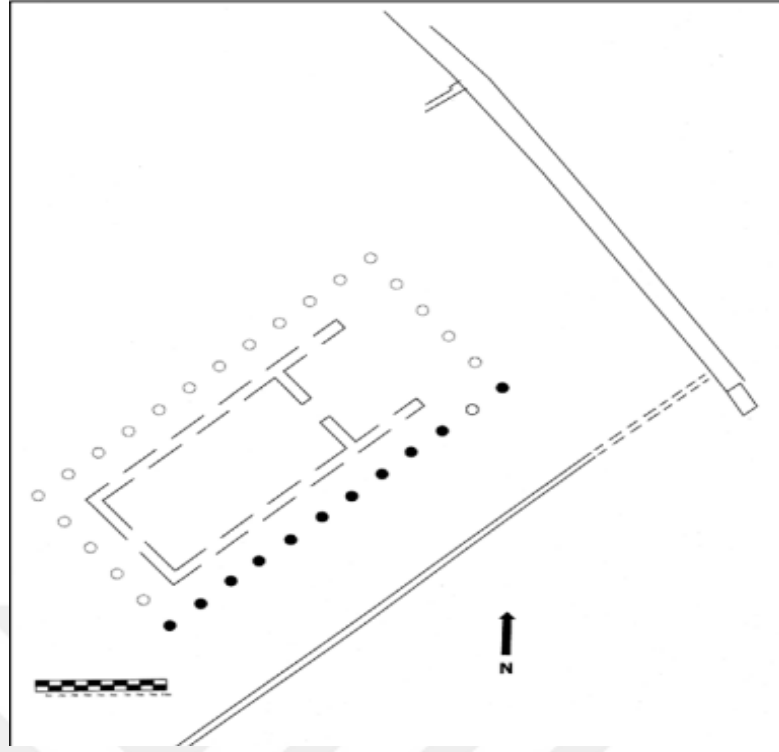
Şekil 4.31. Uzuncaburç Zeus Olbios tapınağı (Hacer DEĞİRMENÇİ)

Şekil 4.32. Uzuncaburç Zeus Olbios tapınağı (Hacer DEĞİRMENCI)

Şekil 4.33. Kavak köyü MS 1. yüzyıl Zeus'a adanmış adak siteli (Full, 2019, resim3)

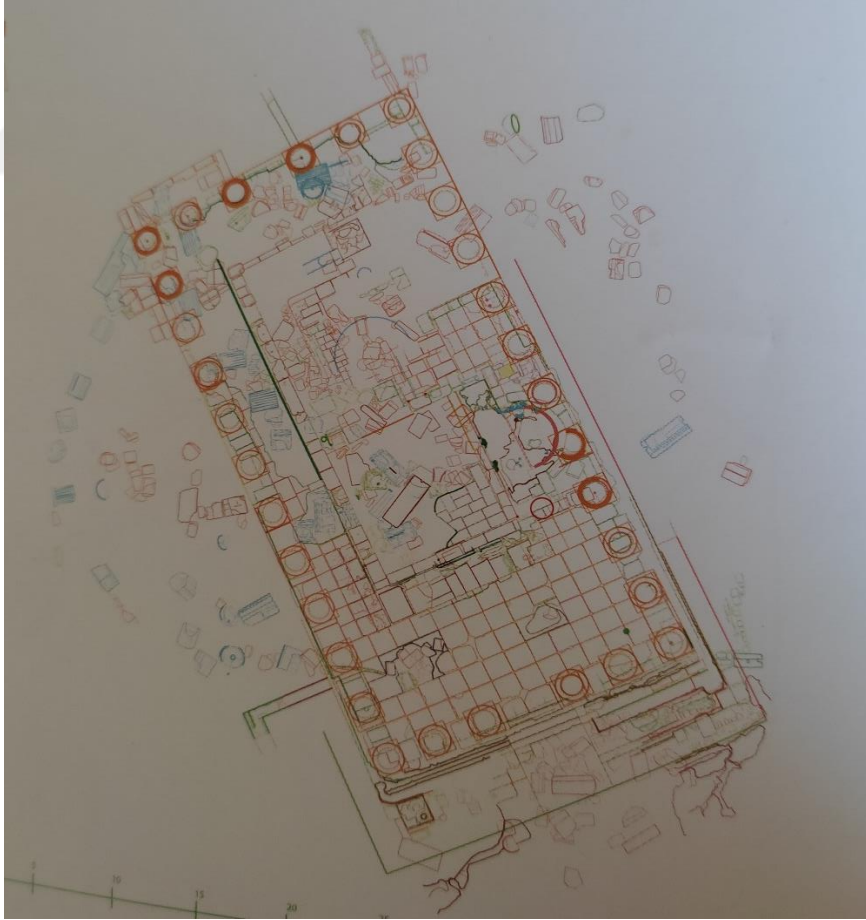
Şekil 4.34. Korykos tapınağının plan önerisi (Kaplan, 2008, figür 9)

Şekil 4.35. Korykos küçük tapınak yapısı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, s. 69 resim 2)

Şekil 4.36. Elaiussa Sebaste tapınak yapısı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 4).

Şekil 4.37. Elaiussa Sebaste tapınak planı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 2).

Şekil 4.38. Elaiussa Sebaste tapınağı yer altı sığınağı (Elton, Equini-Schneider, Wannagat, 2007, res. 8).

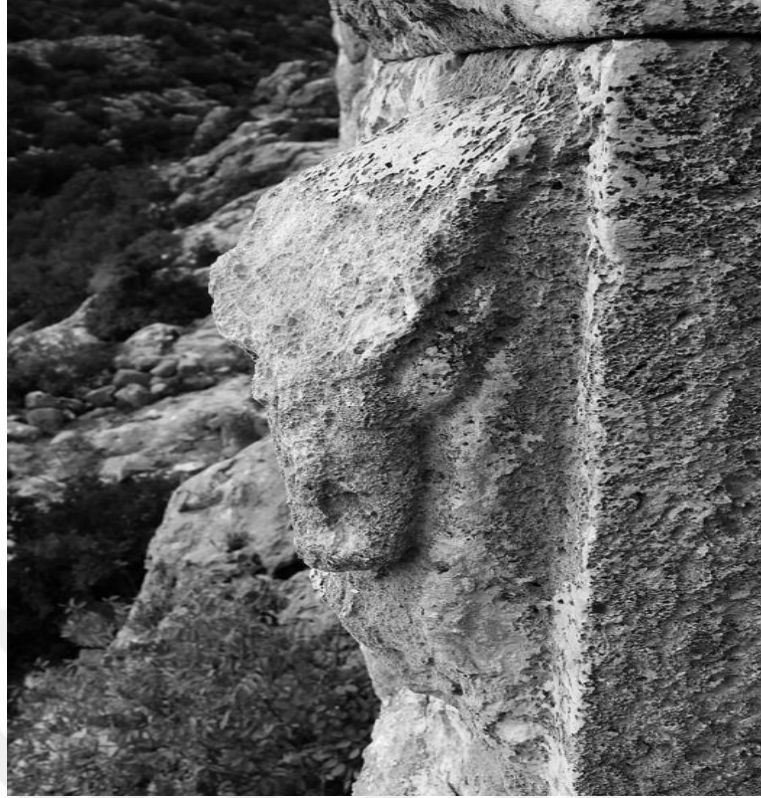
Şekil 4.39. Çatiören Hermes tapınağı (Mörel, 2017, fig. 10a)

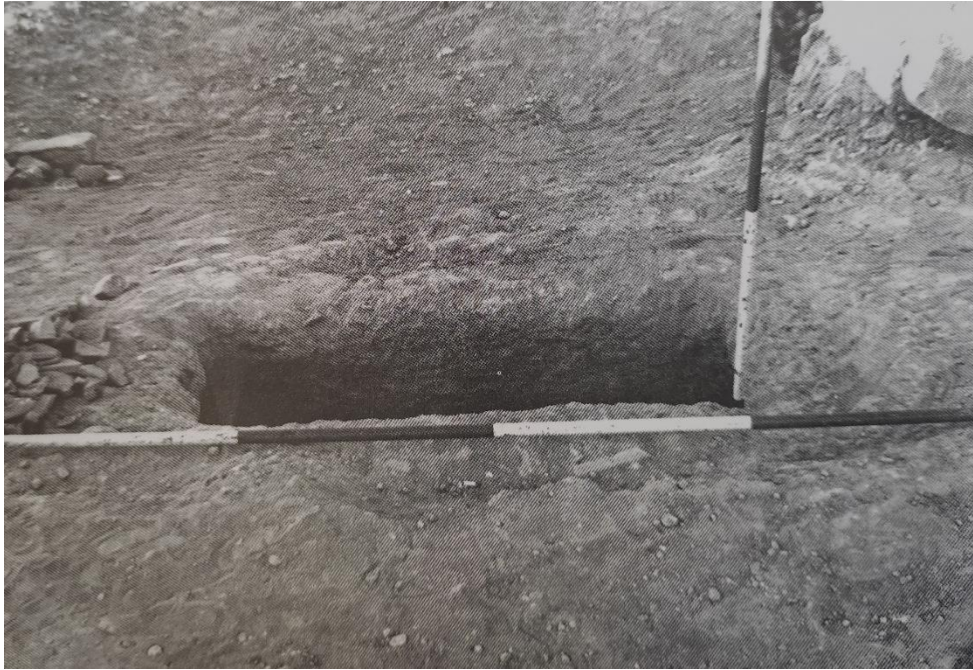
Şekil 4.40. Çatiören Hermes tapınağı kerykeion kabartması (Mörel, 2017, fig. 10d)

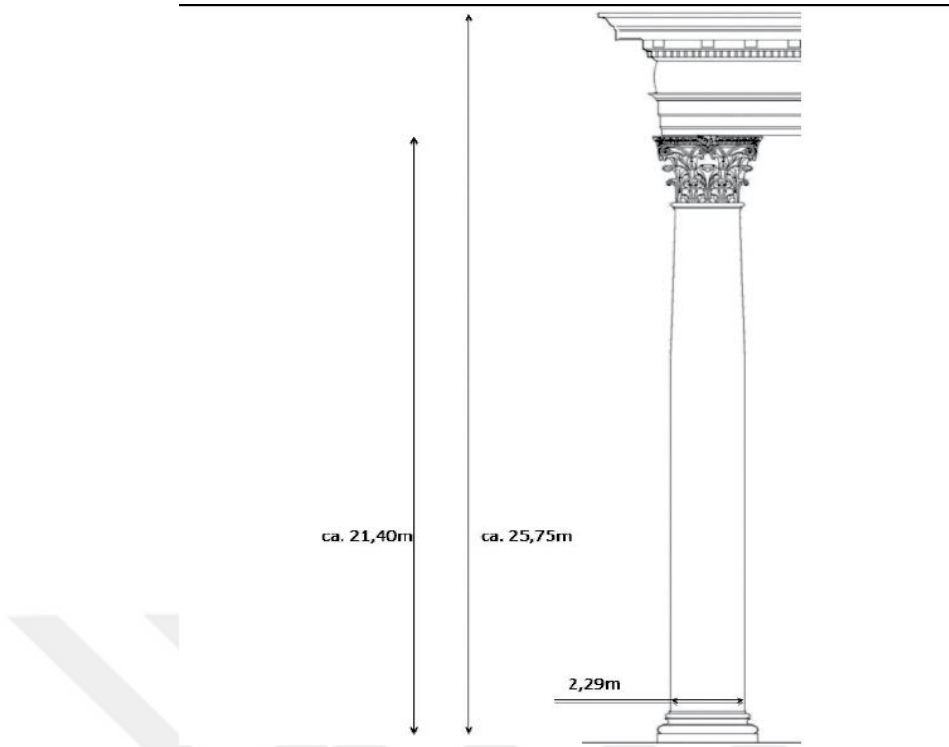
Şekil 4.41. Çatiören Hermes tapınağı kuş kabartması (Mörel, 2017, fig. 10f)

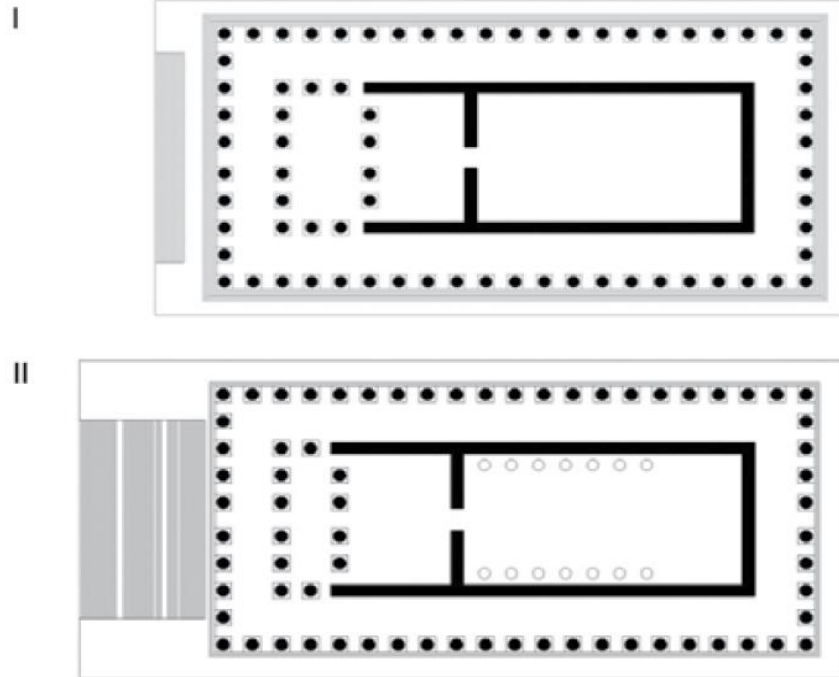
Şekil 4.42. Çatiören Hermes tapınağı boğa başı kabartması (Mörel, 2017, fig. 10e)

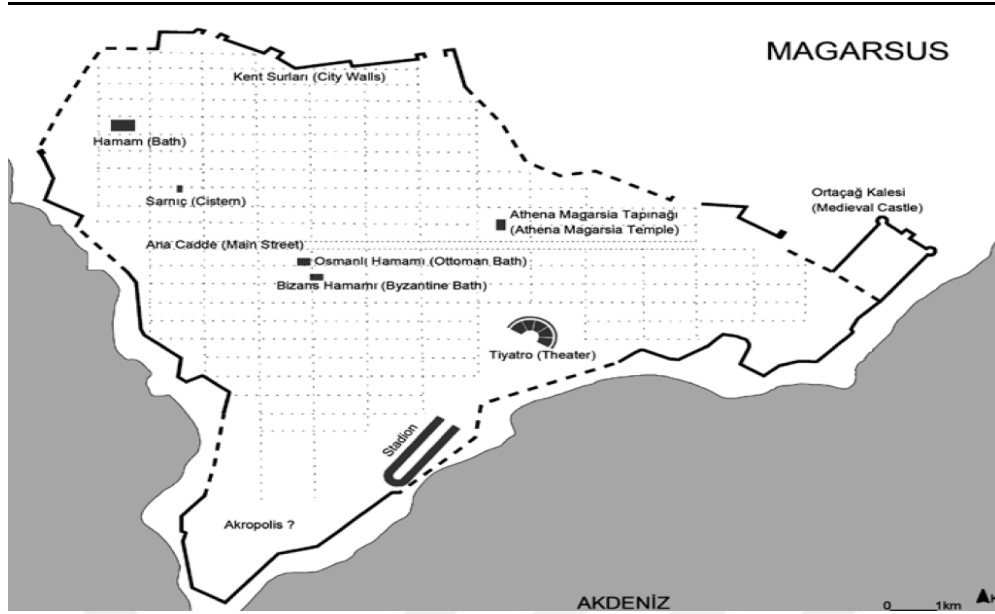
Şekil 4.43. Dönük Taş mezar yapısı (Baydur, Seçkin, 2001, Levha XXX 72)

Şekil 4.44. Dönük Taş tapınağı sütun yapısının çizimi (Held, Kaplan, Burwitz, Brunn, 2014, Resim 4).

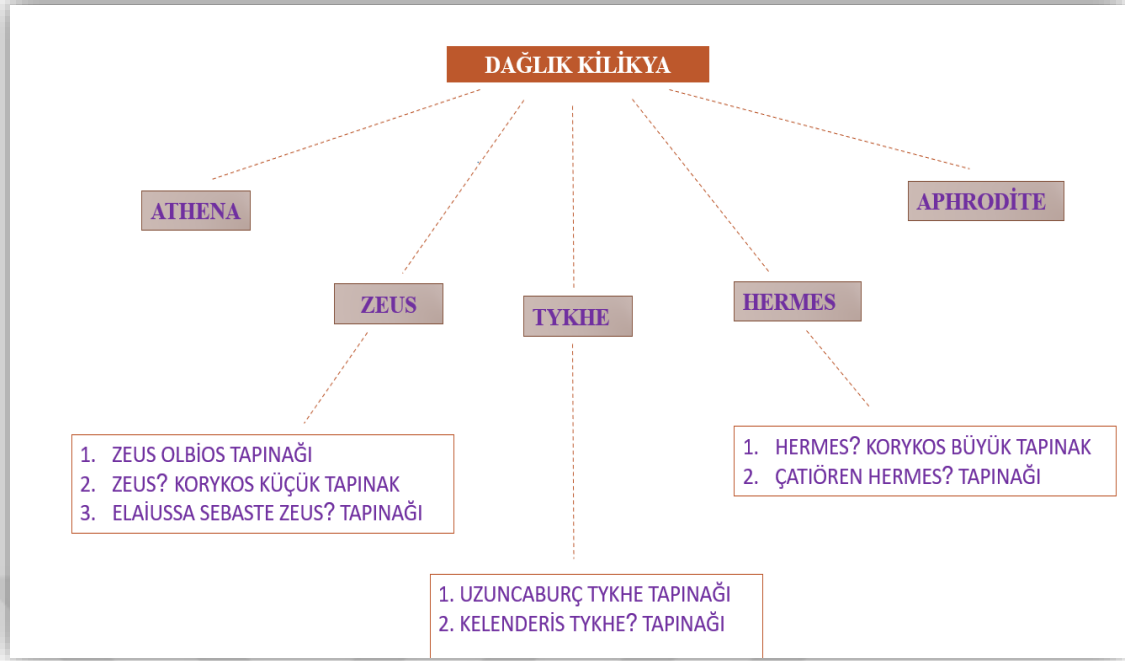
Şekil 4.45. Dönük Taş I. ve II. İnşa süreci (Held, Kaplan, Burwitz, Brunn, 2014, Resim 9)

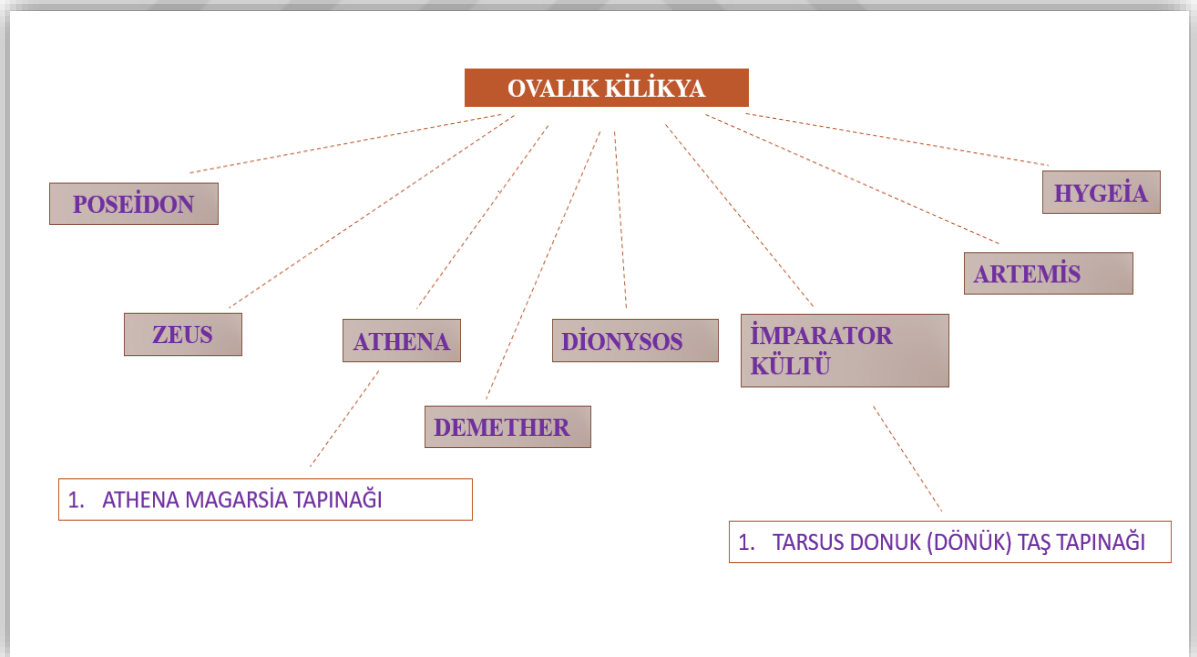
Şekil 4.46. Magarsus antik kenti haritası (Erhan, Gülşen, 2015, Harita 2)

KİLİKYA BÖLGESİ KRONOLOJİSİ	
DÖNEM	TARİH
Cıvalı Taş Çağ'ı	MÖ 8000-7000
Bakır Çağ'ı	MÖ 7000-3400
Tunç Çağ'ı	MÖ 3400-2000
Hitit Dönemi	MÖ 1600-1400
Assur Dönemi (Medler Yönetimi)	MÖ 900-590
Babil Dönemi	MÖ 557-556
Bağımsız Dönem	MÖ 504-387
Pers Dönemi	MÖ 387-333
Helenistik Dönem	MÖ 333-65
Roma Dönemi	MÖ 65-MS 395
Bizans (Doğu Roma) Dönemi	MS 395-1087
Selçuklu	MS 1087-1097
Haçlılar	MS 1097-1375
Memlükler	MS 1375-1500
Osmanlı	MS 1500-1924

Tablo 1.1. Kilikya Kronolojisi (Hacer DEĞİRMENÇİ)

Tablo 4.1. Dağlık Kilikya Bölgesi tanrı ve tapınakları gösteren şablon (Hacer DEĞİRMENÇİ)

Tablo 4.2. Ovalık Kilikya Bölgesi tanrı ve tapınakları gösteren şablon (Hacer DEĞİRMENÇİ)

